

Nova univerza
Evropska pravna fakulteta

Standardi ustavnih ureditev držav
"novih demokracij"

Magistrsko delo

Mateja Cep

Ljubljana, 2021

Nova univerza
Evropska pravna fakulteta

Standardi ustavnih ureditev držav
"novih demokracij"

Magistrsko delo

Študentka: Cep Mateja

Vpisna št.: 93195006

Študijski program: Podiplomski magistrski študijski program
Pravo II. stopnje

Mentor: prof. dr. Arne Marjan Mavčič

Ljubljana, 2021

IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA

S podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo zaključno delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- je delo pripravljeno v skladu s Tehničnimi navodili za izdelavo zaključnih del Nove univerze ter pripombami mentorja in članov komisije;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP) - Uradni list RS, št. 21/1995, 9/2001, 30/2001 - ZCUKPIL, 43/2004, 17/2006, 114/2006 - ZUE, 139/2006, 68/2008);
- je elektronska oblika predloženega dela tehnično potrjena in ustrezna ter soglašam, da Univerzitetna knjižnica Nove univerze objavi zaključno delo na spletnih straneh pod pogoji, ki v nekomercialne namene dovoljujejo neomejeno reproduciranje, distribucijo in dajanje na voljo javnosti ter predelavo z namenom prevoda, pod pogojem, da je avtorstvo izvirnega dela ustrezno navedeno. Če je kasneje reproduciran ali razširjan le del zaključnega dela, je to potrebno jasno označiti. Dovoljenje nadaljnjega prenašanja pridobljenih pravic v skladu s to alinejo velja tudi za prenos pravic na prosto dostopne digitalne knjižnice in repozitorije.
- da je delo lektorirala mag. Zorica Zaklan.

Ptuj, 2021

Mateja Cep

POVZETEK

Demokracija je kot vsi družbeni pojavi, interpretativen pojem, katerega vsebina je odvisna od institucionaliziranih praks. Oblikovanje ustavnih sistemov je za državo eden izmed bistvenih temeljev, ki morajo biti trdno in kvalitetno postavljeni. Na teh temeljih se namreč uresničujejo ustavne vrednote v praksi. V začetku devetdesetih let so se države družbeno in politično transformirale. Krog držav, ki ga bomo skozi magistrsko delo analizirali, tudi skozi sodno prakso njihovih ustavnih sodišč, uvrščamo med države »novih demokracij«. To so Armenija, Azerbajdžan, Belorusija, Kazahstan, Kirgizistan, Mongolija, Ruska federacija, Tadžikistan, Turkmenistan in Uzbekistan. Navedene države so se bistveno geografsko in politično spremenile po razpadu Sovjetske zveze.¹ Vzpostavitev trajnega miru, po koncu vojne je bil ideal, ki so ga začele vztrajno zasledovati vse države, hkrati pa so se izbrane države znašle pred pomembno nalogo, ki jo prinese sprejetje ustave za državo. Skozi magistrsko delo bomo natančno pregledali izbrane države in strnili bistvene standarde, ki jih zasledujejo skozi pravni sistem. Določnost in jasnost pravnih norm namreč bistvena za uvajanje učinkovitega sistema. Novoustanovljene države se srečujejo tudi s potrebami na novoustanovljenih demokratičnih vrednot, ki se srečajo s splošnimi, že ustaljenimi demokratičnimi vrednotami.² Pri oblikovanju pravne države imajo pomembno vlogo tudi posvetovalne institucije, ki pomagajo mladim demokracijam s sodelovanjem in deljenjem izkušenj. Kot univerzalni dejavnik demokratizacije družbe in države, organi za ustavno presojo veljajo za ključni člen družbe in pravne države, zato bomo analizirali tudi njihovo vlogo in bistven doprinos pri oblikovanju ustave.³

Ključne besede: ustavno pravo, države novih demokracij, ustavni standardi, beneška komisija, evrazijsko združenje organov za presojo ustavnosti

¹ Juviler, 2010, str. 66–82.

² Prav tam.

³ npr. Beneška komisija.

ABSTRACT

Standards of constitutional regulation of states "new democracies"

Democracy, like all social phenomena, is an interpretive concept, the content of which depends on institutionalized practices. The formation of constitutional systems is one of the essential foundations for the state, which must be firmly and qualitatively laid. Namely, on these foundations, constitutional values are realized in practice. In the early 1990s, countries were socially and politically transformed. The circle of countries, which I will analyze through my master's thesis and through the case law of their constitutional courts, is classified as a country of "new democracies". These are Armenia, Azerbaijan, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Mongolia, Russia, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan. These countries changed significantly geographically and politically after the collapse of the Soviet Union. The establishment of lasting peace, after the end of the war, was an ideal that was persistently pursued by all states, and at the same time the chosen states found themselves facing an important task brought about by the adoption of a constitution for the state. Through my master's thesis, we will carefully review selected countries and summarize the essential standards they pursue through the legal system. The certainty and clarity of legal norms are essential for the introduction of an effective system. The newly established states also face the needs of the newly established democratic values, which meet the general, already established democratic values. Consultative institutions, which help young democracies by cooperating and sharing experiences, also play an important role in building the rule of law.

Keywords: constitutional law, new democracies, constitutional standards, Venice Commission, Eurasian Association of Constitutional Review Bodies

KAZALO

1	UVOD.....	1
1.1	NAMEN IN CILJI MAGISTRSKEGA DELA.....	3
1.2	METODOLOGIJA.....	3
1.3	PREDVIDENE PREDPOSTAVKE IN OMEJITVE	4
1.4	PREVERITEV PREDPOSTAVK.....	4
1.5	OCENA DOSEDANJIH RAZISKOVANJ NA OBRAVNAVANEM PODROČJU 5	
1.6	PRIČAKOVANI REZULTATI DELA	6
1.7	STRJENI OPIS POGLAVIJ	6
2	OPREDELITEV DRŽAV NOVIH DEMOKRACIJ	8
3	GEPOLITIČNI POLOŽAJ OBRAVNAVANEGA KROGA	9
4	ZGODOVINSKI OKVIR	11
4.1	SREDNJA AZIJA.....	11
4.1.1	Sovjetsko obdobje v Srednji Aziji	11
4.1.2	Pravni razvoj v Srednji Aziji.....	12
4.2	RUSKA FEDERACIJA.....	14
4.3	ARMENIJA	15
4.4	AZERBAJDŽAN.....	15
4.5	BELORUSIJA.....	16
5	USTAVNE UREDITVE DRŽAV NOVIH DEMOKRACIJ	17
5.1	OBLIKOVNE ZNAČILNOSTI	17
5.2	PREAMBULE	18
5.3	SPLOŠNE DOLOČBE	23
5.4	TEMELJNA SPLOŠNA USTAVNA NAČELA, PRAVICA DO SAMOODLOČBE UN OZEMELJSKA CELOVITOST	23
5.5	ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE	26
5.6	NAČELO DELITVE OBLASTI.....	28
5.7	ZAGOTAVLJANJE PLURALIZMA IN LOČENOST DRŽAVE IN VERSKIH SKUPNOSTI	29
5.8	POLOŽAJ MEDNARODNEGA PRAVA.....	31
5.9	URADNI JEZIKI IN DRŽAVNI SIMBOLI	32
6	ORGANI USTAVNE PRESOJE	34
6.1	USTAVNA SODIŠČA	34
6.2	USTAVNI SVET.....	37
6.3	DRUGI ORGAN USTAVNE PRESOJE	38
6.3.1	Ustavni senat vrhovnega sodišča	38
6.3.2	Vrhovno sodišče	39
7	BENEŠKA KOMISIJA	40

7.1	PRVO MNENJE O OSNUTKU SPREMENB USTAVE REPUBLIKE ARMENIJE	41
7.2	MNENJE O OSNUTKU SPREMEB USTAVE AZERBAJDŽANSKE REPUBLIKE	42
7.3	SKUPNO MNENJE O ZAKONU O MNOŽIČNIH PRIREDITVAH REPUBLIKE BELORUSIJE	43
7.4	SODELOVANJE BK Z DRŽAVAMI SREDNJE AZIJE	44
7.5	MNENJE O SPREMEBAH KAZAHSTANSKE USTAVE.....	44
7.6	MNENJE O OSNUTKU USTAVE KIRGIŠKE REPUBLIKE	45
7.7	MNENJE O OSNUTKU SPREMENB USTAVE V ZVEZI Z IZVRŠEVANJEM ODLOČB EVROPSKEGA SODIŠČA	46
7.8	MNENJE O OSNUTKU USTAVNEGA ZAKONA.....	47
7.9	VPLIV MNENJ, KI JIH PODA BK, NA DRŽAVE	47
8	EVRAZIJSKO ZDRUŽENJE ORGANOV ZA PRESOJO USTAVNOSTI.....	48
8.1	SPLETNO SREČANJE EACRB	48
9	ZDRUŽENJE AZIJSKIH USTAVNIH SODIŠČ	50
9.1	MEMORANDUM RAZUMEVANJA MED AAEE IN EACRB PRI PRAVOSODNIH DEJAVNOSTIH.....	51
10	PRIMERJALNA ANALIZA SODB USTAVNIH SODIŠČ.....	53
10.1	SKLADNOST ARMENSKEGA ZAKONA O POLITIČNIH STRANKAH Z USTAVO	53
10.2	SKLADNOST ARMENSKEGA ZAKONA O ODVETNIŠTVU Z USTAVO....	54
10.3	VLOGA VRHOVNEGA SODIŠČA AJERBADŽANA ZA RAZLAGO ZAKONA O DELOVNIH RAZMERJIH, USTAVNEMU SODIŠČU	55
10.4	USTAVNA SKLADNOST ZAKONA O PRAVNEM STATUSU TUJCEV IN OSEB BREZ DRŽAVLJASTVA Z USTAVO BELORUSIJE	55
10.5	VLOGA USTAVNEMU SVETU REPUBLIKE KAZAHSTAN ZA PRESOJO SKLADNOSTI Z USTAVO, VEZANIM NA DOPOLNITEV USTAVE.....	56
10.6	VLOGA USTAVNEMU SENATU VRHOVNEGA SODIŠČA KIRGIŠKE REPUBLIKE NA POBUDO DRŽAVLJANA	57
10.7	PRVA USTAVNA PRESOJA MONGOLIJE, KATERE VSEBINA SE NANAŠA NA DELITEV OBLASTI	58
10.8	ZAHTEVA ZA PRESOJO USTAVNOSTI PODANA S STRANI ZAKONODAJNE SKUPŠČINE REPUBLIKE KARELIJE PODANA NA USTAVNO SODIŠČE RUSKE FEDERACIJE.....	58
10.9	VLOGA TADŽIKISTANA USTAVNEMU SODIŠČU ZA PRESOJO SKLADNOSTI ZAKONA Z USTAVO	59
11	PRIMERJAVA USTAV OBRAVNAVANIH DRŽAV Z VIDIKA USTAVNIH STANDARDOV DEMOKRACIJE	61
11.1	DOSTOP DRŽAVLJANOV DO ORGANOV PRESOJE USTAVNOSTI	61
11.2	NEODVISNOST ORGANOV USTAVNE PRESOJE.....	63
11.3	TEMELJNA NAČELA O NEODVISNOSTI SODSTVA OZN	63

11.4	LOBIJI	75
11.5	POVZETEK NEODVISNOSTI SODSTVA	76
12	ZAKLJUČEK.....	78
12.1	PREVERITEV HIPOTEZ	79
12.1.1	Hipoteza H1	79
12.1.2	Hipoteza H2	80
12.1.3	Hipoteza H3	81
12.1.4	Hipoteza H4	83
12.2	SKLEP.....	84
13	LITERATURA IN VIRI	86
13.1	SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE	86
13.2	ČLANKI V REVIJAH	89
13.3	PRISPEVKI V ZBORNIKIH, ENCIKLOPEDIČNI SESTAVKI IN POGLAVJA V KNJIGAH.....	91
13.4	PRAVNI VIRI	91
13.5	SODNA PRAKSA	93
13.6	SPLETNI VIRI	94

KAZALO TABEL

Tabela 1: Primerjava oblikovnih značilnosti	18
Tabela 2: Uradni jeziki in simboli obravnavanih držav	32
Tabela 3: Neodvisnost sodstva v Armeniji	65
Tabela 4: Neodvisnost sodstva v Azerbajdžanu	66
Tabela 5: Neodvisnost sodstva v Belorusiji	67
Tabela 6: Neodvisnost sodstva v Kazahstanu	68
Tabela 7: Neodvisnost sodstva v Kirgiziji	69
Tabela 8: Neodvisnost sodstva v Mongoliji.....	71
Tabela 9: Neodvisnost sodstva v Ruski federaciji.....	72
Tabela 10: Neodvisnost sodstva v Tadžikistanu.....	73
Tabela 11: Neodvisnost sodstva v Turkmenistanu	74
Tabela 12: Neodvisnost sodstva v Uzbekistanu	75

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

AACB: Združenja azijskih ustavnih sodišč
BK: Beneška komisija
ČTPS: Človekove pravice in temeljne svoboščine
EU: Evropska unija
EACRB: Evrazijsko združenje organov za presojo ustavnosti
EKČP: Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin
ESČP: Evropsko sodišče za človekove pravice
CIS: Skupnost neodvisnih držav
IDLO: Mednarodna organizacija za razvojno pravo
JCCJ: Skupni svet za ustavno pravosodje
NSD: Nur-Sultan declaration of the fourth congress of the association of Asian Constitutional Courts and equivalent institutions
SDČP: Splošna deklaracija o človekovih pravicah
OZN: Organizacija združenih narodov
URAr: Ustava Republike Armenije
URAz: Ustava Azerbajdžanske republike
URBel: Ustava Republike Belorusije
URBo: Ustava Republike Bolgarije
URKa: Ustava Republike Kazahstan
URKi: Ustava Republike Kirgizistan
URMn: Ustava Republike Mongolije
URF: Ustava Ruske federacije
URTa: Ustava Republike Tadžikistan
UTu: Ustava Turkmenistana
URUz: Ustava Republike Uzbekistan
UZSSR: Ustava Zveze sovjetskih socialističnih republik
UZOSSSKa: Ustavni zakon o sodnem sistemu in statusu sodnikov Republike Kazahstan
UZUSTa: Ustavni zakon o ustavnem sodišču Republike Tadžikistan
ZUSRAr: Zakon o ustavnem sodišču Republike Armenije
ZUSRu: Zakon o ustavnem sodišču Ruske federacije
UZUSTa: Ustavni zakon o ustavnem sodišču Republike Tadžikistan
ZOPUSBe: Zakon o postopkih pred ustavnim sodiščem Republike Belorusije
ZUSKi: Zakon o ustavnem senatu vrhovnega sodišča Republike Kirgizistan
ZUSMn: Zakon o ustavnem sodišču Republike Mongolije
ZDA: Združene države Amerike
ZSSR: Zveza sovjetskih socialističnih republik ali Sovjetska zveza
ZUZUSRu: Zvezni ustavni zakon o ustavnem sodišču Ruske federacije
ZUZVČPRu: Zvezni ustavni zakon o varuhu človekovih pravic Ruske federacije

1 UVOD

Pravna država temelji na pravilih, ki so zapisana v ustavi in v zakonih. S tem pojmom se srečujemo zelo pogosto. Uveljavljen je na različnih področjih delovanja družbe. Termin uporabljajo strokovnjaki s področja prava, ekonomije, politike, filozofije in ne nazadnje tudi splošno, vsi državljani.⁴ Zaradi vse sprememb, ki jih prinesejo različni dejavniki, pa se je pravna država primorana prilagajati in spreminjati. Slednje se uresničuje z normativnimi posegi. Osnova moderne pravne države je posledica zgodovinskega razvoja, h kateremu sta najbolj intenzivno prispevala angleško in evropsko-kontinentalno pravo. Načelno je mogoče reči, da je razvoj pravne države v obratnem sorazmerju s stopnjo ustavnosodne posrednosti oziroma neposrednosti. Največ prostora ima zakonodajalec, katerega naloga je, da ostane v mejah pravnega načela, hkrati pa je on tisti, ki načelo vsebinsko konkretizira. Če so posamezne prvine le posredne, je prav, da je ustavno sodišče zadržano in da samo bdi nad tem, ali je pravna »igra« ustavna. V kolikor se politična in pravna »igra« pomešata, se stanje države usmerja v totalitarno smer. V teh primerih je zelo pomembna sodniška drža, ki mora biti nepristranska in neodvisna.⁵

Poleg navedenega, je za pravno državo izredno pomembna institucija, ki presoja delovanje državnih sistemov in njihovo skladnost z najbolj temeljnimi pravili in načeli, ki jih država zasleduje. Kljub temu, da je ustavna presoja, sicer skozi različne oblike, ostajala skozi zgodovino človeštva, pa se ravno v 20. stoletju oblikujejo specializirani inštituti za sodno in ustavno presojo v več kot petdesetih državah. Vloga institucij za ustavno presojo postaja vedno večja. Ključni cilj med bistvenimi teoretičnimi in praktičnimi problemi je vzpostavitev delitve oblasti in opredelitev vloge ustavnega institucije v sistemu državne oblasti. Pomanjkanje jasnih definicij je lahko ovira za uvedbo učinkovitega sistema. Slednje je značilno za države nove demokracije, kjer je ključnega pomena razjasniti vlogo in položaj ustavne pravičnosti v sistemu državne oblasti ter zagotoviti ustrezne in zadostne določbe za njihovo ustrezno delovanje. Svetovna skupnost pa je na novi stopnji razvoja, kjer ni pomembno samo nacionalno zavedanje, temveč imajo vse večji pomen mednarodne povezave, ki temeljijo na modernem sistemu uvedenih demokratičnih vrednot, kar postavi sistem države po nujno izpolnjevanja nekaterih, lahko rečemo splošnih meril.⁶ Tukaj pridejo do izraza mednarodne organizacije in institucije, ki ta splošna merila oblikujejo. Oblikujejo jih na podlagi prakse in splošno oblikovanih temeljnih norm, ki so se skozi stoletja oblikovale in izkazale za bistvene za normalno delovanje družbe.

S pojmom pravna država označujemo moderne demokratične države. Demokracija je eden največjih civilizacijskih dosežkov. Z njo je oblikovana civilna družba, kjer je pomemben vsak posameznik. Razmerja v demokraciji so urejena s pravili. To je način

⁴ Cerar, 1994, str. 434.

⁵ Pavčnik, 2005, str. 3–4.

⁶ Harutyunyan, Mavčič, 1999, str. 3.

razvoja države, ki ima določen način državne uprave. Delovanje, ki ustreza volji države, pa tudi splošno priznanim standardom človekovih in državljanskih pravic, kjer je narod nosilec moči, s kolektivno voljo in pravico do samoocene, ki je omogočena skozi načelo enakih pravic članov družbe.⁷

Skozi zgodovino so vse države izkusile vojne, konflikte, borbo za preživetje, borbo za teritorij in ogromno žrtev, ki so jih prinesle različne revolucije in različne nasprotne ideologije. Revolucija, ki je povzročila rojstvo obravnavanih držav, se je zgodila po padcu Berlinske zidu, leta 1989. Države so bile izčrpane od nenehnega boja, zato je bil to idealni čas, da se na novo vzpostavi sistem, ki bo zagotovil, da se preživete grozote ne zgodijo nikoli več. Države so po padcu komunizma začele svojo demokratično pot a poraja se vprašanje, koliko se držijo teh smernic, ki so jih skrbno načrtale ob ustanovitvi. Ta pot se je odvijala v času velikih družbenih in političnih sprememb po celem svetu, kjer so razpadli nedemokratični režimi, na njihovih razvalinah, pa so se konstituirale nove države. Velik del demokratične poti je bila za države sigurno sprejetje svoje, pisane ustave. To je bil čas optimizma in priložnost za samostojne države, ki naj bi bile s svojo ureditvijo na normativni in dejanski ravni varen prostor za razvoj posameznika in uresničenje idealov demokracije. Države so priložnost za ideal demokracije videle predvsem v spoštovanju temeljnih človekovih pravic in njegovega človeškega dostojanstva. Z ustavo pa so postavile nove temelje za delovanje sodstva s tem pa tudi temelje za delovanje institucije, ki bdi nad ustavo in nad spoštovanjem njene vsebine. Ena izmed bistvenih nalog ustavnega sodišča ali druge institucije z enakim namenom, je okrepiti moč sodne veje oblasti. Z znanjem in doslednostjo pri odločanju namreč bistveno pripomore k uveljavitvi te institucije, ki si mora na drugi strani pridobiti zaupanje med ljudmi. Vseeno pa je pomembno, da sledijo doktrini, da je ustava "živ organizem", ki mora odražati družbene spremembe. Iti mora v koraku s časom in ohranjati osnovne standarde varovanih dobrin, ki sledijo ustavnopravnemu okvirju za delovanje pravnega sistema in moderne demokratične države.⁸

Številne transformacije, ki so se odvijale v družbah v devetdesetih letih dvajsetega stoletja, pa se niso odvijale le na zakonodajnem nivoju, transformirati je bilo treba tudi civilno družbo, kjer pa so države naletale na številne ovire. Govorimo o bodisi kulturnih, tradicionalnih, jezikovnih, religijskih in bi lahko še naštevati. Slednje je zagotovo težje dosegljivo, saj morajo biti državljani pripravljeni na spremembe in imeti zaupanje v zakonodajalca in ne nazadnje visoko stopnjo zaupanja v pravo.⁹

V magistrskem delu so bili raziskani standardi, ki jih obravnavane države zasledujejo v svojem sistemu normativni pravil. To je bilo storjeno z analizo ustavnih besedil obravnavanih držav. Raziskani so bili tudi standardi, ki jih zasledujejo mednarodne

⁷ Harutyunyan, Mavčič, 1999, str. 104.

⁸ Petrič, 2011, str. 3.

⁹ Trtnik, 2005, str. 55.

institucije, ki je pomembno vplivajo na nacionalno ustavno vsebino. To je bilo storjeno z analizo nekaterih mnenj, ki jih kot priporočila izdajajo navedene institucije.

1.1 NAMEN IN CILJI MAGISTRSKEGA DELA

Namen magistrskega dela je boljše razumevanje ustavnih standardov, ki jih zasledujejo države novih demokracij in ali jim slednje uspava tudi v praksi.

Cilji magistrskega dela je preučiti literaturo z zgodovinskega področja in nato predstaviti vpogled v ustavno ureditev državah mladih demokracij, ugotoviti bistvene razlike in podobnosti njihovih ureditev ter podrobneje analizirati sodno prakso ustavnih sodišč navedenih držav in predstaviti ugotovitve.

1.2 METODOLOGIJA

Pri pisanju magistrskega dela smo se osredotočili na ustavno-primerjalni vidik in študijo primerov iz razpoložljive literatura. Najprej smo analizirali in pregledali primarne in sekundarne vire. Uporabili smo deskriptivno ali opisno metodo pri opisovanju problematike in definiciji ključnih pojmov.

Skozi celotno magistrsko delo, smo z metodo kompilacije pravilno citirali navedene avtorje, skladno z ugotovitvami le-teh.

V prvem delu smo postavili zgodovinski okvir in temelje za ustavnopravno primerjalno analizo v nadaljevanju. Zgodovinsko metodo, smo uporabili za prikaz razvoja ustavnih sistemov. Navedli som bistvene dogodke, ki so vplivali na razvoj, predvsem v času razpada Sovjetske zveze. Z metodo deskripcije smo opisali ustavne sisteme, natančneje opisali ustavne oblikovne značilnosti, preambule, splošne določbe, temeljne pravice in svoboščine ipd.

Za analitično-sintetično metodo, smo preučevali mednarodne in nacionalne pravne vire, kar bo v kombinaciji s komparativno metodo dalo vpogled v ustavne standarde, ki jih zasledujejo izbrane države.

S sintetično metodo smo strnili materijo in s pomočjo lastnih ugotovitev ter zapisov drugih avtorjev, poskušali izluščiti najbolj aktualen uvid v obravnavano tematiko.

Z induktivno metodo smo ugotovitve v celotnem postopku združili v celoto in oblikovali sklepno misel.

1.3 PREDVIDENE PREDPOSTAVKE IN OMEJITVE

Hipoteza 1: »Državam nove demokracije pri oblikovanju ustavnih standardov pomagajo mednarodne institucije.«

Hipoteza 2: »Ustavne vrednote so tudi v praksi uresničene.«

Hipoteza 3: »Ustave obravnavanih držav so med seboj podobne.«

Hipoteza 4: »Politične osebe v mladih demokracijah so bolj finančno odvisne od lobijev, kar vpliva na oblikovanje standardov demokracije.«

Omejitev pri raziskovanju nismo pričakovali.

1.4 PREVERITEV PREDPOSTAVK

Način raziskovanja je sistematičen in širok, pri čemer smo skozi tematiko preverili tudi navedene hipoteze, ki jih bomo zavrnil ali potrdili z argumentacijo in ustrezno empirijo. Utemeljitev bo zasnovana na teoretičnih in empiričnih ugotovitvah.

Hipoteza 1: »Državam nove demokracije pri oblikovanju ustavnih standardov pomagajo mednarodne institucije.«

Prvo hipotezo bomo preverili s pomočjo aksiološke metode vrednotenja, ocenjevanja in kritičnega presojanja. Namen je ugotoviti, ali obstajajo takšne mednarodne institucije, ki imajo vpliv na oblikovanje ustavnih standardov v obravnavanih državah in na kakšen način delujejo.

Hipoteza 2: »Ustavne vrednote so tudi v praksi uresničene.«

Drugo hipotezo bomo preverili s pomočjo induktivno-deduktivne metode, saj bomo s pregledom posameznih primerov na ustavnih sodiščih lahko povzeli ključne kršitve, ki se pojavljajo v zvezi z obravnavano tematiko.

Hipoteza 3: »Ustave obravnavanih držav so med seboj podobne.«

Tretjo hipotezo bomo preverili s pomočjo primerjalne metode. Primerjali bomo posamezne določbe izbranih držav. Namen je ugotoviti formalne in materialne razlike, z analitično metodo pa povzeti bistvene ugotovitve.

Hipoteza 4: »Politične osebe v mladih demokracijah so bolj finančno odvisne od lobijev, kar vpliva na oblikovanje standardov demokracije.«

Četrto hipotezo bomo preverili s pomočjo aksiološke metode vrednotenja, ocenjevanja in kritičnega presojanja prava, ki ima za izhodišče več vrednostnih meril v povezavi s sociološko metodo, ki vzročno-funkcionalno povezuje pravo in druge družbene pojave.

1.5 OCENA DOSEDANJIH RAZISKOVANJ NA OBRAVNAVANEM PODROČJU

Dosedanje raziskave se med drugim osredotočajo na regije bivše Sovjetske zveze in na ustavno sodni vidik varstva človekovih pravic v državah članicah EU. *Človekove pravice v postsovjetskih državah Centralne Azije*¹⁰, ki se osredotoča predvsem na zanemarjanje človekovih pravic, ki se zaradi dediščine iz preteklosti pojavljajo v državah Centralne Azije. Glede kršenja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, najdemo tudi delo *Ustavno varstvo človekovih pravic v postsovjetskih družbah vzhodne Evrope*,¹¹ kjer so navedene ugotovitve, kako bistveno je ustavno sodstvo pri vzpostavljanju in utrjevanju človekovih pravic. *Varstvo človekovih pravic v postsovjetskih družbah*,¹² kjer je izvedena raziskava na podlagi mednarodnega mehanizma za varovanje in kršitve človekovih pravic, to je Evropsko sodišče za človekove pravice. Avtor se sistematično loti primerjave kršitev temeljnih človekovih pravic in svoboščin, držav članic EU kot tudi držav nečlanic EU. Raziskuje tudi pristojnosti, ki jih z ustavo omeji država, med posameznimi vejami oblasti. Obširno je povzeta tudi zgodovina Sovjetske zveze. Zgodovina Ruske federacije iz ustavnega vidika je podrobneje raziskana v delu *Ustavna zgodovina Rusije*,¹³ kjer je avtor, po različnih obdobjih skozi zgodovino, raziskal bistvene dogodke, ki so oblikovali današnjo Rusko federacijo. V svojem delu je avtor prepoznal največji napredek po razpadu Sovjetske zveze, tako v normativnih pravnih aktih kot tudi v praksi sodišč. Ustavno ureditev nepriznanih držav, ki so geografsko tudi na območju držav mlade demokracije je raziskana v delu *Ustavne ureditve nepriznanih držav na območju bivše Sovjetske zveze*.¹⁴ Avtor obravnava šest entitet, na njihove kodificirane ustave, pa bistveno vplivajo politične spremembe, ki se odražajo tudi v spremembah ustave. Ustavni redi teh držav, pa formalno vsebujejo ustrezne temeljne človekove pravice in svoboščine. Kljub nekaterim skupnim dejavnikom nepriznanih držav, pa so njihove ustave različne. S področja, ki se osredotoča predvsem na delovanje Beneške komisije najdemo delo z naslovom *Vloga Beneške komisije pri promociji demokracije skozi pravo*, kjer se avtorica ukvarja z analizo pomena mnenj, ki jih izdaja komisija in ugotavlja pomen delovanja institucije za evropske, kot za zunaj evropske države članice. Zajame tudi vpliv institucije na države, ki so del tega magistrskega dela.¹⁵ Nekoliko starejše diplomsko delo, ki podrobno opisuje Beneško komisijo in nosi istoimenski naslov je *Beneška komisija*. Avtorica podrobneje obravnava organizacijo komisije in njene naloge.¹⁶

S področja primerjalnega ustavnega prava obstajajo številna obsežna dela prof. dr. Mavčič A., ki podrobneje analizira sistem sodne presoje ustavnosti v državah. Tudi

¹⁰ Zinrajh, 2005.

¹¹ Pišot, 2014.

¹² Nečimer, 2019.

¹³ Ferjančič, 2013.

¹⁴ Košpenda, 2018.

¹⁵ Zorko, 2019.

¹⁶ Klajnšek, 2002.

prof. dr. Grad F., prof. Kristanc I., se ukvarjata z ustavnimi ureditvami. Doktor Schwartz H. je napisal obsežno knjigo, ki opisuje bogate zgodovinske podrobnosti, skupaj z njegovo osebno izkušnjo in množico raziskav, ki se navezujejo na vzpon ustavnih sodišč v postkomunističnih državah, po razpadu Sovjetske zveze, kakor tudi na težave, ki so jim pretile.¹⁷

Pri pregledu dostopne literature je mogoče trditi, da gre za raziskano tematiko, vendar bo novost tega magistrskega dela, natančna raziskava kroga držav novih demokracij in analiza njihove ustavne ureditve (podobnosti, razlike, pomoč Beneške komisije, dosegljivo sodno prakso ustavnih sodišč teh držav).

1.6 PRIČAKOVANI REZULTATI DELA

Za obravnavo problematike v magistrskem delu pričakujemo, da bo ta doprinesla k osvetljevanju in razumevanju problematike v ustavnih sistemih obravnavanih držav, kjer je podobnih obravnav malo in so osredotočene na širok krog.

Strokovni javnosti bo magistrsko delo ponudilo vpogled v različno normativno ureditev izbranih držav. Zbrani bodo tudi bistveni primeri iz sodne prakse, ki oblikujejo pravne sisteme obravnavanih držav.

Bogate izkušnje različnih držav nam lahko dajo neko splošno predstavo, katere vrednote in načela se obnesejo pri postavljanju standardov, ki so inkorporirani v ustavno ureditev države. Ena izmed nalog primerjalnega prava je tudi oplemenititi lastno pravo ter iskanje nekega univerzalno uporabnega prava, kar želimo prikazati skozi magistrsko delo. Poenotenje prava je lahko na določen način utopično pričakovanje, vendar obstajajo pozitivni primeri pravnih panog, ki so bile v nekem ožjem ali širšem okviru poenotene.

1.7 STRJENI OPIS POGLAVIJ

Magistrsko delo je razdeljeno na poglavja, ki jih je na grobo mogoče razdeliti na tri sklope. Prvi sklop je zgodovinski, sledi teoretični, ki je namenjen pravnim ureditvam v izbranih državah, na koncu imamo še raziskovalni del. Začne se z opredelitvijo držav nove demokracije in njihovim geopolitičnim položajem. V četrtem poglavju ali zgodovinskem delu in geografski opredelitvi bomo navedli bistveno dogajanje, ki je vplivalo na razvoj ustavnih sistemov v državah novih demokracij. Bralcu ponudi zgodovinski pregled po državah, s ključnimi dogodki, ki so bistveno vplivali na državo in nenazadnje na narod. V petem poglavju sledi opis posameznih ustav, kar je nujno za primerjalno analizo. Podrobneje bomo deskriptivno nanizali bistvene institucionalne ureditve. Ustavne ureditve držav bomo opisali z vidika oblikovnih značilnosti,

¹⁷ Schwartz, 2000.

preambul, temeljnih splošnih ustavnih načel, človekovih pravic in temeljnih svoboščin, načela delitve oblasti, zagotavljanja pluralizma in ločenost države in verskih skupnosti, položaj mednarodnega prava in uradnih jezikov in simbolov držav. V šestem poglavju sledi razdelitev in opis po institucionalnem ključu. Obravnavane države imajo namreč ustavna sodišča, ustavni svet in tudi druge organe ustavne presoje. V sedmem poglavju bomo opisali pomembno institucijo, ki s svojimi mnenji v veliki meri vpliva in sooblikuje ustavno pravo. To je Beneška komisija. S svojimi smernicami namreč sooblikuje pravni prostor v obravnavanih državah. Povzeli bomo nekaj pravnih mnenj, ki jih je za obravnavane države spisala navedena institucija. V osmem in devetem poglavju smo opisali še dve pomembni instituciji za ustavno pravo. To sta Evrazijsko združenje organov za presojo ustavnosti in Združenje azijskih ustavnih sodišč. Tudi njihovo delo in doprinos k oblikovanju ustavnih standardov je nepogrešljivo za obravnavane države. V desetem poglavju smo izbrali nekaj sodnih primerov, ki so svoj epilog dobili s strani institucije ustavne presoje. Zadnji sklop pred zaključkom je namenjen primerjani analizi normativne in institucionalne ureditve izbranih držav z določitvijo dveh standardov, ki sta preverljivi z vidika vsebine obravnavanih ustav, zakonov in dostopne literature. Primerjali bomo dostop do organov ustavne presoje iz vidika državljana, ki želi sprožiti postopek in iz vidika neodvisnosti organa ustavne presoje in določbe, ki mu to zagotavljajo.

2 OPREDELITEV DRŽAV NOVIH DEMOKRACIJ

Eden izmed osnovnih namenov ustavne ureditve je težnja po omejitvi moči monarhov, ki mora biti omejena s pravno ureditvijo. Pod vplivom filozofije naravnega prava je bila razvita teorija, ki navaja, da mora biti vsaka osnova političnega sistema priznavanje temeljnih človekovih pravic, osebne svobode in zasebne lastnine. Te pravice je potrebno zaščititi tudi pred državo samo. Slednje lahko dosežemo s pisno ustavo, ki je bistvena struktura vsakega demokratičnega sistema.¹⁸

Pisno ustavno imajo tudi države nove demokracije, ki so nastale v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Med nje uvrščamo Poljsko, Romunijo, Albanijo, Bolgarijo, Litvo, Estonijo, Madžarska, Slovaška, Republika Češka, Belorusija, Federacija Bosna in Hercegovina, Republika Srbska, Srbija, Črna Gora, Latvija, Makedonija, Moldavija, Ukrajina, Kirgizistan, Mongolija, Kazahstan, Gruzija, Tadžikistan, Uzbekistan z Ustavnim odborom Avtonomne Republike Karakalpakstan, Azerbajdžan, Armenija, Ruska federacija in njene države članice in države bivše Sovjetske zveze.¹⁹

Za namene tega magistrskega dela, se bomo osredotočili le na krog, ki zajema države Srednje Azije,²⁰ Rusko federacijo, Armenijo, Azerbajdžan in Belorusijo. Gre za države, ki so v celoti lahko opredeljene kot države v tranziciji. Tranzicijo bi lahko opisali iz dveh zornih kotov, na eni strani kot politično tranzicijo in na drugi strani kot ekonomsko tranzicijo. Bolj pomembna iz vidika tematike magistrskega dela je zagotovo politična tranzicija. Ta zajema predvsem prehod iz enostrankarske v večstrankarske volitve, ki so svobodne. Tranzicija vključuje tudi proces demokratizacije, skozi katerega se zagotavljajo temeljne človekove pravice in svoboščine na nivoju mednarodno priznanih standardov.²¹

¹⁸ Harutyunyan, Mavčič, 1999, str. 5–6.

¹⁹ Mavčič, 2000, str. 79–92.

²⁰ Politično geografsko sestavlja Srednjo Azijo Kazahstan, Kirgizistan, Tadžikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Mongolija. Ta krog je namreč različen z ozirom na institucije, ki ta krog opredeljujejo. Srednja Azija, Evropska Komisija, e-vir.

²¹ Sokol, 2001, str. 645–655.

3 GEOPOLITIČNI POLOŽAJ OBRAVNAVANEGA KROGA

Srednja Azija leži v osrčju Evrazije, med Rusko federacijo, Kitajsko, Bližnji vzhodom in Južno Azija. Ta del sveta je bil vedno pod zunanjimi vplivi, vključno s strani Ruske federacije, Afganistana, Pakistana, Turčija, Iran in Suadova Arabija. Pred »sovjetsko dobo« pa sta se Velika Britanija in Ruska federacija potegovali za to kulturno, geografsko in etnično raznoliko območje. Za Rusko federacijo je to pomenilo zlasti dostop do morja. Kombinacija vseh teh dejavnikov je za zgodovino, kulturno zapuščino in raznoliko kulturo prinesla slabe čase. V obdobju vse do 21. stoletja skoraj da ni imela bistvenega pečata v mednarodni skupnostih, kar se je v omenjenem obdobju, začelo spreminjati. V geostrateškem smislu je regija bogata z naravnimi viri, zlasti turkmenski plin in kazahstanska nafta, že dolgo spodbujajo EU zanimanje drugih držav in iskanje prometnih poti do svetovnega trga. Mnogi npr. Kazahstan vidijo kot potencial, da postane druga največja država na svetu za izvoz nafte v desetletju. Čeprav je spodbudno opazovati prizadevanja nekaterih držav, k liberalizaciji gospodarstva in spodbujanju političnega pluralizma, se vseeno pojavljajo moteči simptomi boja teh narodov z zapuščino njihove preteklosti ter izzivi, ki jih prinašajo procesi prehoda. Obsežna in zelo donosna trgovina z drogami, trgovina z orožjem in ljudmi, problematika z uporabo vodnih virov, okoljska in mejna vprašanja ipd. Takšni problemi pa na splošno negativno vplivajo na državo in slabijo državne institucije.²²

Rusko federacijo geopolitično uvrščamo v evrazijsko kontinentalno sfero, v kateri ima nesporno bistveno vlogo. Glavne značilnosti njenega območja so notranja orientiranost, zaradi česar je manj pod vplivom zunanjih ekonomskih sil in kulturnih stikov, ekonomska in energetska samozadostnost, kasnejši vstop v industrijsko dobo in omejen dostop z morja, kar je privedlo do zaprtih družbenih in političnih sistemov na tem območju.²³ Zaradi svoje velikosti, števila prebivalcev in bogatosti z naravnimi viri ostaja ena izmed najpomembnejših akterjev na mednarodnem političnem področju. Armenija je celinska država brez izhoda na morje, ki leži v geopolitični regiji Zakavkazje, v gorah južnega Kavkaza in njihovih nižinah med Črnim morjem in Kaspijskim jezerom ter severovzhodno od Armenskega višavja. Armenija na severu meji z Gruzijo, na vzhodu z Azerbajdžanom na jugu z Iranom, na jugozahodu in zahodu pa s Turčijo. Armenija leži na razpotju različnih geopolitičnih interesov. Vse od razpada Sovjetske zveze in šestletne vojne s sosednjim Azerbajdžanom se na vseh področjih izražajo posledice sesutja nekdanjega vzhodnega imperija. Že dvajset let poskušajo z mednarodnim posredništvom, razrešiti ozemeljski spor, ki vse od osamosvojitve hromi gospodarski razvoj države. Dodatno ga hromi še zaprta meja s Turčijo. Poleg navedenega pa je gospodarsko in varnostno odvisna od Rusije.²⁴

²² Daeniken, 2003, str. 2–3.

²³ Cohen, 2003, str. 37–38.

²⁴ Gaube, 2015.

Azerbajdžan leži na južnem Kavkazu, regiji, ki povezuje vzhodno Evropo z osrednjo Azijo. Zaradi svoje geografske lege ima pomembno lokacijo, ki na nek način predstavlja obrambni ščit za Kaspijsko morje. Odpira ali zapira dostop številnih akterjem, ki so želijo dostop do nafte in plina. Zavedajo se svoje vloge v evroatlantskih vprašanih energetske varnosti in se od nekaterih svojih sosedov učijo, kako izkoristiti energetski potencial kot orodje zunanje politike, pri čemer neposredno nagovarjajo vlade, katerih dejanja ali pobude lahko škodujejo njihovim nacionalnim interesom. Prav tako kot Armenijo²⁵, tudi Azerbajdžan omejuje nerešeno vprašanje v Gorskem Karabahu.

Belorusija je celinska država brez izhoda na morje, ki meji na Poljsko, Litvo, Latvijo, Rusijo ter na Ukrajino. Zaradi problematičnih odnosom s sosednjimi državami EU in Rusijo, pa si Belorusija išče zaveznike zunaj njegovega tradicionalnega geopolitičnega območja.²⁶ Medtem zaradi nejevoljne in prisilne prilagoditve na zunanje okolje beloruska zunanja politika ostaja izredno protislovna in kljub nekaterim korektivnim ukrepom ostaja načelno neustrezna.²⁷ Še vedno pa ostaja Belorusija, ki je ključna tranzitna država za rusko nafto. Država je ujeta v rivalstvo med Zahodom in Rusijo. Predsednik Lukašenko, zaveznik Rusije, je dobil vzdevek "zadnji evropski diktator". Na oblasti je že 26 let, še vedno pa se trudi obdržati elemente sovjetskega komunizma. Večina predelovalnih dejavnosti je še vedno pod nadzorom države, glavni medijski kanali pa so bili zvesti vladi. Močno tajno policijo celo še vedno imenujejo KGB.²⁸ V državi trenutno potekajo protesti, ki jih vzpodbuja razširjena korupcija in revščina. Nezadovoljstvo je dodatno zaostriła še kriza s koronavirusom.²⁹

²⁵ Azerbaijan's identity in the South Caucasus: "geopolitical pivot" or "geostrategic actor", IRIS, 2010, e-vir.

²⁶ Kitajska, Iran, Venezuela, Kuba, Libija, Sirija in druge države, ki so geografsko oddaljene, vendar so njihovi politični in gospodarski interesi združljivi z beloruskimi. Pazdnyak, 2011, str.1–18.

²⁸ Ruska tajna obveščevalna služba.

²⁹ What's happening in Belarus, BBC News, 2020, e-vir.

4 ZGODOVINSKI OKVIR

4.1 SREDNJA AZIJA

V literaturi najdemo manj informacij o regiji Centralne Azije. Razlog je predvsem ta, da je večina držav nastala šele v začetku devetdesetih let. Poleg tega je bilo to območje do nedavnega zaprto za tujce, ker je bil zahodni del Srednje Azije pod sovjetsko oblastjo, vzhodni del pa pod kitajsko oblastjo. Čeprav je območje izredno raznoliko in bogato z naravnimi viri, Srednja Azija ni pritegnila veliko pozornosti. Eden izmed razlogov je tudi ta, da se je pisani jezik razvil izredno pozno, naše poznavanje zgodovine pa izhaja ravno iz literarnih virov.³⁰

Islamska vera se je tam razvijala zaradi arabskih in perzijskih trgovcev, ki potovali skozi to območje, zaradi prodaje svile. Evropejce pa so privabili Mongoli, ki so trgovino razširili in bili zaslužni za mnogo inovacij. Mongolsko cesarstvo je začelo razpadati v drugi polovici 13. stoletja, česar posledica je bila zapiranje Kitajske, kar je vplivalo na razkroj svilne poti, upad trgovine in s tem tudi vedno bolj revno prebivalstvo. Odkritje morskih poti pa je prineslo še dodatno udarec za Srednjo Azijo. Prebivalstvo se je začelo manjšati, regija pa je kulturno mirovala. Nato pa je sledil preobrat v 17. stoletju, ko Rusija in Kitajska prodreta v Srednjo Azijo. Rusi so sprva želeli z razširitvijo v to regijo z vzhoda zgraditi varovalni pas, kar je bil tudi namen Kitajske, vendar z vzhodne strani. Leta 1689 so Rusi in Kitajci podpisali mirovni sporazum,³¹ ki je Rusom omogočil vstop na Kitajsko ozemlje, Kitajci pa so dobili dodatno ozemlje v srednji in notranji Aziji. Do 19. stoletja je Srednjo Azijo popolnoma prevzela Rusija. Britanci so medtem poskušali zgraditi varovalni pas za zaščito Indije, zlasti pred Rusijo, s širitvijo na območja, kot so Nepal, Butan in Sikkim. Poleg tega so se poskušali razširiti tudi v Tibet in Afganistan. Navedeno so pozneje imenovali »Velika igra«. Islamsko prebivalstvo v Srednji Aziji so v 19. stoletju obkrožale Velika Britanija, Rusija in Kitajska. Te tuje sile so islam napadale kot religijo, njihovo infrastrukturo in njihov nomadski način življenja.³²

4.1.1 Sovjetsko obdobje v Srednji Aziji

Sovjetsko obdobje v srednjeazijski zgodovini lahko razumemo kot obdobje velikega družbenega projekta, katerega cilj je bil ustvariti novo vrsto "modernih ljudi" in "moderne družbe" v regiji. Z ambicijami gradnje nove vrste civilizacije v Srednji Aziji je regija doživela enega najbolj radikalnih prehodov v modernost, ki je vseboval 4 stebre:

- sovjetska nacionalna politika in upravni delitev regije,
- sovjetska kulturna politika, vključno z državnim ateizmom,

³⁰ Rossabi, e-vir.

³¹ Mirovni sporazumu, podpisan v Nerčinsku leta 1689, Jegorov, 2020, e-vir.

³² Rossabi, e-vir.

- sedentarizacija in kolektivizacija,
- industrializacija in urbanizacija skupaj z množičnimi migracijami iz drugih delov Sovjetske zveze.³³

Množične migracije v regijo tako prostovoljne v okviru industrializacije kot neprostovoljne v okviru izgnanstva tistih, ki so predstavljali grožnjo sovjetski državi, so povzročile velike spremembe v etnični in verski pripadnosti regije in s tem petih držav, ki so nastale iz sovjetske države. Sovjetska kulturna revolucija je povzročila razvoj množične pismenosti in izobraževalnih sistemov, ki so vključevali promocijo komunistične ideologije. Jasno je, da imajo mnogi sodobni etnični vzorci in verska diskriminacija v neodvisnih srednjeazijskih republikah korenine v sovjetski preteklosti teh držav.³⁴

4.1.2 Pravni razvoj v Srednji Aziji

Pravni sistem v državah Srednje Azije lahko opredelimo kot sistem, ki se je preobrazil iz socialističnega tipa v povsem romansko-germanski tip, ki temelji na tržnem gospodarstvu. V njem pa najdemo določene lastnosti, ki zrcalijo skupno islamsko pravno tradicijo. Posledica sovjetskega režima, ki je trajal več kot sedemdeset let se še vedno odraža v miselnosti, običajih in tradicijah narodov, ki živijo na tem geografskem področju. Kljub vplivu različnih vidikov na proces razvoja EU je v vsem tem značilno veliko nacionalnih značilnosti, ki pomembno vplivajo na proces razvoja pravnih sistemov. Slednje je bilo najbolj vidno na začetku preoblikovanja. Vse države so se soočale z enakimi težavami med oblikovanjem pravnega okvira. Ciljna naloga je bila vzpostavitev ustavne države in oblikovanje pravne podlage za gradnjo države, vključno z oblikovanjem novih inštitutov za javno upravo. Prvi sveženj zakonov sprejetih v vseh državah Srednje Azije je bil usmerjen k vzpostavitvi institucionalne mehanizmi dobrega upravljanja. Naslednji sveženj zakonov je bil namenjen ustvarjanju nacionalnega zakonodaja za urejanje gospodarskih odnosov in poslovne dejavnosti. Zadnja skupina zakonov je bila zagotoviti državljanske in politične pravice ter vzpostaviti sistem socialne zaščite.³⁵

Kljub sprejetju enakih zakonov se načini njihovega izvajanja razlikujejo, kar se lahko odrazi na celotnem pravnem sistemu države. Leta 1991 je vseh pet srednjeazijskih držav razglasilo svojo neodvisnost. Sledile so obsežne reforme, namenjene vzpostavitvi pravnega okvira za krepitev suverenost države, demokratizacije in prehod v socialno usmerjeno tržno gospodarstvo. Uzbekistan je ena prvih med srednjeazijskimi državami, ki je sprejela novo demokratično ustavo, ki je vsebovala načelo ideološkega in političnega pluralizma, delitev oblasti, prednost posameznih pravic in svoboščin, raznolikost lastništva, institucijo ustavnega nadzora ter številna

³³ Zhussipbek, 2017, str. 25.

³⁴ Prav tam, str. 39–40.

³⁵ Yunusov, 2014, str. 23–34.

druga načela in institucije, ki sestavljajo bistvo sodobne pravne države. Konec devetdesetih let sta bila v zvezi s posodobitvijo zakonodaje Uzbekistan in Kazahstan daleč pred ostalimi srednjeazijskimi republikami.³⁶

Posodobljeni pravni sistem tako temelji na strogo sekularni osnovi, ki ji sledi rimsko-germansko tradicijo in mednarodno priznana načela, norme in standardi. Nova zakonodaja teh držav pa vseeno ohranja strukturo, sistem in pravno tehniko, razvito v času Sovjetske. Le-ta je značilna za pravni prostor CIS. Kljub temu, pa lahko pravne sisteme uvrstimo kot del Rimskega pravnega sistema saj so kodificirani in temeljijo na hierarhiji, kjer nacionalna ustava zavzema najvišje mesto. Kljub vsemu, pa imajo pomemben vpliv ne samo mednarodne institucije, temveč tudi države, ki imajo podobne izkušnje, kar pripomore k poenotenju pravnih sistemov spodbuja razvoj primerjalnega prava v državah.³⁷

V Kirgiziji so bila pričakovanja o demokratizaciji političnega življenja in s tem povezane ustavne reforme, po tako imenovani "revoluciji tulipanov" leta 2005, zelo visoka. Glede na močno avtokracijo, ki se je razvila v vseh državah srednjeazijske regije, je bilo upanje na vzpostavitev ustavne države v Kirgiziji še posebej veliko. To ni bil prvi dogodek. Val demokratizacije se je razlil na celotnem postsovjetskem območju, vključno z državami Srednje Azije. Vendar kljub revolucionarnim gibanjem, cilj ni bil dosežen. Absolutna in nenadzorovana moč predsednika, korupciji in zlorabi oblasti s strani izvršilne oblasti so še vedno razširjeni problemi.³⁸

Eden izmed projektov, ki je pripomogel k pravnemu razvoju je potekla pod okriljem BK, med leti 2013 in 2015. Cilj projekta je bil zgraditi zmogljivosti navedenih držav za izvedbo reform v nacionalnih pravnih sistemih v duhu evropskih in mednarodnih standardov o človekovih pravicah. V okviru projekta je BK organizirala številne dvostranske in mednarodne dogodke, ki so omogočili izmenjavo mnenj. Del navedenega projekta pa je knjiga, katere motiv je zapolnitev praznin na področju informacij, kar je še vedno aktualni problem na navedenem območju. Informacije zanjo so bile zbrane na različne načine. Eden izmed njih je tudi pošiljanje vprašalnikov navedenim državam. V projektu gre osredotočenost predvsem na ključne institucije, ki pripevajo k kakovostnemu sodnemu varstvu in njegovi neodvisnosti, namenjen pa je ravnikom in akademikom, ki jih zanimajo vprašanja, povezana z organizacijo sodstva.³⁹

Dogodki, ki so zaznamovali Srednjo Azijo, so nedvomno vplivali na pravni razvoj. Danes, ko govorimo o glavnih pravnih sistemih v Srednji Aziji, govorimo o petih državah: Uzbekistan, Kazahstan, Turkmenistan, Kirgizija in Tadžikistan, vse so bile del

³⁶ Yunusov, 2014, str. 23–34

³⁷ Prav tam.

³⁸ Maksat, 2008, str. 58–67.

³⁹ Dikov, 2015, str. 8.

nekdanje sovjetske republike. Čeprav imajo države v regiji skupno zgodovino in islamske tradicije, so prišli v ospredje lokalni interesi, ki so se v svojih pravnih sistemih začeli izražati v zgodnjih devetdesetih letih, od osamosvojitve. Od takrat so te države doživele obdobje pravnih reform in posodobitev celotnega pravnega sistema. Njihova glavna naloga je bila uskladiti svoje pravne sisteme z velikimi političnimi in gospodarskimi spremembami. Leta 1991 je vseh pet srednjeazijskih držav razglasilo svojo neodvisnost. Obsežne reforme, namenjene vzpostavitvi pravnega okvira za krepitev suverenosti državljanov, demokratizacija in prehod na socialno usmerjeno tržno gospodarstvo se je začela v tem obdobju.⁴⁰

Novi pravni sistemi srednjeazijskih držav temeljijo na strogo posvetni osnovi z rimsko-germansko tradicijo in mednarodno priznanimi načeli, normami in standardi, tudi na področju človekovih pravic. Hkrati nova zakonodaja teh držav v celoti ohranja strukturo, sistem in pravno tehniko, razvito v času Sovjetske zveze.⁴¹

4.2 RUSKA FEDERACIJA

Ruska zgodovina je bila zelo obsežno in podrobno analizirana v različnih delih, zato bomo povzeli samo ključne dogodke, ki so bistveni za razvoj pravnega sistema.

Ruska federacija nima ustavne, niti kaj veliko pravne tradicije. Niti pod Tatari niti pod ruskimi carji ni bilo prizadevanja, niti interesa za pravna pravila. Pravo, ki je obstajalo, je temeljilo na koristi države, ki je bila postavljena pred korist osebe. Le-to se je zelo pogosto kršilo. V državi je bilo veliko korupcije, ljudje pa so imeli občutek, da so pravne norme ne dosegajo ljudi, ki imajo moč.⁴² Osnovna načela za reformo sodišč so bila postavljena s strani Alexander II., leta 1864. V teh načelih je bila osnova varovanje temeljnih pravic posameznika. Ta reforma ni prinesla ustave, Rusija pa je ostala avtokracija. Sledilo je mnogo poskusov, ki so se vselej končali neuspešno. Kljub sprejeti ustavi leta 1924, se osrednja moč ni omejila. Vrhovno sodišče ni imelo moči proti sovjetskemu kongresu, niti ni bilo neodvisno. Prelomnica se je zgodila leta 1985, ko je bil Mihael Gorbačov, ki je ravno diplomiral iz prava, na poti k *perestrojki*⁴³ in pa začetku pravno urejenega sistema.⁴⁴ Rahljanje cenzure je bilo eno glavnih načel Gorbačovove politike, ki jo je začel leta 1986. Jeseni istega leta so oblasti prenehale z blokiranjem signalov radijskih postaj, do leta 1988 pa je bila cenzura popolnoma ukinjena. Objavljenih je bilo veliko knjig, ki prej niso imele možnosti za objavo. Ponovno je bila vzpostavljena tudi pravica do zasebne lastnine.⁴⁵

⁴⁰ Yunusov, 2014, str. 23–34.

⁴¹ Prav tam.

⁴² Schwartz, 2000, str. 110.

⁴³ »Politika sovjetskega voditelja Gorbačova, ki je zagovarjala gospodarske in politične spremembe v družbi: čas perestrojke; oče perestrojke; začetek in konec perestrojke; Perestrojka se je v sredini osemdesetih let prejšnjega stoletja začela izključno kot reforma gospodarskega modela, končala pa se je z razpadom Sovjetske zveze E ← rus. perestrojka iz perestroít' 'preurediti, na novo zgraditi'«. Perestrojka, v: Slovar novejšega besedja slovenskega jezika, 2013.

⁴⁴ Schwartz, 2000, str. 111–113.

⁴⁵ Timofejcev, 2018, e-vir.

Ustava Ruske federacije je bila sprejeta 12. decembra 1993. Pooblastila zveznega ustavnega sodišča so določena z zveznim zakonom. Ustavno sodišče federacije deluje v postopkih glede kršitev ustavnih pravic in svoboščin državljanov, ocenjuje ustavnost zakonov, ki se uporabljajo ali naj bi se uporabljali v konkretnem primeru skladno s postopki, določenimi z zakoni. Zvezno ustavno sodišče pa tudi na zahtevo predsednika federacije Svet, državne dume,⁴⁶ Vlade Ruske federacije ali zakonodajnega organa federacije, razlaga zvezno ustavo.

Akti in njihove določbe, ki se štejejo za protiustavne, nimajo veljave. Mednarodne pogodbe EU Federacije ni mogoče izvrševati in uporabljati, če kršijo ustavo.⁴⁷

4.3 ARMENIJA

Sodobna Armenija obsega le majhen del starodavne Armenije, ki ga uvrščamo v enega najstarejših civilizacijskih središč na svetu. Na vrhuncu se je Armenija raztezala od južno-osrednje črnomske obale do Kaspijskega morja in od Sredozemskega morja do jezera Urmia v današnjem Iranu. Starodavna Armenija je bila podvržena nenehnim tujim vpadam in je dokončno izgubila svojo samostojnost v 14. stoletju. Stoletna vladavina osmanskih in perzijskih osvajalcev je ogrozila sam obstoj armenskega ljudstva. Vzhodna Armenija je bila v 19. stoletju priključena Rusiji, medtem ko je zahodna Armenija ostala pod osmansko oblastjo, kjer je osmanska vlada izvajala sistematične poboje in prisilne deportacije Armencev. Del Armenije, ki leži v nekdanjem ruskem imperiju, je neodvisnost razglasil 28. maja 1918, leta 1920 pa so ga napadle sile iz Turčije in sovjetske Rusije. Sovjetska republika Armenija je bila ustanovljena 29. novembra 1920. Leta 1922 je Armenija postala del Zakavkaške sovjetske federativne socialistične republike in je leta 1936 bila ta republika razpuščena in je Armenija postala sestavna (zvezna) republika Sovjetske zveze. Armenija je svojo suverenost razglasila 23. avgusta 1990, neodvisnost pa 23. septembra 1991.⁴⁸

4.4 AZERBAJDŽAN

Pravni sistem v Azerbajdžanu ima bogato zgodovino. Eden izmed vidnejših korakov se je zgodil 28. maja 1918 z ustanovitvijo Azerbajdžanske demokratične republike (ADR). Neodvisnost ni trajala dolgo, saj ga je Sovjetska armada leta 1920 okupirala, leta 1922 pa je postal del nekdanje sovjetske zveze. Zaradi vojaške okupacije 11. sovjetske Rdeče armade je Azerbajdžan aprila 1920 izgubil neodvisnost in decembra 1922 postal del nekdanje sovjetske zveze. Azerbajdžan je svojo neodvisnost ponovno

⁴⁶ Ruski parlament.

⁴⁷ Harutyunyan, Mavčič, 1999, str. 89–90.

⁴⁸ Melvyn Howe, 2020.

vzpostavil z ustavnim aktom o obnovi državne neodvisnosti Azerbajdžanske republike 18. oktobra 1991.⁴⁹

4.5 BELORUSIJA

V 5. stoletju so Belorusijo kolonizirala vzhodnoslovanska plemena. Vse od 9. do 12. stoletja je imel prevlado Kijev. Po uničenju Kijeva s strani Mongolov v 13. stoletju so ozemlje osvojili litovski vojvode, čeprav je ohranilo določeno stopnjo avtonomije. Belorusija je postala del Velikega vojvodstva Litve, ki se je leta 1569 združilo s Poljsko. Po razdelitvah med Rusijo, Prusijo in Avstrijo, je Belorusija postala del ruskega imperija. Po prvi svetovni vojni se je Belorusija razglasila za samostojno republiko, kmalu po razglasitvi marca 1918 pa jo je okupirala Rdeča armada. Leta 1922 je prav tako, kot Azerbajdžan, pridružena Sovjetski zvezi. Med drugo svetovno vojno je bila Belorusija ena izmed najbolj opustošenih vojnih bojišč. Poleg vojne jo je v letu 1986 izredno močno prizadela jedrska eksplozija v elektrarni Černobil. Svojo suverenost je država razglasila leta 1990, svojo neodvisnost pa leta 1991. Istega leta je postala tudi ena izmed soustanoviteljic Skupnosti neodvisnih držav (CIS).⁵⁰

⁴⁹ Iskandarli, 2017, e-vir.

⁵⁰ Belarus History, Infoplease, e-vir.

5 USTAVNE UREDITVE DRŽAV NOVIH DEMOKRACIJ

Moderna demokracija je amalgam med večinskim odločanjem in na drugi strani številnimi varovalkami, ki nas skušajo varovati pred tem večinskim odločanjem. Te varovalke so med drugim tudi človekove pravice. Človekovih pravic, kot tudi Ustave, pa ne moremo kar spreminjati. Večinska odločitev je lahko na nek način vsakršna, zato igrajo zelo pomembno vlogo ustavna sodišča, ki lahko razveljavijo zakone, ki jih sprejme večina in niso skladni z ustavo in s temeljnimi človekovimi pravicami. Ta koncept ustavnega sodišča se je razvil že v primeru Marbury proti Madison (1803),⁵¹ ki velja za najstarejši in prvi primer ustavno sodne presoje. Ta koncept ustavnega sodišča je v demokraciji zelo pomemben, prav tako pa tudi sama vloga sodišč, saj morajo biti proti utež večinskemu odločanju. Materialna ustavnost je strukturno bistvo vsakega demokratičnega političnega sistema. Ustavnost temelji na treh temeljnih načelih, to so temeljne človekove pravice, nacionalna suverenost in delitve oblasti. Načelo ustavnosti vključuje demokratični vir moči v obliki splošne volilne pravice kot tudi priznavanje (splošna volilna pravica), priznavanje temeljnih človekovih pravic, pa tudi organizacijo najvišjih državnih organov. Pisna ustava velja za najpomembnejše pravno in politično sredstvo za izvajanje ustavnosti.⁵²

Ustava je nacionalna listina za države, je »rojstni list« in dokazilo o suverenosti in neodvisnosti države. Lahko bi rekli, da je ta akt tudi izraz sposobnosti sledenja idejam sodobnega sveta in sprejetje njihovih konceptov. Vsebuje norme, katerih namen je razporeditev dolžnosti med različnimi organi. Vsaka ustava ima tudi politično vsebino. Velja za temeljni predpis države, neko temeljno zbirko pravil. Ustava ureja najpomembnejše državne institucije in njihove medsebojne odnose, ureja temeljne pravice in dolžnosti državljanov, ideologijo obstoječe oblastvene elite v obliki predpisov in materialna razmerja države in družbe.⁵³

5.1 OBLIKOVNE ZNAČILNOSTI

Ko govorimo o formalnem pojmu ustave mislimo na bistvene ustavne tvarine in temeljne oblikovne značilnosti. Pri formalni opredelitvi nas ne zanima vsebina, temveč njegove oblikovne sestavine in mesto v hierarhiji pravnih aktov. Države, ki ji obravnavamo v magistrskem delu, imajo nekatere skupne oblikovne značilnosti. Ustave vseh desetih držav so pisane, kodificirane in vsebujejo preambulo. Nekaj razlikovalnih elementov, ki se nanašajo na oblikovne značilnosti, pa povzemam v tabeli.

⁵¹ Pfander James, 2001, str. 1515–1612.

⁵² Mavčič, 2001, str. 11.

⁵³ Prav tam, str. 10–11.

Tabela 1: Primerjava oblikovnih značilnosti

Država	Število poglavij	Število členov	Število besed	Število sprememb
Armenija	16	220	22.233	2
Azerbajdžan	12	158	18.398	3
Belorusija	9	146	13.496	2
Kazahstan	9	98	17.025	5
Kirgizistan	9	114	15.235	1
Mongolija	6	70	9.427	2
Ruska Federacija	9	137	13.829	4
Tadžikistan	10	100	8.256	3
Turkmenistan	8	142	7.404	1
Uzbekistan	24	128	11.250	6

Vir: lastni prikaz

Najdaljša je ustava Armenije. Najkrajša pa ustava Turkmenistana. V svetovnem merilu velja za najdaljšo napisano ustavo na svetu z 145.000 besedami, ustava Indije za najkrajšo pisano ustavo na svetu pa ustava Monaka, ki ima 3.800 besed.⁵⁴ Obravnavane države imajo torej povprečno dolge ustave, ki se lahko po število besed primerjajo tudi s slovensko, ki ima približno 9.000 besed. Nekoliko krajša je ustava Turkmenistana, nekoliko daljša pa ustava Armenije in ustava Azerbajdžana. Kirgizistan, Kazahstan in Belorusija, imajo kljub različnemu številu členov in številom besed, enako število poglavij.

Največkrat spremenjena je bila ustava Uzbekistana. Od takrat ko je stopila v veljavo, je bila novelirana že šestkrat. Tudi ostale države so svoje ustave novelirale najmanj enkrat. V kratkem se bo ponovno spremenila tudi ustava Armenije. Strokovna komisija, ki pripravlja spremembe deluje že od začetka leta 2020, osredotoča pa se predvsem na njihov vladni sistem, odpravo stabilne večine in ustanovitev vrhovnega sodišča. Referendum bi moral potekati že letos, vendar je zaradi pandemije COVID-19, načrtovan aprila leta 2021.⁵⁵

5.2 PREAMBULE

Od zgodovine prava pa vse do sodobnih pravnih sistemov so preambule v ustavah igrale pomembno vlogo pri oblikovanju zakonodaje in politike. Najbolj znana preambula je napisana v ameriški ustavi. Stavek »*We the people of the United States*»⁵⁶ in ostale besede, so bile vzor marsikateri državi, ki je kasneje sprejemala

⁵⁴ Owuor, 2018, e-vir.

⁵⁵ The members of the Constitutional Reform Commission will meet again, The topic of discussion is known, News Armenia, 2020, e-vir.

⁵⁶ Mi, ljudstvo ZDA.

svojo ustavo. V mnogih državah se preambula uporablja za konstitucionalizacijo pravic. Globalna raziskava kaže na naraščajoč trend, funkcije preambule k njeni večji zavezujoči funkciji. Inkorporirana je samostojno, kot pomemben vir pravic ali v kombinaciji z drugimi ustavnimi določbami. Kot prednosti preambule lahko izpostavimo njeno integrativno moč. Preambula je del ustave, ki najbolje odraža ustavno razumevanje države, ki jo sprejme. Carl Schmitt jo imenuje "*temeljne politične odločitve*". Preambula ima torej daljnosežne družbene učinke. Običajno vključujejo zgodovinske pripovedi države, naroda ali ljudstva, ki temeljijo na jeziku, dediščini in tradiciji. Reference so pogosto do pretekli dogodki, ki so vplivali na ustanovitev države. Preambule pogosto opisujejo temeljne cilje družbe. Le-ti so lahko univerzalni, kot so napredovanje pravičnosti, bratstva, temeljnih človekovih pravic, kot tudi ekonomski, kot je negovanje socialistične agende, ali napredek pri svobodnem tržnem gospodarstvu. Običajno vsebujejo tudi izjave o nacionalni veroizpovedi. Razumevanje države torej ne more biti popolno, če ne preberemo njene preambule.⁵⁷ Ima slovesno funkcijo, za razliko od normativnega dela ustave, preambula pravno ne zavezuje.

V preambuli Armenije je zapisano takole: »Armensko ljudstvo, ki je kot osnovo sprejelo temeljna načela armenske državnosti in narodnih prizadevanj, zapisanih v Deklaraciji o neodvisnosti Armenije, izpolnilo sveto sporočilo svobodoljubnih prednikov za obnovo suverene države, zavezano krepitvi in blaginji domovine, s ciljem zagotoviti svobodo, splošno blaginje in harmonijo prihodnjim generacijam ter potrjuje svojo zvestobo univerzalnim vrednotam in s tem sprejmejo ustavo Republike Armenije.«⁵⁸ Pravica državljanov Armenije do splošnega dobrega je razglašena za univerzalno vrednoto. Preambula je pomembna tudi s pravnega vidika, saj se sklicuje na Deklaracijo o neodvisnosti Armenije, sprejeto 23. avgusta 1991. S tem se načela in cilji armenske državnosti dvignejo na ustavno raven.⁵⁹

V preambuli ustave Azerbajdžana najdemo zapis: »Azerbajdžanci, ki nadaljujejo tradicijo več stoletij svoje državnosti, se ravna po načelih, ki se odražajo v ustavnem zakonu o državni neodvisnosti azerbajdžanske republike, želijo zagotoviti blaginjo vsem in vsem ter vzpostaviti pravičnost, svobodo, varnosti in se zavedajo svoje odgovornosti pred preteklimi, sedanjimi in prihodnjimi generacijami, uveljavljajo svojo suvereno pravico s slovesno izjavo o naslednjih ciljih:

- zaščititi neodvisnosti, suverenost in ozemeljsko celovitosti azerbajdžanske republike;
- zagotoviti demokratični sistem v okviru ustave;
- doseči uresničitev civilne družbe;
- ustanoviti zakonsko urejeno, sekularno državo, ki bo zagotovila nadvlado zakona kot izraz volje ljudstva;

⁵⁷ Orgad, 2010, str. 714–738.

⁵⁸ URAR, preambula.

⁵⁹ Prav tam.

- vsem zagotoviti dostojno raven življenja v skladu s pravično ekonomsko in družbeno ureditvijo;
- živeti v razmerah prijateljstva, miru in varnosti z drugimi ljudmi, ohranjati zavezanost splošnim človeškim vrednotam in za te namene izvajati obojestransko koristno sodelovanje.

Zaradi zgoraj navedenih visokih namenov bo ta ustava sprejeta z nacionalnim referendumom.«⁶⁰

Eno ključnih načel, razglašanih v preambuli ustave, je ostati zvest univerzalnim človeškim vrednotam, živeti v prijateljstvu, miru in svobodi z vsemi narodi sveta, kar zajema tudi sodelovanje z njimi. Ljudje imajo dostojno mesto med narodi sveta, kot država pa so sestavni del sistema svetovnih držav, hkrati pa neodvisen subjekt mednarodnega prava.

V preambuli Belorusije je zapisano sledeče: »Mi, ljudstvo Republike Belorusije (Belorusije) smo, izhajajoč iz odgovornosti za sedanost in prihodnost Belorusije, prepoznali sebe kot polnopravni subjekt mednarodne skupnosti in uskladili vrednote, skupne celotnemu človeštvu, temeljem neodtujljive pravice do samoodločbe, podprti s stoletno zgodovino razvoja beloruske državnosti, prizadevati si za uveljavljanje pravic in svoboščin vsakega državljan Republike Belorusije, v želji po ohranjanju državljanske skladnosti in trdnih temeljev vlade ljudje in država, ki temelji na pravni državi, sprejmejo to ustavo kot temeljni zakon Republike Belorusije.«⁶¹ V preambuli ustave Belorusija prevzema odgovornost svojo vlogo, ki jo ima kot članica mednarodne skupnosti. Zaveže, da bo spoštovala vrednote, ki so skupne celotnemu človeštvu. Navaja tudi stoletno zgodovino in razvoj, ki je privedel do teh Belorusija se tudi zavezuje, da bo spoštovala pravice in svoboščine svojih državljanov ter ohranila stabilno vlado, ki temelji na pravni državi.⁶²

V preambuli ustave Kazahstana je zapisano:« Mi, ljudstvo Kazahstana, združeni z skupno zgodovinsko usodo, ustvarjamo državo na prvinski kazahstanski zemlji, se imamo za mirno in civilno družbo, zavezano idealom svobode, enakosti in soglasja, ki želimo zasesti dostojno mesto v svetovni skupnosti, zavedajoč se svoje velike odgovornosti pred sedanji in prihodnjimi generacijami, izhajajoč iz naše suverene pravice, sprejemamo to ustavo«. ⁶³Ustava upošteva dejstvo več nacionalnosti ljudi in ne posega v interese državotvornega kazahstanskega naroda. Želijo si mesta v mednarodnem prostoru.

V preambuli ustave Kirgizistana je zapisano:« Mi, ljudstvo Kirgizistana,

- Častimo spomin na junake, ki so dali življenja za svobodo ljudi;

⁶⁰ URAz, preambula.

⁶¹ URBel, preambula.

⁶² Prav tam.

⁶³ URKa, preambula.

- Potrjujemo zavezo k cilju, zgraditi svobodno, neodvisno in demokratično državo, katere najvišje vrednote so posameznik, njegovo/njeno življenje, zdravje, pravice in svoboščine;
- Izražamo nepremagljivega prepričanja v prihodnost države in trdne volje za razvoj in krepitev kirgiške državnosti, zaščito državne suverenosti in enotnost ljudi, da razvijejo svoj jezik in kulturo;
- Prizadevamo si ukoreniniti pravno državo in zagotoviti socialno pravičnost, ekonomsko blaginjo in duhovni razvoj ljudi;

Delovati v imenu naših prednikov, za življenje v miru in soglasju, v sožitju z narave, sprejemamo to ustavo⁶⁴. Razvoj demokratične in pluralistične družbe je naveden kot eden izmed glavnih ciljev preambule sprejete kirgiške ustave. Za mednarodno skupnost je Kirgizistan postal novonastali prostor demokracije v Srednji Aziji.

V preambuli ustave Mongolije je zapisano: « Mi, ljudstvo Mongolije si prizadevamo:

- krepiti neodvisnost in suverenost države,
- spoštovati in podpirati človekove pravic in svoboščine, pravičnosti in narodno enotnost,
- podedovati in negovati tradicijo, zgodovino in kulturo države,
- priznavati in spoštovati dosežke človeške civilizacije,
- stremeti k najvišjemu cilju izgradnje humane in civilne in demokratične družbe v domovini. Iz tega razloga po vsem svetu razglašajo ustavo Mongolije⁶⁵.

Razvoj civilne družbe je ustavni koncept v Mongoliji. V svoji domovini se zavezujejo zgraditi humano in demokratično družbo. Poudarjajo narodno enotnosti, zaščito temeljnih pravic vključno s svobodo veroizpovedi. Zaščita teh pravic omogoča ljudem različnih religij mirno sobivanje. Mongolska ustava po zakonu ne dopušča prevlade ene religije, zaradi poudarka na zaščiti nekaterih pravic posameznika, kot sta enakost in svoboda, ne glede na želje večine in ne glede na zgodovino.⁶⁶ Tako preambula ustave pomeni podedovati le tradicijo in zgodovino, ki je skladna z ustavnimi načeli.

V preambuli ustave Ruske federacije je zapis: «Mi, multinacionalno ljudstvo Ruske federacije, združeni s skupno usodo na naši zemlji, vzpostavljajoč človekove pravice in svoboščine, državljanski mir in dogovor, ohranjajoč zgodovinsko vzpostavljeno državno enotnost, izhajajoč iz splošno priznanih načel enakosti in samoodločbe ljudi, v spomina na prednike, ki so nam prenesli svojo ljubezen do domovine in vera v dobro in pravičnost, oživitev suverene državnosti Rusije in zavzemanje za trdnosti na demokratični osnovi, prizadevanje za zagotovitev blaginje in blaginje Rusije, izhajajoč iz odgovornosti za našo domovino pred sedanjimi in prihodnjimi generacijami, prepoznati se kot del svetovne skupnosti, s tem sprejmemo USTAVO RUSKE

⁶⁴ URKi, preambula.

⁶⁵ URMn, preambula.

⁶⁶ Odonkhuu, 2014, str. 184.

FEDERACIJE«. ⁶⁷ Večnacionalno ljudstvo Ruske federacije je sredstvo suverenosti in vir moči v Ruski federaciji-Določbe preambule so slovesno deklarativne, tako ali drugače prežemajo vse člene temeljnega zakona države.

V preambuli ustave Tadžikistana je besedilo: »MI, LJUDSTVO TAJIKISTANSKA, kot neločljiv del svetovne skupnosti, zavedajoč se svojega dolga in odgovornosti do preteklih, sedanjih in prihodnjih generacij, razumevajoči do potreb po zagotavljanju suverenosti in razvoja naše države, ob priznavanju človekove svobode in pravic kot neomajne, s spoštovanjem enakosti pravic in prijateljstva vseh narodov in narodnosti, v želji po izgradnji pravične družbe, SPREJEMAMO IN RAZGLAŠAMO TO USTAVO«. ⁶⁸ Njihova preambula je ena izmed krajših v primerjavi z ostalimi obravnavanimi državami. Zavedajo se, da so del mednarodne skupnosti in da je zasledovanje temeljnih človekovih pravic in spoštovanje enakosti, pomembno za delovanje družbe.

V preambuli ustave Uzbekistana je zapisano: »Ljudstvo Uzbekistana, slovesno razglša, zavezanost k človekovim pravicam in načelom državne suverenosti, zavedajoč se svoje odgovornosti do sedanjih in prihodnjih generacij, zanašajoč na zgodovinske izkušnje pri razvoju uzbekistanske državnosti, potrjujejo svojo zavezanost idealom demokracije in socialne pravičnosti, priznavamo prednosti splošno sprejetih norm mednarodnega prava, ki si prizadevajo za dostojno življenje državljanov republike, z nalogo ustvariti humano in demokratično pravno državo, s ciljem zagotavljanja civilnega miru in nacionalnega dogovora, sprejememo v imenu svojih pooblaščenih predstavnikov sedanjo ustavo Republike Uzbekistan«. ⁶⁹ Zaradi zgodovine, ki jo ima narod Uzbekistana, se zavedajo odgovornosti, ki jo imajo sodržavljanov, za kar se zavezujejo delati v toku z demokracijo i socialno pravičnostjo.

V preambuli ustave Turkmenistana je besedilo:

»Mi, ljudstvo Turkmenistana na podlagi svoje neodtujljive pravice želimo določiti svoje usodo, izhajajoč iz odgovornosti za sedanost in prihodnost domovine;
Izražanje zvestobe zavezi prednikov za življenje v enotnosti, miru in harmoniji;
Z namenom zaščite nacionalnih vrednot in interesov krepitev neodvisnosti, suverenosti, status trajne nevtralnosti Turkmenistana;
Zagotavljanje pravic in svoboščin vsake osebe in državljana ter prizadevanje za zagotovitev civilnega miru in nacionalno soglasje v družbi, da utemeljimo temelje demokracije in demokratične, pravne, sekularne države, sprejemamo sedanjo ustavo - temeljni zakon Turkmenistana«. ⁷⁰ Poudarjene so splošne človekove pravice in politični sistem, ki jih ureja te pravice.

⁶⁷ URF, preambula.

⁶⁸ URTa, preambula.

⁶⁹ URUz, preambula.

⁷⁰ UTu, preambula.

Suverenost države je v preambulah poudarjena s stavkom, ki se nanaša na ljudstvo zlasti z uvodnim stavkom, ki se glasi: "Mi, ljudstvo". Določbe, ki jih vsebujejo preambule služijo kot vodilo za institucije, vseh vej oblasti. Utrditev splošne obveznosti države do državljanov; so primarnega pomena za sodno razlago ustave, zlasti razlago ustavnih sodišč. Preambule so pomembne tudi za iskanje pravice v primeru vrzeli v ustavi ter po potrebi za spremembe ali dopolnitve ustave, kadar pride do ustavnih sporov.

5.3 SPLOŠNE DOLOČBE

Splošne določbe imajo z razlagalnega vidika velik pomen. Gre za normativne določbe, ki so temelj ustave in drugim zakonskim in podzakonskim aktom.⁷¹

Ideja o tem, kako zbrati bistvene sestavine obsežnega besedila, se nam je porodila ob prebiranju magistrskega dela kolega Košpenda, ki smo ga omenili že v oceni dosedanjih raziskav na obravnavanem področju. Nekatero smernico je namreč tudi on zbral v svoji tabeli, vendar gre tukaj za ustave nepriznanih držav na območju bivše Sovjetske zveze. Pravni standardi, načela in dejstva, po katerih bomo primerjali splošne določbe in ustav, so naslednji: temeljna splošna načela, pravica do samoodločbe, ozemeljska celovitost, spoštovanje človekovih pravic, načelo delitve oblasti, zagotavljanje pluralizma, ločenost države in verskih skupnosti, položaj mednarodnega prava, uradni jezik, državni simboli ter ločenost države in verskih skupnosti.⁷²

5.4 TEMELJNA SPLOŠNA USTAVNA NAČELA, PRAVICA DO SAMOODLOČBE UN OZEMELJSKA CELOVITOST

Temeljna splošna ustavna načela, kot so suverenost, demokratičnost in pravnost države, najdemo v splošnih določbah vseh desetih obravnavanih ustav. Države so del tretjega vala demokratizacije, ko je prišlo do propada komunizma v vzhodni in srednji Evropi. Gre za relativno mlade države, ki imajo za sabo le tri desetletja demokratične tradicije, zato je na mestu vprašanje, ali so države uspele dokončno poenotiti in vzpostaviti temeljne standarde demokracije. Za razliko od ekonomije, pa je demokracija izredno težko »izmerljiva«. Gre namreč za fenomen, ki temelji na človeškem delovanju, ki je po naravi spremenljivo, zato ga je težko kvalificirati.⁷³

Več razlik najdemo pri formalni pravici do samoodločbe. Prvič se v mednarodnem pravu pojavi leta 1960, ko je omenjena kot pravica vseh kolonialnih ozemelj. Z njo je mogoče doseči svobodo in neodvisnost. Danes jo povezujemo predvsem na področju človekovih pravic, zlasti, ko govorimo o manjšinah.⁷⁴ Pravica ni zapisana v vseh

⁷¹ Kovač, 2010, str. 14.

⁷² Košpenda, 2018.

⁷³ Tomšič, 2004, str. 133–146.

⁷⁴ Petrič, 1977, str. 188–204.

obravnnavanih ustavah. Formalizirala jo je le Belorusija najprej v preambuli nato pa še v 9. členu URBel in Rusija, ki navaja pravico tako v preambuli kot tudi 3. odstavku 5. člena URF.

V praksi bo uresničevanje pravice do samoodločbe pogosto odvisno od vlade in odnosa do dejanskih zahtev ljudi ali naroda. Pravica do samoodločbe pa je vendar priznana v mednarodnem pravu, vendar kot pravica do postopka, ki pripada ljudem in ne državam ali vladam.⁷⁵

Pravica do samoodločbe pa je v preteklosti prišla v nasprotje z ozemeljsko celovitostjo. Gre za napačno dilemo. Problem ločitve postavlja pod dve protislovni in medsebojno izključujoče se možnosti, nobena od njih pa kot pozitivna po mednarodnem pravu ne velja. Ta dilema je priročna le s političnega vidika. Države lahko tako zagovarjajo samoodločbo skupin in na tak ali drugačen način spodbujajo separatiste, obenem pa razglašajo, da je integriteta ozemlja prevladujoča.⁷⁶ Obravnavane države v svojih ustavah ozemeljsko celovitost formalizirajo bolj pogosto, kot pravico do samoodločbe.

Armenija ima ozemeljsko celovitost zapisano v 14. členu ustave. Zagotavljajo jo oborožene sile.⁷⁷ Ustava Azerbajdžana jo omenja na več mestih. Najprej v preambuli, nato v 3. odstavku 8. člena, ko jo zagotavlja predsednik države⁷⁸, sledi omemba v 1. odstavku 103. člena, ki se navezuje na prisego, ki jo da izvoljeni predsednik. Tri dni, šteto od dneva razglašanih rezultatov mora dati prisego, ki ga med drugim zavezuje k spoštovanju ustave države in zaščiti ozemeljske celovitosti države.⁷⁹ V 112. členu je določeno, da lahko predsednik države razglasi izredno stanje v kolikor je ogrožena ozemeljska celovitost.⁸⁰

Belorusija ima ozemeljsko celovitost zapisano v 1. členu ustave, kjer je navedba, da bo država branila svojo neodvisnost in ozemeljsko celovitost.⁸¹ V 79. členu, je ena izmed temeljnih nalog predsednika države ohranjanje ozemeljske celovitosti.⁸² Termin se ponovi v 84. členu, kjer so naloge predsednika države. Pod točko 25. Je navedeno, da lahko predsednik v primeru ogrožene ozemeljske celovitosti, razglasi izredno stanje.⁸³

Kazahstan govori o ozemeljski celovitosti v 16. točki 44. člena v primeru resne in neposredne grožnje le tej, mora imeti predsednik države takoj posvet s predsednikom vlade in predsednikom parlamenta, sprejeti ukrepe in nato obvestiti parlament o aktivaciji oboroženih sil.⁸⁴ Ponovno se pojavi v 2. točki 91. člena, kjer je naveden prvi

⁷⁵ Self-determination, UNPO, 2017, e-vir.

⁷⁶ Christakis, 2015, str. 75–100.

⁷⁷ URAr, 14. člen.

⁷⁸ URaz, 8. člen.

⁷⁹ Prav tam, 103. člen.

⁸⁰ Prav tam, 112. člen.

⁸¹ URBel, 1. člen.

⁸² Prav tam, 79. člen.

⁸³ Prav tam, 84. člen.

⁸⁴ URKa, 44. člen.

predsednik Elbasy in nekateri standardi, ki jih ni mogoče spreminjati, vključno z ozemeljsko celovitostjo.⁸⁵

Ustava Kirgizistana omenja ozemeljsko celovitost le v 4. točki 88. člena. Ta govori o vladi, ki je dolžna zagotoviti in izvajati ukrepe, ki ščitijo ozemeljsko celovitost.⁸⁶ Tudi ustava Mongolije jo omenja na enem mestu v 1. točki 4. člena, kjer je navedeno, da so državne meje in ozemeljska celovitost nedotakljivi.⁸⁷ V ustavi Rusije termin kot tak, ni vsebovan, lahko pa najdemo določbo 71. člena ustave, ki govori o pristojnosti Ruske federacije, kar med drugim zajema tudi varovanje državne meje.⁸⁸

Ustava Tadžikistana ima ozemeljsko celovitost kar v šestih členih ustave. Najprej v 2. odstavku 7. člena, kjer je prepoved kakršnihkoli dejanj, ki bi jo ogrožale.⁸⁹ 3. odstavek 14. člena navaja izjeme, ko so omejene pravice in svoboščine državljanov. Med te izjeme spada tudi ozemeljska celovitost.⁹⁰ V 46. členu je zapisano, da je v primeru resne grožnje ozemeljski celovitosti, možno razglasiti izredno stanje.⁹¹ Predsednik države je tisti, ki zagotavlja tudi ozemeljsko celovitost, kar navaja 64. člen ustave in je nadaljnje zapisano v prisegi, ki sledi v 67.⁹² členu. V 100. členu se termin pojavi ponovno, tokrat kot eden izmed nespremenljivih. in nepreklicnih določb.⁹³

Turkmenistan ima v 1. členu ustave je zapisano zaščito državne neodvisnosti, ozemeljske celovitosti in ustavnega sistema.⁹⁴ V 2. členu ustave Turkmenistana je priznanje mednarodne skupnosti, ki so državi zagotovili nevtralnost, neodvisnost, suverenost in ozemeljsko celovitost.⁹⁵ V 68. členu navaja država kot garanta ozemeljske celovitosti predsednika države.⁹⁶ Uzbekistan v 2. točki 93. člena ustave enako določa za garanta predsednika države, a mu hkrati tudi zapoveduje sprejetje potrebnih odločitev, ki omogočajo ohranjanje tega pomembnega načela.⁹⁷ Uzbekistan tako s 125. členom ustave, ustanavlja oborožene sile, ki skrbijo za suverenost in ozemeljsko celovitost.⁹⁸ Načelo se v ustavi Uzbekistana pojavi še v 57. členu, kjer država prepoveduje ustanovitev političnih strank in javnih združenj, katerih cilj je poseganje v ozemeljsko celovitost države.⁹⁹

⁸⁵ URKa, 91. člen.

⁸⁶ URKi, 88. člen.

⁸⁷ URMn, 4. člen.

⁸⁸ URF, 71. člen.

⁸⁹ URTa, 7. člen.

⁹⁰ Prav tam, 14. člen.

⁹¹ Prav tam, 46. člen.

⁹² Prav tam, 67. člen.

⁹³ Prav tam, 100. člen.

⁹⁴ UTu, 1. člen.

⁹⁵ Prav tam, 2. člen.

⁹⁶ Prav tam, 68. člen.

⁹⁷ URUz, 93. člen.

⁹⁸ Prav tam, 125. člen.

⁹⁹ Prav tam, 57. člen.

5.5 ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE

Bistven korak k zagotavljanju miru po grozotah velike 2. svetovne vojne, je bila ustanovitev OZN. Gre za mednarodno organizacijo, ki temelji na varstvu človekovih pravic in zagotavljanju mira in varnosti. Ustanovna listina organizacije, pa opredeljuje cilje in načela, ki ohranjajo mir in sodelovanje med narodi. Gre za tako imenovani mednarodni dokument *par excellence*. Ustanovno listino OZN nekateri imenujejo tudi kot ustavo mednarodne skupnosti.¹⁰⁰ Vseh deset držav, ki jih v magistrskem delu obravnavamo podrobneje, spada med članice OZN.

V začetku 20. stoletja je mnogo držav v svoje ustavne dokumente zapisalo varstvo človekovih pravic. Kako je slednje spoštovano v praksi, pa najbolje vidimo skozi prakso primerov, ki so svoj epilog dobili na sodišču.

Ustavno sodišče je obravnavalo vprašanje skladnosti obveznosti iz Evropske konvencije o človekovih pravicah in njenih več protokolov z ustavo. Sodišče je s preizkusom ugotovilo, da nekatere pravice in temeljne svoboščine, navedene v konvenciji in njenih protokolih, ustrezajo tistim, ki jih zagotavlja ustava, medtem ko so nekatere pravice in svoboščine v ustavi navedene na drugačen način. Poleg tega nekatere pravice, določene v konvenciji in njenih protokolih, niso v ustavi. V zvezi s tem 6. člen ustave določa, da "lahko mednarodne pogodbe, ki nasprotujejo ustavi, ratificiramo po ustrezni spremembi ustave". Poleg tega bi ga bilo treba sprejeti tudi kot obvezno začetno določbo, ki ureja ustavna razmerja, kot to zahteva 4. člen ustave, ki določa: "Država zagotavlja varstvo človekovih pravic in svoboščin na podlagi ustave in zakonov v skladu z načeli in normami mednarodnega prava". Ta ustavna določba pomeni, da je Armenija dolžna vestno izpolnjevati svoje obveznosti, ki izhajajo iz načel in norm mednarodnega prava, vključno z mednarodnimi pogodbenimi obveznostmi *Pacta sunt servanda*.¹⁰¹

Odločilo je, da ustava, ki določa človekove pravice in svoboščine vseeno ne omejujejo pravic posameznikov, da uživajo tudi druge pravice in svoboščine, zapisane v mednarodnih pogodbah o človekovih pravicah. Morebitna nezdržljivost določb armenske ustave s katero koli mednarodno pogodbo predvideva, da ustava bodisi neposredno izključuje pravico, ki jo zagotavlja mednarodna pogodba, bodisi nalaga takšno ravnanje, ki je s pogodbo kategorično prepovedano. Na področju temeljnih pravic ni take nezdržljivosti.¹⁰² Sodišče je torej potrdilo skladnost ustave z mednarodnimi normami.

Zanimiv primer, ki se navezuje na človekove pravice, mednarodne dokumente in ustavne določbe države se je odvijal v Rusiji. Sodišče je namreč v primeru *Anchugov*

¹⁰⁰ Petrič Polak et al., 2015, str. 12.

¹⁰¹ Odločba ustavnega sodišča Armenije, št. ARM-2002-1-001, 22. 2. 2002.

¹⁰² Prav tam.

and Gladkov v. Russia, ugotovilo, da Rusija krši konvencijo zaradi uvedbe samodejne splošne prepovedi volilnih pravic zapornikov. Prepoved zapoveduje 32. člen ruske ustave, ki določa, da državljani, ki prestajajo zaporno kazen, nimajo pravice voliti in biti izvoljen. Rusko ministrstvo za pravosodje je na poziv k izvajanju te odločbe, pozvalo ustavno sodišče, naj preveri njegovo združljivost z rusko ustavo. Sodišče je razsodilo, da je treba izvrševati odločbe Evropskega sodišča za človekove pravice ob ustreznem upoštevanju prevlade ruske ustave v domačem pravnem sistemu. Evropska konvencija o človekovih pravicah in odločbe Evropskega sodišča za človekove pravice, ki razlagajo konvencijo, nimajo prednosti pred nacionalno ustavo. Po ustavi Ruske federacije zaporniki nimajo volilne pravice. Odločba Evropskega sodišča za človekove pravice v tej zadevi torej ne velja. Evropska konvencija o človekovih pravicah in odločbe Evropskega sodišča za človekove pravice, ki razlagajo konvencijo, nimajo prednosti pred nacionalno ustavo.¹⁰³

Vloga nacionalnih ustavnih sodišč je izredno pomembna. V državah, kjer ima ustava prevlado nad mednarodnim pravom, obstaja možnost, da ustavno sodišče ugotovi, da je razlaga določbe EKČP, ki jo daje ESČP, v nasprotju z domačo ustavo. Toda ta ugotovitev ne zadrži obveznosti te države, da se drži sodbe, izrečene zoper njo. V skrajnem primeru bi lahko predvideli celo možnost spremembe ustave.¹⁰⁴

Vseh deset držav ima v svoji ustavi posebno poglavje, ki je namenjeno človekovim pravicam in temeljnim svoboščinam. Izjema je ustava Kazahstana, ki nima posebnega poglavja, vendar pravice in svoboščine, ki pripadajo posameznika, zapoveduje že 1. točka 1. člena ustave¹⁰⁵ in nato še 12. člen, ki človekove pravice in svoboščine zagotovi vsakomur, po rojstvu prepoznane kot absolutne in neodtujljive ter opredelijo vsebino in izvajanje zakonov in drugih regulativnih pravnih aktov.¹⁰⁶ Samo poglavje torej ni poimenovano točno z termini, vendar mnogo pravic najdemo v poglavju II., ki se imenuje »Posameznik in državljan«.¹⁰⁷ Izjema je tudi ustava Belorusije, ki ima človekove pravice in temeljne svoboščine v oddelku 2: »posameznik, družba in država«. V 21. členu je tako zapovedano varovanje pravic in svoboščin državljanov Republike Belorusije za posameznika, družbo in državo kot najvišji cilj države. Vsakdo ima pravico do dostojnega življenjskega standarda, vključno z ustrežno hrano, oblačila, stanovanja in stalno izboljševanje pogojev, potrebnih za doseganje le-teh.¹⁰⁸ Kljub zapovedi na ustavni ravni je na sodiščih mnogo primerov, ko prihaja do kršitev temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Podrobneje je to temo že raziskoval kolega Nečimer v že omenjenem magistrskem delu. Ugotovil je, da je v povprečju varstvo človekovih pravic boljše v državah članicah EU, kot v državah nečlanicah, kar po

¹⁰³ Odločba ustavnega sodišča Ruske federacije, št. RUS-2016-1-002, 19. 4. 2016.

¹⁰⁴ Alivizatos et al., 2020, str.16.

¹⁰⁵ URKa, 1. člen.

¹⁰⁶ Prav tam, 12. člen.

¹⁰⁷ URKa.

¹⁰⁸ URBel.

njegovih ugotovitvah dokazuje Kazahstan, Turkmenistan in Uzbekistan, ki so bližje totalitarnemu kot demokratičnemu režimu.¹⁰⁹

5.6 NAČELO DELITVE OBLASTI

Načelo delitve oblasti je temeljnega pomena in je osrednja ustavna določba o graditvi države in s tem tudi delitev pristojnosti. Načelo delitve oblasti je začel prvi obravnavati Montesquieu,¹¹⁰ ki je nasprotoval dejstvu, da bi bil nosilec oblasti en sam. Njegovo moč je potrebno zmanjšati ter tako preprečiti možnost zlorabe. Njegova ideja je imela temelje na delitvi oblasti med kraljem, plemstvom in meščani. Še danes prevladuje ideja, da je za neodvisnost organov potrebna delitev pristojnosti in da je možnost zlorabe manjša če je le ta razdeljena med več organov in s tem tudi med več oseb.¹¹¹ Države, ki jih obravnavamo imajo v ustavah razdeljeno oblast na tri veje zakonodajne, izvršilne in sodne oblasti. Izrecne navedbe načela delitve oblasti pa ni zapisane v ustavi Kirgizistana. V 3. členu ustave so zapisali, da je državna oblast ločena. Ločeni pa sta tudi pristojnosti državnih organov in organov lokalnih skupnosti. Nadaljnje ustava posebej po poglavjih obravnava vse tri veje oblasti. Načelo delitve oblasti ni posebej zapisano, vendar ga vseeno lahko povzamemo iz ustave.¹¹²

Kazahstan je v delitev načela oblasti posegel nedavno. Spremembe, ki dopolnjuje in spreminjajo ustavo, dajejo ustavnim vrednotam in temeljnim načelom republike novo vsebino. Okrepitev parlamentarnega nadzora nad vlado, skupaj z institucijo ustavnega nadzora, je nepogrešljiv trend v razvoju demokratične pravne države. Prerazporeditev oblasti med vejami oblasti ne vpliva na osnovo obliko vlade. Zato je zakonodaja ustavno skladna.¹¹³

Državljanke in državljani, skladno z navedenim načelom, le-tega izvršujejo neposredno na volitvah. Keefer je v svojem raziskovalnem delu ugotovil, da obstajata dve ključni značilnosti demokracije, ki merijo uspešnost med demokracijami: njihova starost in sposobnost političnih konkurentov, da volivcem dajo verodostojne obljube. Ugotovitve, ki jih navaja v svojem delu, so pokazale, da nove demokracije delujejo sistematično drugače kot starejše različnih političnih področjih, od nadzora korupcije do vlade. Avtor pride do spoznanja, da je problematična nezmožnost politikov v mlajših demokracijah, da ne morejo vcepiti tako verodostojnih obljub pred volitvami, kot to lahko storijo politiki v starejših demokracijah.¹¹⁴

V mnogih državah ustava zagotavlja sodno neodvisnost izrecno, medtem ko je v drugih neodvisnost sodstva zagotovljena kombinacija ustavnih določb in statuta, ki se

¹⁰⁹ Nečimer, 2019.

¹¹⁰ Montesquieu: De l'Esprit des Lois, 1749.

¹¹¹ Šinkovec, 1993, str. 108–119.

¹¹² URKi.

¹¹³ Odločba ustavnega sveta Kazahstana, št. KAZ-2017-1-001, 9. 3. 2017.

¹¹⁴ Keefer, 2005, str. 1–2.

običajno sklicujejo na varnost sodniškega mandata. Ustavno sodišče pogosto sprejema odločitve, ki so zelo nepriljubljene pri ostalih vejah oblasti. Da bi sistem deloval je bistveno, da se sprejete odločbe spoštujejo in kar je še pomembneje izvajajo. Navedeno je pomemben pokazatelj stopnje demokracije, dosežene v določeni državi.¹¹⁵

5.7 ZAGOTAVLJANJE PLURALIZMA IN LOČENOST DRŽAVE IN VERSKIH SKUPNOSTI

Značilnost modernega sveta je pluralizem, ki se manifestira na različnih področjih. Med drugim je to politika, etika, rasa, kultura, mediji in nenazadnje tudi vera in verske skupnosti. Kot je v svojem magistrskem delu zapisal avtor je pokazatelj sodobne demokratične družbe, da se do družbe ne opredeljujejo religiozno ali nereligiozno, temveč spoštujejo pravico posameznika do svobodne verske opredelitve. Z razvojem pravnih sistemov, ki vključujejo temeljne človekove pravice, so pravni akti začeli vključevati določbe, ki omogočajo svobodo tudi na tem področju. Religija tako ostaja pomemben del človekove dediščine, zato ima velik vpliv na družbo in na družbene odnose in nenazadnje na posameznika samega.¹¹⁶

Armenija ima v 8. členu ustave zapis o ideološkem pluralizmu in večstrankarskem sistemu.¹¹⁷ V 196. členu ustave je zapisan pluralizem komisije za televizijo in radio, ki je državni organ, ki zagotavlja svobodno in neodvisno oddajanje medijev.¹¹⁸ Tadžikistan ima pluralizem zapisan v 8. členu ustave, ki se navezuje na razvoj javnega življenja, na podlagi političnega in ideološkega pluralizma.¹¹⁹ Ponovno se pojem pojavi v 28. členu v povezavi s političnimi strankami, ki formirajo ljudsko voljo na podlagi političnega pluralizma.¹²⁰

Azerbajdžan, Belorusija, Kazahstan, Kirgizistan, Mongolija, Ruska federacija, Turkmenistan in Uzbekistan pluralizma v svoji ustave ne omenjajo. Ali to pomeni, da države spadajo v kontrast demokracije, v tako imenovani totalitarizem? Seveda ne. Vse obravnavane države so demokratične države, ki zagovarjajo demokratična načela in standarde, katerim sledijo. Kljub temu, da nekatere države pluralizma nimajo izrecno zapisanega, pa se le-ta izraža skozi ostala načela, ki so tudi formalno ustavno zapisana.

Kljub navedenemu je pomembna ugotovitev, ki jo navaja Smrke in se navezuje na verski pluralizem. Avtor primerja ameriško civilno družbo in realsocialistično civilno družbo. Bistvena razlika med njima je prva zgrajena na konsenzu, ki upošteva

¹¹⁵ Gerwien, 2019, str. 13–14.

¹¹⁶ Klemen, 2015.

¹¹⁷ URAr, 8. člen.

¹¹⁸ Prav tam, 196. člen.

¹¹⁹ URTa, 8. člen.

¹²⁰ Prav tam, 28. člen.

individualizem in pluralizem, med tem ko druga temelji na kolektivizmu, ki onemogoča pluralizem.¹²¹

S pojmom pluralizem je tesno povezan položaj verskih skupnosti. V ustavi Armenije je v 17. členu ustave zapisano, da je cerkev je ločena od države. V drugi točki gre država še stopnjo naprej in verske organizacije splošno ločuje od države.¹²² Naprej pa v 18. členu, država priznava izjemno poslanstvo armenske apostolske svete cerkve, kot nacionalne cerkve. Razmerje med državo in cerkvijo pa je lahko urejeno z zakoni.¹²³ V Ustavi Azerbajdžana je v 18. členu zapisana ločenost vere od države. Vse religije pa so pred zakonom enake.¹²⁴

Tudi Belorusija ima v 16. členu zapisano enakost pred zakonom za vse religije in vere. Odnosi med državo in verskimi organizacijami se urejajo z zakonom z ozirom na njihov vpliv državljanke. Vse aktivnosti religij, ki so usmerjene proti ustavnim načelom in vključujejo kršenje pravic in svoboščin so prepovedane.¹²⁵

Ustava opredeljuje državo Kazahstan kot sekularno državo, ki zagotavlja svobodo religije. Zagotavlja svobodo vere in prepričanja, pa tudi zavrnitve verske pripadnosti. Te pravice so lahko omejene samo z zakoni in samo v obsegu, potrebnem za zaščito ustavnega sistema, javnega reda, človekovih pravic in svoboščin, ter zdravje in moralo prebivalstva. Po ustavi imajo vsi ljudje pravico slediti svojim verskim ali drugim prepričanjem, sodelovati pri verskih dejavnosti in širiti svoja prepričanja. Te pravice pa so v praksi omejene na registrirane verske skupine.¹²⁶ Kot sekularno državo na ustavni ravni opredeljuje tudi Rusija v 14. členu ustave.¹²⁷

Ustava Kirgizistana v 7. členu zapoveduje, da nobena vera ne sme biti priznana kot država ali obvezna. Religija in vsi kulti so ločeni od države.¹²⁸

Mongolija zapisuje v 9. členu medsebojno spoštovanje. Država spoštuje vero, medtem ko vera spoštuje državo. Tako kot državni organi ne smejo opravljati verskih dejavnosti, na drugi strani verske organizacije ne smejo izvajati politični dejavnosti. Cerkev in država sta ločeni.¹²⁹ Ločenost cerkve in države pa v svoji ustavi zagovarja tudi Tadžikistan (8. člen), Uzbekistan (61. člen) in Turkmenistan (18. člen), ki pa ločuje tudi religijo in izobraževalni sistem.

¹²¹ Smrke, 1990, str. 1680–1693.

¹²² URAr, 17. člen.

¹²³ Prav tam, 18. člen.

¹²⁴ URaz, 18. člen.

¹²⁵ URBel, 16. člen.

¹²⁶ Mednarodno poročilo o verski svobodi za leto 2018, 2018, str. 3.

¹²⁷ URF, 14. člen.

¹²⁸ URKi, 7. člen.

¹²⁹ URMn, 9. člen.

Vse države v regiji srednje Azije zagotavljajo neko obliko ustavnega varstva svobode vesti ali jamstva svobode verskega prepričanja, vendar morajo v vsaki od teh držav verske skupnosti za delovanje izpolnjevati stroge zahteve glede registracije. a odnos med religijo in politiko gledajo zelo drugače kot v zahodnih demokracijah. Vse države imajo pravne sisteme, ki vladam podeljujejo odgovornost za spremljanje religije v interesu dobrega počutja javnosti. Vzpostavljeno imajo zakonodajo, ki zagotavlja, da potrebe nacionalne varnosti močno presegajo ustavno zaščito državljanov. Pravni sistemi imajo še vedno pečat sovjetskega sistema. Kot je veljalo v času sovjetske zveze, je ključna odgovornost vlade na področju religije, da zastopa vlogo moralnega sodnika in ne zaščitnika verskih pravic svojih državljanov. Tako države v regiji bolj kot zahodnjaško pojmovanje ločitve cerkve od države razumejo »sekularno«. Vsaka država ima državni odbor za verske zadeve, katerega naloga je nadzorovati in spremljati zakonito priznane verske skupnosti v državi.¹³⁰

5.8 POLOŽAJ MEDNARODNEGA PRAVA

Položaj na mednarodnem področju je drugačen kot na nacionalni ravni, saj tukaj ni suverenosti. Izvrševanje mednarodnega prava se razlikuje od izvrševanja nacionalnega prava. Kot vsak pravni se tudi mednarodni pravo se v veliki meri opira na prostovoljno priznavanje, ki je v interesu vseh. Status mednarodnega prava in vlogo le tega v domačem pravu.¹³¹

Ko pride do nasprotujočih se norm mednarodnega prava in prava države, Armenija zapisuje v 5. členu, da prevladajo mednarodne norme.¹³² Določba je zapisana tudi v ustavi Azerbajdžana, 151. členu, s pomembno razliko, saj država navaja, da so ustavne določbe in določbe, ki so sprejete na referendumu, izključene iz prevlade mednarodnih pogodb, ko pridejo v konflikt z akti države.¹³³

Republika Belorusija priznava nadvlado splošno priznanega mednarodnega prava in zagotavlja skladnost svojih zakonov z njimi.¹³⁴ Kazahstan v 4. členu zapisuje, da med drugimi tudi mednarodne pogodbe, spadajo med veljavne in zavezujoče norme. Mednarodne pogodbe, ki jih je ratificirala država, imajo prednost pred njenimi zakoni. Postopek in pogoje veljave na ozemlju države, ki zadevajo mednarodne pogodbe, katerih pogodbenica je država, določa nacionalna zakonodaja.¹³⁵ Kirgizistan se na mednarodne pogodbe sklicuje v 6. členu, kjer piše, da mednarodne pogodbe, katerih pogodbenica je država, veljajo kot splošno priznana načela in norme mednarodnega prava in so del pravnega sistema države.¹³⁶

¹³⁰ Olcott, 2016, str. 49–58.

¹³¹ Saunders, 2020, str. 1–5.

¹³² URAr, 5. člen.

¹³³ URaz, 151. člen.

¹³⁴ URBel, 8. člen.

¹³⁵ URKa, 4. člen.

¹³⁶ URKi, 6. člen.

Mongolija se mednarodnih pravil dotakne v 10. členu v kontekstu, da se morajo kot država držati splošno priznanih norm in načel mednarodnega prava, hkrati pa navaja, da država ne bo ravnala skladno z nobeno mednarodno pogodbo, če je le-ta nezdržljiva z ustavo.¹³⁷ Vrhovni akt Rusije ima v 15. členu zapis, ki pravi, da morajo biti splošno priznana načela in norme mednarodnega prava ter mednarodni sporazumi sestavni del pravnega sistema. Če mednarodni sporazum države določa pravila, ki se razlikujejo od tistih, ki jih določa zakon, obveljajo pravila mednarodnega sporazuma.¹³⁸ Enaka načela v ustavni ureditvi zasleduje tudi Tadžikistan (10. člen) in Turkmenistan (9. člen). Uzbekistan pa že v svoji preambuli priznava prednost splošno sprejetih norm mednarodnega prava.¹³⁹

Ustave vseh obravnavanih držav vsebujejo določbe o priznavanju mednarodnega prava in mednarodnih pogodb. Ustavna percepcija učinkovanja mednarodnih pogodb v nacionalnem pravnem redu države ostaja fenomen neposredne uporabnosti mednarodnih pogodb in ga ni mogoče vnaprej notranje predpisati.¹⁴⁰

Če pogledamo primer Rusije. Kljub začetni odprtosti do mednarodnega prava se je ustavni razvoj v Rusiji zasukal v drugo smer. Sodna praksa ruskega ustavnega sodišča glede izvrševanje odločb ESČP razkriva vse bolj obrambno stališče. Slednje država utemeljuje s ciljem varovanja nacionalne suverenosti in zaščite nacionalnih ustavnih načel pred vplivom EU in mednarodnega prava. Dodatne izzive pa državi postavlja evrazijska integracija.¹⁴¹

5.9 URADNI JEZIKI IN DRŽAVNI SIMBOLI

Tabela 2: Uradni jeziki in simboli obravnavanih držav

Država	Uradni jezik	Simboli
Armenija	armenščina (20. člen)	zastava, himna (21.člen)
Azerbajdžan	ajzerbajdžanščina (21. člen)	zastava, himna (23. člen)
Belorusija	beloruščina in ruščina (17. člen)	zastava, pečat in himna (19. člen)
Kazahstan	kazaščina in ruščina (7. člen)	zastava, pečat in himna (9. člen)
Kirgizistan	kirgiščina in ruščina (10. člen)	zastava, pečat in himna (11. člen)

¹³⁷ URMn, 10. člen.

¹³⁸ URF, 15. člen.

¹³⁹ URUz, preambula.

¹⁴⁰ Pogačnik, Petrič, 2010, str. 15–26.

¹⁴¹ Kalichenko et al., 2019, str. 131.

Mongolija	Mongolščina (8. člen)	grb, prapor, zastava, pečat in himna (12. člen)
Ruska federacija	ruščina in številni drugi jeziki (68. člen)	zastava, pečat in himna (70. člen)
Tadžikistan	tadžiščina (2. člen)	zastava, pečat in himna (3. člen)
Turkmenistan	Turkmenščina (21. člen)	zastava, pečat in himna (22. člen)
Uzbekistan	Uzbeščina (4. člen)	zastava, pečat in himna (5. člen)

Vir: lastni prikaz

Dodatno so nekatere države zapisale tudi spoštovanje državnih simbolov. Kot npr. 75. člen ustave Azerbajdžana, kjer piše, da morajo državljani spoštovati simbole države v nasprotnem primeru sledi odgovornost, ki je določena z zakonom.¹⁴² Osnovni simboli, ki jih imajo vse države so zastava, pečat in himna. Mongolija je le-te dodatno nadgradila in je v ustavo, kot simbol države, zapisala še grb in praprot.¹⁴³

¹⁴² URAz, 75. člen.

¹⁴³ URMn, 12. člen.

6 ORGANI USTAVNE PRESOJE

Za razvoj ustavnega sodstva in uvajanje sodne presoje ustavnosti je značilno, da se poveča po kriznih obdobjih. Prvo obdobje je neposredno po drugi svetovni vojni, ki so mu sledila nova obdobja reakcij. Zadnje bolj vidno obdobje pa so bila devetdeseta leta, ki so prinesla propad socialističnih režimov in nastanek držav nove demokracije. Zaradi propada režima, ki je sledil načelu enotnosti oblasti, režimi pred tem, praviloma niso poznali sodne presoje ustavnosti. V obravnavanih državah imajo sistemi sodne presoje ustavnosti nekatere skupne značilnosti. V postopkih pred ustavnimi organi pride do težav saj sodnike ustavnega sodišča imenujejo predvsem organi politične oblasti. Odločitve ustavnih sodišč so zato tako pravne kot politične narave, čeprav imajo lahko samo posvetovalno funkcijo. Status legitimiranega vlagatelje je npr. v Azerbajdžanu in Mongoliji rezerviran izključno za državne organe, kar pomeni, da se ustavno sodni postopek odvija le med državnimi organi na različnih nivojih. Države, ki omogočajo dostop ustavnega sodišča, pa se le-ta običajno odvijajo preko ustavne pritožbe ali s popularno tožbo.¹⁴⁴

6.1 USTAVNA SODIŠČA

Ustava Armenije navaja, da ustavno sodstvo zagotavlja primarnost ustave, pri izvrševanju pa je neodvisno in spoštuje le ustavo.¹⁴⁵ Njegova naloga je ugotavljati skladnost zakonov in mednarodnih pogodb z ustavnimi določbami, reševanje sporov med ustavnimi organi glede njihove pristojnosti; odločiti o začasni ukinitvi ali prepovedi dejavnosti stranke ipd.¹⁴⁶ Presojati ustavnosti lahko zahteva državni zbor, petina poslancev parlamenta, frakcija državnega zbora, predsednik republike, vlada, vrhovni sodni svet, organi lokalne samouprave, vsak, ki so mu v konkretnem primeru, kršene temeljne pravice in svoboščine in je izčrpal vsa pravna sredstva. Poleg navedenih so v tej skupini še generalni tožilec, zagovornik človekovih pravic, stranke in strankarski zavezniki in kandidati za predsednika republike. Ustava za vsakega izmed njih navaja točno določen primer, ko lahko vložijo ustavno presojo.¹⁴⁷

Ustavno sodišče Azerbajdžanske republike sestavlja devet sodnikov. Predlagani so s strani predsednika države, imenovani pa s strani »Mili Majlis«, ki je sopomenka za Državni zbor. Sodišče presoja skladnost zakonov z ustavnimi določbami in načeli. Slednje presoja na zahtevo predsednika države, »Milli Majlis«, kabineta ministrov države, Urada državnega generalnega prokurista ali »Ali Majlis« državne avtohtone republike Nakhichevan. Pritoži se lahko tudi vsak, ki meni, da so mu bile kršene njegove pravice in svoboščine s sklepom zakonodajne, izvršilne in sodne oblasti. Natančne določbe glede pritožbe vsebuje Zakon o ustavni sodišču države. Na

¹⁴⁴ Mavčič, 2000, str. 79–92.

¹⁴⁵ URAr, 167. člen.

¹⁴⁶ Prav tam, 168. člen.

¹⁴⁷ Prav tam, 169. člen.

ustavno sodišče se lahko, skladno z navedenim zakonom, obrnejo tudi za razlago ustave in zakonov države, ki se navezujejo na človekove pravice in državljskih svoboščin.¹⁴⁸

Nadzor nad ustavnostjo izvršilnih aktov države Belorusije, izvaja državno Ustavno sodišče, ki ga sestavlja 12 sodnikov visoko usposobljenih strokovnjakov s področja prava, ki imajo praviloma znanstveno diplomu. Šest sodnikov sodišča imenuje predsednik države, šest ji imenuje Svet Republike. Predsednika ustavnega sodišča imenuje predsednik države s soglasjem Sveta Republike. Mandat članov ustavnega sodišča traja 11 let, najvišja dovoljena starostna meja pa je 70 let.¹⁴⁹

Mongolija je za pristojni organ, ki varuje izvrševanja ustavnih določb skladno z določbami in načeli, prav tako postavila Ustavno sodišče - Constitutional Tsets. Ustava določa, da gre za institucijo, ki je popolnoma ne odvisna od organizacij, uradnikov ali katerih koli drugih oseb. Neodvisnost je zapisana in zagotovljena z ustavo in z ostalimi zakoni.¹⁵⁰ Ustavno sodišče sestavlja devet sodnikov. Predlog za imenovanje treh kandidatov poda parlament, treh kandidatov predsednik države in treh kandidatov vrhovno sodišče. Predpogoji, ki jih mora izpolnjevati kandidat so državljanstvo Mongolije, starost najmanj štirideset let in visoko izobrazbo s področja prava in politike. Vse kandidate potrди parlament, za mandat šestih let.¹⁵¹ Sodišče odloča o sporih glede na lastno pobudo v skladu s peticijami ali informacije državljanov in/ali na zahtevo parlamenta, predsednik, premier, vrhovno sodišče in Generalni tožilec.¹⁵²

Ustavno sodišče Ruske federacije je urejeno v 125. členu ustave. Na podlagi ustavnega zakona ima sodišče 19 sodnikov, katerih mandat traja 12 let. Mandat pa se ne more ponoviti. Pristojnost ustavnega sodišča lahko razdelimo na tri dele:

- presoja skladnosti hierarhično nižjih pravnih aktov z ustavo(zveznih zakonov, splošnih aktov predsednika Ruske federacije, Sveta federacije, Državne dume, zvezne vlade in drugih splošnih aktov organov federalnih enot),
- odločanje v kompetenčnih sporih,
- razlaga ustave.¹⁵³

Presojo ustavnosti lahko zahteva zvezni predsednik, Državna дума, petina članov Sveta federacije ali poslancev Državne dume, zvezna vlada, Vrhovno sodišče Ruske federacije, Vrhovno Arbitražno sodišče Ruske federacije ter predstavniški in izvršilni organi federalnih enot. Akti, ki jih ustavno sodišče spozna za protiustavne, se razveljavijo v kolikor gre za mednarodne sporazume se le-ti ne smejo uporabljati.¹⁵⁴ V

¹⁴⁸ URAz, 130. člen.

¹⁴⁹ URBel, 116. člen.

¹⁵⁰ URMn, 64. člen.

¹⁵¹ Prav tam, 65. člen.

¹⁵² Prav tam, 66. člen.

¹⁵³ Grad, Kristan, Perenič, 2004, str. 261.

¹⁵⁴ URF, 125.člen.

sistemu organov, pooblaščenih z državno oblastjo v državi deluje ustavno sodišče kot razsodnik med državo na eni strani in njenimi državljani na drugi strani. Odločbe in sodbe opredeljujejo ustavnost sprejetih odločitev in imajo velik vpliv na politiko. Med drugim deluje institucija tudi kot porok obstoječe ustave in s tem varuje ustavnost politike.¹⁵⁵ Ustavna sodišča pa imajo tudi članice ruske federacije, in sicer na ravni federativnih republik. »(Jakutija, Baškirija, Koma, Tatarstan, Karelija, Adigea, Burjatija, Dagestan, Irkutska oblast, Kabardino-Balkarska Republika, Severna Osetija, Tuba, Altaj, Ingučija, Kalmukija, Karačajevo-Čerkeska Republika, Mariji-El, Udmurtija, Kakasa, Čuvačija)«. ¹⁵⁶

Ustavno sodišče v Tadžikistanu sestavlja sedem sodnikov, od katerih je eden predstavnik Gorno-Badakhshan avtonomne oblasti. Sodnik je lahko oseba, ki ni mlajša od 30 let, ima univerzitetna diploma iz prava, vsaj 7 let izkušenj in ima državljanstvo Tadžikistana. Oseba, ki je imenovana za ustavnega sodnika, priseže na seji »Majlisi Mili«, kar je sopomenka za državni zbor države oz. zgornji dom dvodomnega parlamenta. Ustava ob upoštevanju pravnega statusa in visoke stopnje odgovornosti sodnika ustavnega sodišča določa vrsto zahtev osebam, ki naj bodo izvoljene na ta mesta. Kandidat, ki je imenovan za sodnika ustavnega sodišča, mora biti diplomiran pravnik, star najmanj 30 let, mora imeti najmanj 7 let poklicnih izkušenj.¹⁵⁷

Tako je zgodovina ustavnega sodišča države tesno povezana z novejšo zgodovino tadžikistanskega prebivalstva, njegovo nastajanje pa sega v nacionalno neodvisnost in ustavo Republike Tadžikistan. Institucija ustavnega nadzora je nastala leta 1990 z ustanovitvijo Odbora za ustavni nadzor Republike Tadžikistan, katerega ustanovitev so narekovale potrebe družbenega in političnega razvoja. Poleg navedenega pa tudi potreba po ustanovitvi najnovejšega inštituta v sistemu državnih organov. Imenovani odbor je opravljal nadzor na področju opazovanja in izvajanja norm Ustave in kasneje igral pomembno vlogo pri ustanovitvi Ustavnega sodišča Republike Tadžikistan. V naslednjih letih je bilo sprejetih več regulativnih pravnih aktov. Ena izmed vidnejših vlog, kjer je imelo zadnjo besedo ustavno sodišče je bil Sklep Ustavnega sodišča z dne 16. 10. 2001. V predmetni zadevi se je ugotavljala skladnost Ustave Republike Tadžikistan in Zakonika o pravnem postopku Republike Tadžikistan. Skladno z zakonom je bila stranki odvzeta pravica do pritožbe in izpodbijanja odločbe Vrhovnega sodišča Republike. Ta sklep je dal strankam in drugim udeležencem v postopku pravico do pritožbe zoper sodbe in odločbe vrhovnega sodišča v zadevah na prvi stopnji. Odkar deluje ustavno sodišče država stremi k zagotavljanju premoči ustave in k zaščiti pravic in svoboščin človeka Razvoju institucije ustavnega nadzora pa je vedno

¹⁵⁵ Abramova, 2018, str. 25.

¹⁵⁶ Razvoj sodne presoje ustavnosti, *Concourts*, e-vir.

¹⁵⁷ URTa, 89. člen.

povezan z razvojem državne neodvisnega Tadžikistana in njegove dejavnosti v kombinaciji s prednostnimi cilji družbe.¹⁵⁸

Ustavno sodišče Republike Uzbekistan, obravnava zadeve, povezane z ustavnosti aktov zakonodajne in izvršne oblasti. Sodniki, ki so imenovani, morajo biti politični in pravni strokovnjaki. Med sodniki, mora biti tudi predstavnik iz Republike Karakalpakstan. Sodniki ustavnega sodišča ne smejo biti člani političnih strank in gibanj, niti ne smejo opravljajo nobenih drugih plačanih del. Hkrati imajo pravico do imunitete, pri svojem delu so neodvisni in podrejeni izključno ustavi države.¹⁵⁹ Ustavno sodišče ugotavlja skladnost zakonov Republike Uzbekistan in aktov zakonodajne zbornice »Oliy Majlis« odlokov, sklepov in ukazov predsednika, resolucij vlade, odločitev lokalne države oblasti ter meddržavne pogodbene in druge obveznosti Republike Uzbekistan z ustavo Republike Uzbekistan. Poleg že navedenih dejstev ustavno sodišče ugotavlja skladnost ustavnih zakonov države z mednarodnimi pogodbami, preden jih podpiše predsednik države. Podaja tudi mnenje o skladnosti Ustave Republike Karakalpakstan z Ustavo Republike Uzbekistan in mnenje o skladnosti zakonov Republike Karakalpakstan z zakoni Republike Uzbekistan. Institucija razlaga norme ustave in drugih zavezujočih zakonov in obravnava pritožbe Vrhovnega sodišča Republike Uzbekistan, ki so jih sprožila sodišča, glede skladnosti normativno pravnih aktov z ustavo države.¹⁶⁰

6.2 USTAVNI SVET

Nadzor nad ustavo in spoštovanje njenih določb je bistven za delovanje države in državnih institucij skladno z ustavnimi načeli. Treba je opozoriti, da je bil ta inštitut dolgo časa premalo cenjen v sovjetskem ustavnem sistemu, kjer tak organ ni obstajal. Skladno z nacionalno zakonodajo je ustavni svet nadzorni organ, ki zagotavlja prevlado ustave po vsej državi. Skladno z ustavnimi standardi, mora biti celoten pravni sistem skladen z ustavo.¹⁶¹ To postane mogoče le z vzpostavitvijo učinkovitega nadzora ustave.

Za sedanji razvoj Kazahstana, ki je povezan z oblikovanjem pravne države, je značilna inkorporacija Ustavnega Sveta. Sestavljajo ga predsednik in šest članov. Sprejema odločitve z večino glasov in opravlja pomembne funkcije. Sledi nekaj pristojnosti, ki jih ima Ustavni svet:¹⁶²

1. Odloča o veljavnosti predsedniških in parlamentarnih volitev kot o veljavnosti referendumov.

¹⁵⁸ News of Constitutional Court of the Republic of Tajikistan, Constitutional Court of the Republic of Tajikistan, e-vir.

¹⁵⁹ URUZ, 108. člen.

¹⁶⁰ Prav tam, 109. člen.

¹⁶¹ Abylassimov, 2012, str. 51–54.

¹⁶² URKa, 71. člen.

2. Pregleduje in preučuje skladnost zakonov, ki jih sprejme parlament, z ustavo, preden jih podpiše predsednik.
3. Pregleda in preuči mednarodne pogodbe in njihovo skladnost z ustavo, preden so ratificirane.
4. Zagotavljajo uradno razlago ustavnih pravil.¹⁶³

Ustavni Svet mora predložiti svoje ugotovitve tudi v primeru, ko predsednika predčasno razrešijo iz položaja. Tudi predsednik ima pomemben vpliv na delo ustavnega sveta. Imenuje predsednika in dva člana.¹⁶⁴

Ustavni Svet ne more delovati kar sam po svoji volji. Aktivira se lahko ko nanj vložijo prošnjo predsednik; predsednik senata; predsednik »Majilisi«; skupina poslancev z najmanj petino skupno število poslancev; ali predsednika vlade.¹⁶⁵

Poleg tega lahko Ustavni Svet aktivirajo tudi kazahstanska sodišča, vendar le v primerih, ko ugotovijo, da zakon ali drug regulativni pravni akt, ki je predmet vloge, krši pravice in svoboščine posameznikov.¹⁶⁶

Sklepi ustavnega sveta začnejo veljati z dnem, ko so sprejeti. Zavezujejo na celotnem ozemlju Kazahstana, zoper njih pa ni pritožbe.¹⁶⁷

6.3 DRUGI ORGAN USTAVNE PRESOJE

6.3.1 Ustavni senat vrhovnega sodišča

Kirgizistan nima ustavnega sodišča, ampak ima Ustavni senat Vrhovnega sodišča Kirgiške republike, kot najvišji sodni organ, ki samostojno izvaja ustavni nadzor z ustavnim pravnim postopkom. Ustavni senat sestavljajo predsednik, namestnik predsednika in devet sodnikov ustavnega senata. Ustavni senat sprejema svoje akte, ki so lahko v obliki sklepov, sklepov, resolucij in odločitev. Odločitve ustavnega senata temeljijo na ustavi in predstavljajo pravni položaj sodnikov brez kakršnih koli pristranskosti. Ustavni senat odloča izključno o pravnih vprašanjih.¹⁶⁸ Do leta 2010 je imela država Ustavno sodišče, ki pa je bilo razpuščeno in nadomeščeno z Ustavnim senatom Vrhovnega sodišča, ki je začelo delovati leta 2013. V primerjavi s prejšnjimi kirgiškimi ustavami, kot je npr. ustava iz leta 2007, so bila pooblastila Ustavnega sodišča omejena glede njene vpletenosti v politično arena. Gre za posebno institucijo, pooblaščen za izvajanje ustavne presoje po centraliziranem modelu. Pravni okvir daje instituciji pooblastilo, da izvaja tako *a priori* (sklepanje mednarodnih pogodb kot tudi

¹⁶³ URKa, 71. člen.

¹⁶⁴ URKa, 72. člen.

¹⁶⁵ Prav tam.

¹⁶⁶ Prav tam, 78. člen.

¹⁶⁷ Prav tam, 74. člen.

¹⁶⁸ URKi, 97. člen

pri ustavnih spremembah veljavne ustave) in *ex post* naknadna presoja (presoja ustavnosti normativnih pravnih aktov) skupaj z abstraktnim pregledom. Institut je torej hibrid nemškega in francoskega modela ustavne presoje. Kljub začetnemu pogumu institucije je ta izzvenel in podlegel pritiskom, ter postal bolj previden in omejen.¹⁶⁹

6.3.2 Vrhovno sodišče

Ustavna institucija v Turkmenistanu je Vrhovno sodišče. Ustava države zagotavlja delitev oblasti, vendar ima predsednik države velik vpliv na sodišče. Sodnike imenuje za petletno obdobje in jih po svoji volji lahko razreši.¹⁷⁰ Sistem sodstva je nespremenjen že od sovjetske dobe. Tožilstvo je prevladovalo v pravnem sistemu, sodniki in odvetniki pa so igrali postransko vlogo. Tako kot v nekdanji Sovjetski zvezi so bile tudi obsodbe na podlagi izpovedi, ki so bile včasih pridobljene s prisilnimi sredstvi, vključno z uporaba mučenja. Kljub pristopu k številnim mednarodnim sporazumom o človekovih pravicah, ki so imel v teoriji prednost pred državnim pravom, je imel Turkmenistan zelo skope podatke o človekovih pravicah.¹⁷¹

Samovoljne aretacije so v Turkmenistanu še vedno razširjena praksa, kljub zakonom, ki to prepovedujejo. Čeprav ustava Turkmenistana določa formalni obstoj izvršne, zakonodajne in sodne veje, ima v praksi dejansko moč le izvršilna veja. Prisotna je celo četrte veje oblasti, Ljudski Svet.¹⁷² Spremembe ustave sledijo potrebam politike. Leta 2006 je umrl predsednik, ki je državi vladal dolgih 21. let. Ustava sicer jasno določa, da naj predsednik parlamenta opravlja funkcijo vršilca dolžnosti, dokler ni izvoljen nov predsednik vendar je v tem primeru prišlo do preobrata, oblast je prevzel minister G. Berdymukhammedov. Ljudski svet je imel nujno zasedanje, na katerem je odobril ustavne spremembe, ki formalizirajo prenos moči. Spremenili so ustavo in s tem omogočili G. Berdymukhammedov, da kandidira na volitvah. Na volitvah je nato prepričljivo zmagal.¹⁷³

Država pa ostaja posebna iz vidika sodne presoje, ki poteka le okviru samega parlamenta (Mejlis). Skladno z 9. točko 63. člena Ustave Turkmenistana (v nadaljevanju UTu) odloča parlament o skladnosti ustave z zakoni.

Kljub menjavi vodstva pa ni sledil prehod režima. V državi še vedno obstaja Zakon, ki vsako kritiko predsedniške politike enači z veleizdajo, še vedno velja, zato je kakršno koli odkrito nestrinjanje nemogoče. Turkmenistan ostaja ena najbolj zaprtih in represivnih držav na svetu.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Toktogazieva, 2019, str. 12–15.

¹⁷⁰ UTu, 100. člen.

¹⁷¹ Turkmenistan, Events of 2005, Human Rights Watch, 2005, e-vir.

¹⁷² Bohr, 2007, str. 707–729.

¹⁷³ Bohr, 2016, str. 13–14.

¹⁷⁴ Turkmenistan, Events of 2005, Human Rights Watch, 2005, e-vir.

7 BENEŠKA KOMISIJA

Beneška komisija (v nadaljevanju BK), katere polno ime je Evropska komisija za demokracijo s pravom je svetovalno telo Sveta Evrope za ustavne zadeve. Njena glavna naloga je zagotavljati pravno svetovanje državam članicam, zlasti pa pomagati državam, ki želijo uskladiti svoje pravne in institucionalne strukture z evropskimi standardi in mednarodnimi izkušnjami na področju demokracije, človekovih pravic in pravne države. BK doprinaša k razširjanju in utrjevanju skupne ustavne dediščine in državam zagotavlja "nujno ustavno pomoč".¹⁷⁵

Ime BK je dobila zaradi stalnega kraja zasedanja, ki pa se nahaja v Benetkah.¹⁷⁶ Ustanovljen je bil leta 1990 kot posledica sporazuma 18 držav članic Sveta Evrope. Leta 2002 se je razširila in vključila vseh 47 članice organizacije, ki sodelujejo z drugimi 14 državami iz Afrike, Amerike, Azije in Evrope.¹⁷⁷ BK je igrala vodilno vlogo pri sprejemanju ustav v centralni in srednji regiji Vzhodne Evrope. Sprejemanju ustav, ki ustrezajo standardom evropske ustavne dediščine. Sprva zasnovana kot instrument oblikovanja ustav v državah, ki so prehajale k demokraciji. Od takrat se je razvijala v mednarodno priznani neodvisni pravni center. Deluje na ustavnem področju, v širšem smislu zajema zakone o ustavnosti sodišča, zakone, ki urejajo narodne manjšine, in volilno pravo.¹⁷⁸

BK se že od nekdaj zaveda, da je sodelovanje z ustavnimi sodišči bistvenega pomena pri spodbujanju konstitucionalizma. Ustavna sodišča in enakovredni organi kot je ustavni sveti in vrhovno sodišče, ki izvajajo takšno pristojnost, so ključnega pomena pri zagotavljanju spoštovanja ustave s strani vseh vej oblasti. Orodja s katerimi BK zagotavlja pretok informacij so Bilten o ustavni sodni praksi, baza CODICES in Beneški forum. Na zahtevo sodišča BK zagotavlja tudi *amicus curiae*. Kljub temu, da gre za EU institucijo zajema delo BK mednarodna sodelovanja. Zlasti baza CODICES, ki je razširjena na ustavna sodišča zunaj držav članov EU.¹⁷⁹

Za spodbujanje sodelovanja med ustavnimi sodišči in BK je le-ta ustanovila Skupni svet za ustavno pravosodje (JCCJ), ki ga sestavljajo člani BK in uradniki za zvezo, ki jih imenujejo ustavna sodišča.¹⁸⁰ Sestanki JCCJ so navadno osredotočeni na objavo Biltena o ustavni sodni praksi, izdelavo baze podatkov CODICES in foruma za sodelovanje z regionalnimi in jezikovnimi skupinami ustavnih sodišč, tudi v okviru

¹⁷⁵ Venice Commission: Cooperation with Constitutional Courts, 2017, str. 22.

¹⁷⁶ Mavčič, 2009, str. 5.

¹⁷⁷ »Ustavno sodišče Mongolije in Beneška komisija sta organizirala konferenco "Ločitev oblasti in ustavno sodišče". Na dogodku je sodeloval predsednik beneške komisije Gianni Buquicchio.« MONGOLIA - Separation of powers and Constitutional Court – International conference, Council of Europe, 2019, e-vir.

¹⁷⁸ Markert, 2016, str. 2.

¹⁷⁹ Venice Commission: Cooperation with Constitutional Courts, 2017, str. 7.

¹⁸⁰ Prav tam, str. 8.

svetovne konference o ustavni pravičnosti. Sestankom JCCJ sledi konferenca o temi s področja ustavne pravičnosti, ki jo izberejo uradniki za zvezo.¹⁸¹

Ena izmed zelo zahtevnih nalog 21. stoletja je razvoj demokracije. Na tem področju kot pomembna institucija, doprinaša BK, ki deluje tako na pravnem kot na političnem področju. Mnenja, lahko izdaja na lastno pobudo ali na pobudo institucij, ki so pooblaščenke za zahtevo mnenja in so navedene v Statutu Evropske komisije za demokracijo skozi pravo. BK v razvoju svojih mnenj uporablja standarde, nato pa preuči učinke, ki jih imajo ta mnenja na stranke, ki so mnenja zahtevale in na ostale institucije, kot je npr. Evropsko sodišče za človekove pravice. Na koncu je narejena splošna ocena pristopa BK in njenega dela. Vsa mnenja, ki jih objavlja komisija so pravno ne zavezujoča. Kljub temu, da spoštovanje mnenja ne prinaša pravnih sankcij, gre za učinkovit instrument, ki temelji na moralnem prepričevanju. Gre za tako imenovano »mehko pravo«, ki pa vseeno temelji na sprejeti zakonodaji, kot je npr. evropska konvencija o človekovih pravicah. Poleg »trdega prava« se BK opira na skupne pravne tradicije, npr. pri izdelavi najboljših praks standardi postanejo ne samo v pisnem pravu, temveč tudi v praksah in tradicijah, torej tudi v praktičnih izkušnjah držav in mednarodne skupnosti.¹⁸²

Kljub temu, da je bila komisija ustanovljena kot del projekta za pomoč nekdanjim komunističnim državam, se v zadnjem času intenzivno trudi za večplastno sodelovanje. Povezuje se z Svetom Evrope in z drugimi mednarodnimi organizacijami. V okviru nedavnih "populističnih kriz" se BK vedno bolj zanaša na povezave v Svetu Evrope, da bi z njihovo pomočjo pripomogla na področju demokracije in vladavine prava. V svoji novejši vlogi kaže BK visoko mero bojevitosti, za navzkrižno inkorporacijo normativnih meril. Poročila in smernice držav je včasih težko uskladiti s tradicionalnimi ustavnimi razumevanji različnih konceptov in institucij.¹⁸³

V nadaljevanju povzemamo nekaj izmed mnenj, ki jih je za obravnavane države zapisala BK.

7.1 PRVO MNENJE O OSNUTKU SPREMEMB USTAVE REPUBLIKE ARMENIJE

Dne 1. novembra 2013 je g. Gagik Harutyunyan, predsednik ustavnega sodišča Armenije, kot koordinator strokovne komisije za ustavne reforme in v imenu predsednika države, BK zaprosila za pomoč pri postopku spremembe ustave. Zaprosila je za mnenje na celoten osnutek zakona. BK v poročilu navaja dognanja, da država sicer ni takoj sledila predhodnim priporočilo, ki jih je BK oblikovala že prej, vendar se zdaj odražajo v obravnavanem besedilu. To je po mnenju BK znak armenske

¹⁸¹ Venice Commission: Cooperation with Constitutional Courts, 2017, str. 9.

¹⁸² Hoffmann-Riem, 2014, str. 579–597.

¹⁸³ Iancu, 2019, str. 189–221.

politične in pravne kulture, ki se je v teh letih razvijala. Za ta namen je BK povabila strokovnjake, ustanovila komisijo, ki je podala sledeče mnenje. Analiza osnutka sprememb poglavij je povezana z osnovami EU ustavnega reda ter temeljnimi človekovimi pravicami in svoboščinami. BK ugotavlja da so določbe osnutkov poglavij, skladno z mednarodnopravnimi pogodbami o človekovih pravicah, zlasti z EKČP in instrumenti mehkega prava Sveta Evrope, Beneške komisije in zavez OVSE na področju človekovih pravic. Prvo poglavje osnutka vsebuje številna temeljna načela, ki jih najdemo v sodobnih EU ustavah. Nekatero določbo BK ocenjuje kot precej podrobno. Nekaterih mogoče ne bi bilo potrebno sprejeti na ustavni ravni. Nova poglavja, ki se nagibajo k parlamentarnemu režimu, ki je racionaliziran pomenijo premik v pravo smer. BK je že večkrat poudarila, da je potrebno predsedniške, podpredsedniške in parlamentarne režime uskladiti z demokratičnimi standardi. Zagotovljena mora biti neodvisnost sodstva. Razbrati je, da osnutek spremembe črpa iz primerjalnega ustavnega prava v Evropi. Uvedeni so mehanizmi za spodbujanje sodelovanja med zakonodajno in izvršilno vejo. Vrstni red predstavitve treh poglavij je bil spremenjen na način, da določbe, ki se nanašajo na državni zbor zasedajo prvo mesto, sledijo jim določbe, ki se nanašajo na predsednika republike in vlade, kar je skladno s parlamentarnim režimom. Osnutek ustave je glede nekaterih določb zelo podroben, kar država pojasnjuje z zaščito pravic manjšine. Če pa podrobneje primerjamo pooblastila, ki jih imajo institucije, je razvidno, da je osrednji organ vlada Republike Armenije. Pomembna sprememba ustavnega sistema se navezuje na odnose med izvršnimi in oboroženimi silami. Nov poudarek je na splošni vlogi predsednika vlade, hkrati pa zmanjšuje pooblastila predsednik republike.¹⁸⁴

7.2 MNENJE O OSNUTKU SPREMEB USTAVE AZERBAJDŽANSKE REPUBLIKE

Dne 26. januarja 2009 je generalni sekretar Sveta EU , zaprosil za mnenje BK o spremembah ustave Republike Azerbajdžan, ki ga je predlagala azerbajdžanska vlada. Najbolj sporen osnutek spremembe se nanaša na člen, ki se navezuje na volitve predsednika. V skladu z veljavno določbo je predsednik lahko izvoljen le dva zaporedna mandata. S spremembo bi se navedena omejitev odpravila. BK poudarjam da je jedro pravne države je delitev oblasti. Zato je sprememba režima skozi volilni postopek, metoda za preprečevanje premočne koncentracije pooblastil v rokah predsednika. Trenutno je edina evropska država, ki ne omejuje več zaporednih izvolitev - Belorusija, proti čemer se je BK že kritično opredelila. Ukinitve obstoječe omejitve, ki preprečujejo neomejeno ponovno izvolitev predsednika, pomenijo korak nazaj v luči demokratičnih dosežkov države. Nekatero spremembo nedvomno pomenijo pomembne izboljšave v primerjavi z obstoječo ustavo in morajo biti dobrodošle, hkrati pa obstaja razlog za zaskrbljenost ravno z odstranitvijo omejitve za predsednika, ki krepi že tako trden položaj in ne sledi evropski praksi.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Bartole et al., 2015, str. 3–29.

¹⁸⁵ Lee et al., 2009, str. 10.

7.3 SKUPNO MNENJE O ZAKONU O MNOŽIČNIH PRIREDITVAH REPUBLIKE BELORUSIJE

Belorusija je članica, ki pogosto ne upošteva mnenja BK, saj kot država še vedno ni premagale totalitarizma in je zato ne zanima zares pravna država in demokratični diskurz. Gre za državo, ki ima edina status »pridružene članice«.¹⁸⁶

Dne 15. decembra 2011 je parlamentarna skupščina Sveta Evrope, zaprosil za zagotovitev mnenja BK o združljivosti z univerzalnimi standardi človekovih pravic EU spremenjen "Zakon o množičnih prireditvah v Republiki Belorusiji, ki je začel veljati 27. novembra 2011. K oblikovanju mnenja so pristopili pravni strokovnjaki in celo svetovalni odbor OVSE/ODIHR.¹⁸⁷ Beloruski parlament je namreč jeseni 2011 spremenil več zakonodajnih aktov, vključno z že omenjenim zakonom, glasovanje pa je bilo tajno. Spremembe so bile sprejete brez ustreznega posvetovanja s civilno družbo. Organizacije za človekove pravice so opozorile na poostritev pravil za prirejanje shodov in zagotavljanje tako rekoč neomejenih možnosti organov pregona za spremljanje množičnih dogodkov, tudi preko virtualnih kanalov. Sprejeti predlogi, so tako še poslabšali stanje ustrahovanja v državi.¹⁸⁸

BK je zakon ocenjevala na osnovi mednarodnih instrumentov o človekovih pravicah, ki so pravno zavezujoča za državo. To je predvsem Mednarodni pakt o civilnem pravu in političnih pravicah, ki v državi velja že od leta 1973 in na podlagi 10. in 11. člena EKČP, ker je Belorusija država kandidatka za članstvo v Svetu Evrope in EU pridruženi član Beneške komisije. Morebitne omejitve teh pravic lahko predpiše zakon, vendar morajo biti v skladu z mednarodnimi standardi. Pravica do svobode zbiranja je torej tesno povezana z drugimi političnimi pravicami do svobode misli, vest in svoboda mnenja in izražanja. Svoboda mnenja in izražanja, ki se uveljavlja skupaj s svobodo zbiranja mora imeti najvišjo zaščito, saj gre za pravice, ki so temelj demokratične družbe.¹⁸⁹

Država je mednarodno zavezana spoštovati in varovati temeljno pravico do svobode zbiranja in svobode izražanja. Na žalost obravnavani zakon ne zasleduje zgoraj navedenih načel. Trenutna ureditev postavlja številne resne pomisleke glede skladnosti z mednarodnimi standardi. Zakon zapoveduje zapleten birokratski postopek, ki sili k spoštovanju togega in težkega postopka odobritve shodov. Ta zakon

¹⁸⁶ Hoffmann-Riem, 2014, str. 591.

¹⁸⁷ »Urad za demokratične institucije in človekov pravice je glavna institucija odgovorna za: promocijo demokratičnih volitev; praktično podporo pri vzpostavljanju demokratičnih institucij in sistema človekovih pravic, krepitev civilne družbe in vladavine prava, ter prispevek k zgodnjemu ugotavljanju in preprečevanju konfliktov«. Priročnik, 2004, str. 13.

¹⁸⁸ Thorgeirsdottir et al., 2012, str. 3–5.

¹⁸⁹ Prav tam, str. 5–7.

torej ne olajšuje postopka za uresničevanje svobode mirnega zbiranja in svobode izražanja, vendar ga s postopkovnega vidika ravno nasprotno otežuje.¹⁹⁰

BK je državi navedla vrsto smernic, ki zadovoljujejo mednarodne akte, vendar jih Belorusija ne upošteva v meri, ki bi ji lahko rekli vzorna.

7.4 SODELOVANJE BK Z DRŽAVAMI SREDNJE AZIJE

Z letom 2007 je BK začela vzpostavljati sodelovanja z nacionalnimi institucijami Kazahstana, Kirgizije, Tadžikistana in Uzbekistana na različnih področjih. BK je ena prvih organizacij, ki je začela sodelovanje z državami Srednje Azije, ki je vezano na vprašanja pravne države. Zaradi svoje neodvisnega je vzpostavila dobre delovne odnose z različnimi državnimi institucijami v Kazahstanu, Kirgiziji, Tadžikistanu in Uzbekistanu. Sodelovanje pa je vzpostavila tudi z Turkmenistanom, ki je sicer kot država najmanj dejaven pri projektih, vendar pa ostaja vključen. Leta 2009 je BK v sodelovanju in finančno podporo nemškega ministrstva za zunanje zadeve izvedla program namenjen krepitvi pravne države na območju Srednje Azije. Njegov glavni namen je bil prispevati k razvoju sodnega sistema, kazenskega pregona in posodobitev zakonodaje. Med drugim je vključeval pomoč sodnim sistemom in pravnim poklicem in svetovalne storitve na področju zakonodaje. Po pozitivnih rezultatih programa so oblasti Kazahstana, Kirgizije, Tadžikistana in Uzbekistana izrazile željo po nadaljnjem sodelovanju z BK. Leta 2017 je zato sledil nov projekt na volilnem področju v Kirgiziji, katerega namen je bil pomoč organom države pri izdelavi celovite strategije in v procesu reforme volilne zakonodaje in prakse v skladu z mednarodnimi standardi. Slednje so dosegli z strokovno pomočjo.¹⁹¹ Projekt prispeva h krepitvi nacionalnih zmogljivosti za izvajanje te reforme prek volilnih teles, ki delujejo skladno z mednarodnimi standardi. Slednje pa prispeva k javnemu zaupanju državljanov v volilne procese v državi.¹⁹²

7.5 MNENJE O SPREMEBAH KAZAHSTANSKE USTAVE

Dne 31. januarja 2017 je vodja predsedniške uprave g. Jaxybekov Kazahstana, zaprosil za mnenja BK o osnutku o uvajanju sprememb Ustave Republike Kazahstan. Predstavniki BK so obiskali državo in izmenjali mnenja.¹⁹³

Glavni namen ustavne reforme je preoblikovanje in porazdelitev pooblastil med predsednikom in drugimi vejami državne oblasti. Predsedniku države se zmanjšajo nekatere pristojnosti, na drugi strani pa se krepi zakonodajna oblast s podelitvijo

¹⁹⁰ Thorgeirsdottir et al., 2012, str. 8.

¹⁹¹ Co-operation with Central Asia: highlights, Venice Commission, e-vir.

¹⁹² Support to Strengthening Democracy through Electoral Reform in the Kyrgyz Republic, Venice Commission, e-vir.

¹⁹³ Can et al., 2017, str. 2.

dodatnih pristojnosti vladi. Pravilo, ki sledi demokratični ustavni ureditve je, da je politična moč razdeljene med različne institucije. Delitev moči je treba upoštevati skupaj z demokratičnimi nadzornimi mehanizmi, da se zagotovi demokratično ravnovesje. Pooblastila, ki jih je imel predsednik, na splošno presegajo predsedniške pravice v večini držav EU, zato BK pozitivno gleda na prerazporeditev nekaterih pooblastil, od predsednika do parlamenta in parlamenta do vlade z namenom zagotavljanja ravnotežja.¹⁹⁴

Druga pomembna sprememba je povezana s sodstvom in zadeva vrhovno sodišče in ustavni svet. Ustavni svet bo namreč preučil osnutek ustavne spremembe in vprašanja, nato pa sledi referendum, preden začnejo veljati spremembe. Slednje je pomemben korak tako pri zaščiti ustave kot tudi ustavnih pravicah in svoboščinah. Predsednik ima sedaj možnost, da se obrne na ustavni svet in ga zaprosi za mnenje o skladnosti zakona, pravnega akta ali uredbe, z ustavo.¹⁹⁵

BK ocenjuje da ustavni predlogi sprememb, predloženi v pregled, predstavljajo korak naprej v procesu demokratizacije države. Mnogi aspekti se pokažejo šele čez čas, ko praktičen vidik pokaže najbolj primeren pristop. Nobenega dvoma ni, da gre reforma v pravo smer.¹⁹⁶

7.6 MNENJE O OSNUTKU USTAVE KIRGIŠKE REPUBLIKE

Dne 23. aprila 2010 vršilec dolžnosti podpredsednika začasne vlade Kirgiške republike, g. Tekebaev, zaprosil za mnenje BK pri pripravi nove ustave. Ustavo je država spremenila že leta 2007 in tudi takrat je prosila za mnenje BK. Odločila se je obdržati pol-predsedniški sistem in centralizirala politično moč s predsedstvom. Hkrati pa ustava iz leta 2007 vsebuje številne pozitivne določbe, ki zasledujejo krepitev pravne države in zagotavlja uresničevanje človekovih pravic in svoboščin.¹⁹⁷

BK pozdravlja določbo 6. člena, ki določa, da imajo mednarodne pogodbe, ki se navezujejo na človekove pravice, neposreden učinek. Obstaja pa problematika hierarhije in nejasnost v primeru konfliktov. BK tako predlaga, da se v tej luči sprejme splošno pravilo, da morajo biti vse norme interpretirane v duhu mednarodnih pogodb o človekovih pravicah, ki jih je ratificirala Kirgizija.¹⁹⁸

Ko gre za sodstvo, ustava sicer vsebuje ključna načela delovanja, ki ustrezajo demokratičnih državah. Ostale pa so tako imenovane "sovjetske" značilnosti, kot je npr. pravica vrhovnega sodišča, da daje pojasnila o vprašanih vezanih na sodno

¹⁹⁴ Can et al., 2017, str. 2.

¹⁹⁵ Prav tam, str. 3–7.

¹⁹⁶ Prav tam, str. 8.

¹⁹⁷ Endzins et al., 2010, str. 2

¹⁹⁸ Can et al., 2017, str. 2.

prakso. Problematična je tudi petletno poskusna doba za sodnike, ki bi lahko posegla v sodniško neodvisnost. Najpomembnejša sprememba sodnega sistema pa je ukinitvev ustavnega sodišča kot institucije. Njihove funkcije se prenesejo na ustavni senat vrhovnega sodišča, ki obdrži večina pooblastil, ki jih je prej imela ukinjena institucija. BK zagovarja ustavnega sodišče, kot ločeno institucijo, saj se je ta model pogosto izkazal kot uspešen, zato je mnenja, da bi morala država to odločitev ponovno pretehtati.¹⁹⁹

7.7 MNENJE O OSNUTKU SPREMEMB USTAVE V ZVEZI Z IZVRŠEVANJEM ODLOČB EVROPSKEGA SODIŠČA

Dne 29. januarja 2020 je Odbor za pravne zadeve in človekove pravice, zaprosil za mnenje BK o osnutku spremembe ustave Ruske federacije. V osnutku je zapisano, da lahko veljajo mednarodni sporazumi in pogodbe ter sklepi mednarodnih organov samo do te mere, da ne omejujejo pravic in svoboščin državljanov in ne nasprotujejo ustavi. Odbor je želel, da BK oceni, ali je določba skladna z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah in prej veljavno določbo, ki je že zapisana v ustavi države. Zaradi ukrepov, ki veljajo skladno s pandemijo COVID-19, je BK namesto plenarnega zasedanja mnenje sprejela pisno.²⁰⁰

Spremembe, ki so začele veljati 15. decembra 2015, se navezujejo za Zakon o ustavnem sodišču, vsebinsko pa so ustavno sodišče pooblastili, da lahko razglasi mednarodno odločitev za neizvršljivo, če le-ta ni združljiva s temelji ustavnega sistema države. Iz tega sledi tudi predlagan osnutek, ki vsebuje vsebino, ki ni združljiva z ustavo države, neizvršljivi.²⁰¹

Ruska federacija je prostovoljno sprejela politično odločitev, da se pridruži Svetu Evrope in da tudi ostane član. Pri ratifikaciji EKČP pa se je zavezalo, da bo izvrševala sodbe ESČP. Povedano drugače, odločitev ali bo izvršila sodbe ali ne, ni mogoča, saj so skladno s konvencijo zavezujoče. Seveda obstaja možnost, da pride do kolizije med ustavo države in njeno razlago ter razlago ESČP, glede na določbe EKČP. Slednje pa ne pomeni zaključka, da je neka zadeva neizvršljiva. Zelo pomemben je odprt dialog med obema institucijama, na eni strani ustavnim sodiščem države in na drugi strani ESČP. Ta dialog je ustrezen še preden pride zadeva do Odbora ministrov. BK tako v predmetni zadevi ugotavlja, da ustavno sodišče ne more biti pristojno, da sodbo razglasi za neizvršljivo kot tako. Hkrati izpostavi dejstvo, da sprememba ustave pooblašča Svet federacije, da na zahtevo predsednika države razreši sodnika na ustavnem sodišču, kar ima lahko negativen vpliv na neodvisnost sodstva in pritiske s strani politike. Ali bodo predlagane spremembe imele škodljive učinke v zvezi s

¹⁹⁹ Can et al., 2017, str. 3–10.

²⁰⁰ Alivizatos et al., 2020, str. 3.

²⁰¹ Can et al., 2017, str. 2.

spoštovanje zavez države v okviru EKČP je odvisno od tega, kako bodo spremembe uporabljene v praksi.²⁰²

7.8 MNENJE O OSNUTKU USTAVNEGA ZAKONA

Dne 12. februarja 2014 je g. Makhmudzoda, predsednik ustavnega sodišča Tadžikistana, zaprosilo za mnenje BK o predlogu zakona o ustavnosti sodišča Tadžikistana. Osnutek je po mnenju BK v večji meri ustrezen, kar bo utrdilo učinkovito delo ustavnega sodišča države. Proračun sodišča, bi moral določiti parlament, ustavno ali vrhovno sodišče bi moralo določiti razloge za odpoklic sodnika preden ga odpokličejo politični organi. Poleg navedenega BK priporoča, da bi morale imuniteto sodnikov odvzeti samo ustavno sodišče, hkrati pa kršitve zakonodaje, ki se navezujejo na tradicijo in obrede, ne bi smel biti razlog za razrešitev sodnika ustavnega sodišča. Pomemben del menja vključuje odločbe sodišča, ki bi morale začeti veljati po objavi v uradnem mediju, objavljeni zakoni pa morajo biti natančni in obrazloženi po členih.²⁰³

7.9 VPLIV MNENJ, KI JIH PODA BK, NA DRŽAVE

Nedvomno je BK kot institucija izjemno ugledna in spoštovana. Bogatijo jo strokovnjaki na področju prava in pravne države. Mnenja, ki jih je poda BK, se vedno znajdejo na bojišču političnega mnenja, kjer svoja menja podaja tako politika v zadevni državi in tudi nevladne organizacije.

BK deluje z namenom širjenja vrednot načel pravne države, demokracije in temeljnih človekovih pravic. Poleg pomoči na ustavnem področju, deluje na področju postopka za spremljanje, na področju volilnih in referendumskih zadev in s svojimi mnenji opravlja tudi izobraževalno funkcijo.²⁰⁴

Kot že povedano, mnenja BK niso pravno zavezujoča, zato jih sodišče ne more uporabiti kot vir neposredno veljavnih standardov. ESČP po mnenju BK, kljub vsemu, uporablja kot vir informacij. Analiza sodb ESČP pokaže, da je bilo med leti 2001 do 2012, v odločbah citiranih kar 71 mnenj BK. Največ citatov je uporabljenih v zadevah, ki se ukvarjajo s pravosodnim sistemom, političnimi strankami ipd. ESČP v nekaterih primerih tudi pozove BK za predložitev pripomb, kot *amicus curiae*.²⁰⁵

Menimo, da gre pri instituciji BK za nek kompas, ki se v danih pomembnih vprašanih podrobneje opredeljuje. Dejstvo, da mnenja niso zavezujoča, pa ima po naši presoji pozitiven moralni vpliv na državo.

²⁰² Can et al., 2017, str. 17–18.

²⁰³ Endzins et al., 2014, str. 3–12.

²⁰⁴ Mavčič, 2009, str. 8–10.

²⁰⁵ Can et al., 2017, str. 2.

8 EVRAZIJSKO ZDRUŽENJE ORGANOV ZA PRESOJO USTAVNOSTI

Ključni cilj ustanovitve je bil spodbujanja splošno sprejetih ustavnih vrednot, omogočanje stalnega dialoga in izmenjave izkušenj o vprašanih vezanih na ustavno sodstvo. Združenje se je nekoč imenovalo »Konferenca organov ustavnega nadzora držav mlade demokracije«, nato se je 1. marca 2011 prvič preimenovalo v »Konferenco organov ustavnega nadzora držav nove demokracije«, nato pa še tretjič, na zasedanju 31. maja 2019 v Minsku, ponovno preimenuje v »Evrazijsko združenje organov za presojo ustavnosti«. Vsi člani združenja so to odločitev podprli. Na navedenem zasedanju je bil med drugim odobren nov logotip.²⁰⁶

Ustanovna konferenca je potekla 24. oktobra 1997 v Erevanu, ki je prestolnica Republike Armenije. Takrat so se konference udeležili predstavniki Armenije, Belorusije, Gruzije, Kazahstana, Moldavije, Rusije, Tadžikistana in Ukrajine. Rezultat konference je bilo pisno sprejetje odločitve o ustanovitvi Konference organov ustavnega nadzora držav mlade demokracije. V tem aktu je zapisano, da organi ustavnega nadzora v Armeniji, Belorusiji, Kazahstanu, Kirgiziji, Rusiji in Tadžikistanu uresničujejo izjemno pomembno vlogo kot institucija ustavnega nadzora. Slednje ima pomemben vpliv na oblikovanju ustavne države in razvoj demokratičnih procesov v družbi. Skupaj si združenje prizadeva za sodelovanje v okviru organiziranih razprav o pomembnih vprašanih ustavne pravičnosti in skupnih interesov. Namen institucije je sodelovanje in vzpostavitev sistema za izmenjavo izkušenj med ustavnimi sodišči mladih demokracij. Zaradi izmenjave splošnih interesov in predvsem za razvoj ustavne pravičnosti, sta 4. oktobra 2003, EACRB in BK podpisala Sporazum o sodelovanju, da se bosta medsebojno podpirali in izmenjevali informacije o pomembnih vprašanih ustavne pravičnosti. Sporazum o sodelovanju je 27. avgusta 2018, EACRB podpisalo tudi s Konferenco ustavnih jurisdikcij Afrike. Decembra 2017 je bil za predsednika združenja izvoljen predsednik ustavnega sveta Republike Kazahstan, prvo srečanje pod njihovim predsedstvom je potekalo 16. maja 2018, na Ustavnem sodišču Ruske federacije v Sankt Peterburgu. Na srečanju so sodelovale delegacije vseh članov združenja. Pogodbenici sta potrdili zanimanje za poglobitev sodelovanja, tako med seboj kot tudi z drugimi mednarodnimi institucijami. Poleg tega je bil poudarjen pomen izvedbe kongresov svetovne konference o ustavni pravičnosti in odobren nov logotip konference. Trenutno so članice Armenija, Belorusija, Azerbajdžan, Kazahstan, Kirgizija, Mongolija, Rusija, Tadžikistan in Uzbekistan. EACRB-ju trenutno predseduje Ustavni svet Kazahstana.²⁰⁷

8.1 SPLETNO SREČANJE EACRB

²⁰⁶ History of creation and development of the Eurasian Association of constitutional review bodies, Constitutional Council of the Republic of Kazakhstan, e-vir.

²⁰⁷ Prav tam.

V avgustu 2020 je potekalo spletno srečanje EACRB. Sestanek je vodil g. Kairat Mami. Beseda je tekla o upoštevanju informacij predsednika združenja o rezultatih izvedbenih odločitev, sprejetih na prejšnji seji, in trenutnih aktivnostih organizacije. Člani združenja morajo redno pošiljati sekretariatu predsednika, gradiva za objavo v biltenu združenja "Ustavna pravičnost". Obravnavali so pomembnost ustanovite delovne skupine. Predloge za kandidate navedene skupine, lahko člani na sekretariat predsednika posredujejo do konca septembra 2021. Razpravljali so tudi o vprašanju udeležbe združenja na V. kongresu svetovne konference o ustavni pravičnosti. Združenje podpira kandidacijo ustavnega sodišča Republike Indonezije kot institucije gostiteljice V. kongresa Svetovne konference o ustavni pravičnosti, ki bo leta 2022. Razpravljali so o vprašanju sodelovanja z združenjem azijskih ustavnih sodišč in enakovrednih institucij. Sklenili so, da je smiselno podpisati memorandum o soglasju z Združenjem azijskih ustavnih sodišč in enakovrednih institucij za kar so pooblastili predsednika ustavnega senata Vrhovnega sodišča Kirgiške republike g. K. Duysheeva, da v imenu združenja podpiše memorandum. Sklenili so tudi, da nadaljujejo pogajanja o podpisu takšnih memorandumov z drugimi združenji.²⁰⁸

²⁰⁸ Online meeting of the Eurasian Association of Constitutional Review Bodies, 2020.

9 ZDRUŽENJE AZIJSKIH USTAVNIH SODIŠČ

Srečanje voditeljev ustavnih sodišč in enakovrednih institucij Indonezije, Koreje, Malezije, Mongolije, Tajske, Uzbekistana in Filipinov je dne 12. julija 2010 prineslo sprejetje deklaracije o ustanovitvi združenja azijskih ustavnih sodišč in enakovrednih institucij oz. AACB. Sprejeli so tudi statut, po katerem delujejo kot samostojen, neodvisen in nepolitičen organ. Bistveni cilji na naloge so redna srečanja članov, organizacija simpozijev, seminarjev in delovnih obiskov, izmenjava ustavne sodne prakse, pa tudi zagotavljanje tehnične in strokovne pomoči med obravnavo pritožb.²⁰⁹ Trenutno združenje sestavljajo Afganistan, Azerbajdžan, Bangladeš, Indija, Indonezija, Kazahstan, Koreja, Kirgiška republika, Malezija, Maldivi, Mongolija, Mjanmar, Pakistan, Rusija, Filipini, Tadžikistan, Tajska, Turčija, Uzbekistan, skupaj 19 držav. Trenutno združenju predseduje ustavni svet Kazahstana za obdobje dveh let (2019-2021).²¹⁰

V času delovanja so člani združenja izvedli štiri kongrese.

- Kongres združenja oz. ustanovni kongres je 20. - 24. maja 2012 v Seulu, kjer so sprejeli Seulsko deklaracijo.
- V Istanbulu je potekal kongres združenja 27. aprila - 1. maja 2014, kjer so člani podpisali Istanbulsko deklaracijo.
- Na Baliju je potekal kongres združenja od 11. do 12. avgusta 2016, kjer so člani združenja podpisali *Balijsko izjavo*.
- Zadnji kongres združenja je potekal preko spleta, 27. avgusta 2020. Na njem je bila sprejeta Nur-Sultanova deklaracija.²¹¹

Zadnji kongres je vsem ponudil priložnost za izmenjavo izkušenj in razprave o aktualnih vprašanjih, povezanih z vzpostavitvijo pravne države, mehanizmi za spodbujanje in zaščito ustavnih pravic državljanov, vlogo ustavnih sodišč in enakovrednih institucij v tem procesu kot tudi posodobitev države, kot odziv na sodobne izzive, zlasti povezane s pandemijo COVID-19. Sprejeli so naslednje: ²¹²

- Ponovno so potrdili pomen ustave, kot temeljnega državnega zakona, ki je bistvena za dvig ravni ustavne kulture družbe, nujni pogoji za civiliziran in progresiven razvoj vsake države, ki je stopila na pot demokratične modernizacije.²¹³
- Poudarili so pomen ustavnosodnih organov pri izvajanju, razvoju in zaščiti ustavnih vrednot. Njihov skupni cilj je zagotoviti pravno državo, zaščititi človekove pravice in demokratične temelje družbe. ²¹⁴
- Del kongresa so namenili sodobnim izzivom, ki jih prinaša pandemija COVID-19 in ugotovili, da sprožili potrebo po poglobljenem razumevanju mednarodnega in nacionalnega pravnega okvira v smislu povečanja njihove učinkovitosti pri

²⁰⁹ About Association, QRKK, e-vir.

²¹⁰ Prav tam.

²¹¹ NSD, 2020.

²¹² Prav tam.

²¹³ Prav tam.

²¹⁴ Prav tam.

preprečevanju in odpravo te grožnje, ki nas je zajela na globalni ravni. Velik pomen pripisujejo izboljšanju pravnih mehanizmov za zagotavljanje pravic in uresničevanje dolžnosti državljanov v takih razmerah ter oblikovanje varnih pogojev za življenje družbe, vključno z intenziviranjem uporabe digitalnih tehnologij v pravosodju, hkrati pa izražajo solidarnost in pripravljenost, da se v tem začasno težkem obdobju medsebojno podpiramo in si po najboljših močeh prizadevamo, da z instrumenti ustavne pravičnosti ohranimo nedotakljivost najpomembnejših pravnih vrednot.²¹⁵

- Na spletnem kongresu so izrazili potrebo po nadaljnjem razvoju sodelovanja na mednarodni in regionalni ravni z namenom združevanja prizadevanj pri iskanju odgovorov na svetovne izzive za ta namen pa izrazili zanimanje za okrepitev sodelovanja z BK, Svetovno konferenco o ustavni pravičnosti, ter drugimi institucijami. Izrazili so tudi podporo temeljnim načelom mednarodnega prava, nedopustnost kršitve ozemeljske celovitosti, nedotakljivost meja in mirno reševanje sporov.²¹⁶

AACC ostaja odprta za sodelovanje z organi ustavnega nadzora azijskih držav, ki delijo cilje združenja in hkrati pozivamo tudi druga ustavna sodišča in enakovredne institucije v Aziji, da se jim pridružijo in skupaj obravnavajo izzive spoštovanja načel konstitucionalizma. Na koncu so izrazili še iskreno zahvalo ustavnemu svetu Republike Kazahstan za uspešno izvedbo četrtega kongresa AACC, odbor članov pozdravlja nadaljevanje predsedovanja Kazahstana v prihodnjem letu.²¹⁷

9.1 MEMORANDUM RAZUMEVANJA MED AAEE IN EACRB PRI PRAVOSODNIH DEJAVNOSTIH

Memorandum je bil sprejet zaradi potrebe po pospeševanju pravnega in sodnega sodelovanja med obema organizacijama, ki si lahko izmenjujeta izkušnje o ustavnih zadevah in sodni praksi. Obe instituciji priznavata pomen zagotavljanja ustreznega pravnega okvira za poglobitev sodelovanja na institucionalni ravni. Sodelovanje prinaša obojestransko korist za zaščito človekovih pravic, krepitev demokracije in pravne države. Skladno s 1. členom memoranduma, si bodo udeleženske prizadevale krepiti pravosodno sodelovanje na podlagi vzajemne koristi. Skladno z 2. členom memoranduma se bodo udeleženske osredotočile predvsem na sodelovanje pri izmenjavo informacij, izkušenj in drugih gradiv pravne narave na področju ustavne pravičnosti, organizaciji seminarjev, konferenc, izvajanju raziskav o metodah ustavne presoje in na strokovna usposabljanja skladno s ciljem udeleženk. Skladno s 3. členom memoranduma se bodo udeleženske sestajale po potrebi, komunikacija med njimi pa je dodeljena njihovim sekretariatom.²¹⁸

²¹⁵ NSD, 2020.

²¹⁶ Prav tam.

²¹⁷ Prav tam.

²¹⁸ Memorandum of Understanding between AACC and EACRB, 2020.

Skladno s 4. členom memoranduma je za uradni delovni jezik določena angleščina. V uradnem jeziku bodo sestavljena tudi vsa uradna pisanja, razen če se udeleženci dogovorijo drugače. Skladno s 5. členom memoranduma bodo o finančnem bremenu, ki nastane zaradi raznih projektov, udeleženske odločale od primera do primera. Skladno s 7. členom memoranduma lahko revizijo memoranduma zahteva vsaka udeleženska, pisno. Skladno z 8. členom memoranduma le-ta služi kot izraz namere udeležencev in ne ustvarja obveznosti po mednarodnem ali nacionalnem pravu. Memorandum niti ne sproži pravnega postopka in ne pomeni pravno zavezujoče ali izvršljive obveznosti. Skladno z 9. členom memoranduma začne le-ta veljati z dnem podpisa in velja naslednjih pet let. Samodejno se lahko podaljša za dodatnih pet let ob predpostavki, da nobena izmed udeleženk pisno ne izjavi odpovedi.²¹⁹

²¹⁹ Memorandum of Understanding between AACC and EACRB, 2020.

10 PRIMERJALNA ANALIZA SODB USTAVNIH SODIŠČ

Namen poglavja je analiza odločb ustavnih sodišč in drugih institucij, ki imajo ta namen v obravnavanih državah, z vidika upoštevanja standardov, ki jih imajo države zapisane v ustavni ureditvi. Sledi torej pregled odločitev z namenom z vsebinsko analizo z namenom ugotovitve, ali je mogoče iz konkretnih primerov abstrahirati splošnejše kategorije in jih razčleniti.

10.1 SKLADNOST ARMENSKEGA ZAKONA O POLITIČNIH STRANKAH Z USTAVO

V predmetni zadevi je sodišče presojalo skladnost členov 31.2 in 31.3 armenskega zakona o političnih strankah z ustavo. Zadeva je bila začeta na pobudo zagovornik človekovih pravic. Skladno z določbami zakona, bo politična stranka, ki ne sodeluje v državnem zboru na volitvah, likvidirana, njeno premoženje pa preide v last države. Zagovornik je trdil, da so te določbe zakona o političnih strankah v nasprotju z 72. členom ustave, skladno s katerim se politične stranke ustanovljajo svobodno in pripomorejo k oblikovanju in izražanju politične volje države. Čeprav politična stranka na proporcionalnem sistemu na volitvah morda ne bi dobila dovolj glasov, bi njeno nadaljnje delovanje še vedno lahko doprineslo pri izražanju politične volje naroda. Tožena stranka je nasprotovala, da pravica do ustanavljanja in vstopa v politično stranko ni absolutna in jo lahko omeji zakon. Poudarjeno je, da 28. člen ustave vsakemu državljanu daje pravico do svobode združevanja. To vključuje pravico do ustanavljanja in včlanitve v sindikate in politične stranke. Obstajajo nekatere pravne omejitve glede članstva v sindikatih in političnih strankah za zaposlene v oboroženih silah, policiji, nacionalni varnosti, tožilstvu in sodstvu. Omejitve veljajo tudi za člane ustavnega sodišča. Dejavnosti združenj je mogoče ustaviti ali prepovedati le v sodnih postopkih in v primerih, ki jih določa zakon. Ustavno sodišče je poudarilo, da gre zadevna zakonodaja dlje od začasnega ali prepovedanega delovanja političnih strank, saj predvideva likvidacijo politične stranke, kar v ustavi ni zapisano. Druga težava spornega zakona je, da premoženje politične stranke preide na Republiko Armenijo. To je odvzem premoženja pa ni v skladu z zahtevami 31. člena ustave, saj se ne sklicuje na prepoved dejavnosti politične stranke in morebitne sodne postopke.²²⁰

Ustavno sodišče je ugotovilo, da omenjen določbe zakona o političnih strankah niso v skladu z ustavo. Država je na ta način olajšala postopek prepovedi delovanja političnih strank. Omejitve svobode združevanja, predvidene z ustavo, so se v zakonu o političnih strankah s postopkom prenehanja preoblikovale v ukrepe, ki to svobodo dejansko omejuje. Tudi, če je politična stranka likvidirana, v mednarodni praksi še vedno obstaja kot pravna oseba, kot splošno združenje; na podlagi česar še vedno ohranja svojo lastnino. Določbe spornega zakona, 31. člena niso v skladu z zahtevami

²²⁰ Odločba ustavnega sodišča Armenije, št. ARM-2007-1-001, 22. 12. 2006.

10. in 11. člena EKČP. Omejitev svobode združevanja ne izpolnjuje zahtev sodne prakse ESČP. To določa, da se dejavnosti politične stranke lahko prekličejo le v prid pravnemu cilju in kadar je to potrebno za demokratično družbo, navedenega cilja tu ni mogoče razbrati. Zakon je zakon nesorazmeren obenem pa ogroža pravico do svobode združevanja. Poseganje v strankarsko dejavnost mora biti sorazmerno s ciljem, ki ga je treba doseči. Preklic mora biti izveden s sodnim postopkom v okviru ustavnih jamstev. Analiza omenjenih določb kaže, da prenehanje temelji na načelu svobode volje in ne sme postati orodje za zatiranje dejavnosti političnih strank brez dovoljenja Ustavnega sodišča.²²¹

10.2 SKLADNOST ARMENSKEGA ZAKONA O ODVETNIŠTVU Z USTAVO

Zadeva je bila začeta na podlagi vloge državljana, g. Gevorga Sloyana. Sodišče je presojalo skladnost Zakona o odvetništvu ki je začel veljati 22. januarja 2005. Del zakona z navedbo „Status udeleženca pravne šole« določa, da fizična oseba s pravno visokošolsko pravno izobrazbo z univerzitetno izobrazbo ali certificirani specialist z diplomom in visoko pravno izobrazbo lahko obiskuje odvetniško šolo, razen če je bil obsojen zaradi namernega kaznivega dejanja. Navedena določba je bila dodana v zakon na podlagi dodatka, ki je začel veljati 19. januarja 2012. Vlagatelj ugotavlja, da so izpodbijane določbe zakona v nasprotju 14.1, 32. in 39. členom ustave Republike Armenije. Skladno z izpodbijano določbo mora imeti oseba, da se lahko vpiše v izobraževalni center za odvetnike, diplomom iz prava, ali diplomom, ki je kvalificirana za pooblaščenega specialista. Po navedbah prosilca ta določba odpira pot diskriminaciji, ker ne določa, ali bi se oseba, ki je magistrirala iz prava, štela za certificiranega specialista in tako izpolnjevala pogoje, potrebne za odvetništvo. Pritožnik je tudi trdil, da je določba vplivala na njegova legitimna pričakovanja, ker je pred njeno uveljavitvijo magistriral iz prava. Zakon, ki se uporablja, omejuje njegovo pravico do uresničevanja svobode poklica oz. natančneje specializacijo znotraj njega, zato je ta norma zakona v nasprotju z 32. členom ustave države.²²²

Sodišče je sporni člen razglasilo za neskladen z navedenimi ustavnimi določbami, hkrati pa ugotovilo, da armenski izobraževalni sistem omogoča osebi z univerzitetno izobrazbo določene specialnosti ali certificiranim strokovnjakom na določenem področju, da se prijavi na magisterij druge specialnosti. V zvezi s tem je sodišče navedlo, da je zaradi tega vzpostavljeni kreditni sistem zahteval pridobitev določenih kreditnih točk za pridobitev ustrezne strokovne kvalifikacije v izobraževalnem sistemu. Povzeta je torej ugotovitev sodišča, da je v predmetnem primeru prišlo do kršitve pritožnikove pravice do upravičenega pričakovanja in da izpodbijana določba ovira pravico osebe do izpolnjevanja pogojev za registracijo v Centru za izobraževanje pravnikov zaradi negotovosti glede ustreznosti kvalifikacije, podeljene z nekaterimi

²²¹ Odločba ustavnega sodišča Armenije, št. ARM-2007-1-001, 22. 12. 2006.

²²² Odločba ustavnega sodišča Armenije, št. ARM-2014-1-002, 18. 4. 2014.

visokošolskimi diplomami. Skladno s tem je sodišče to določbo razglasilo za protiustavno in nično.²²³

10.3 VLOGA VRHOVNEGA SODIŠČA AJERBADŽANA ZA RAZLAGO ZAKONA O DELOVNIH RAZMERJIH, USTAVNEMU SODIŠČU

Vrhovno sodišče je vložilo vlogo za razlago drugega odstavka 144. člena delovnega zakonika, ki ureja izplačilo denarnega nadomestila za neizkoriščen dopust, zlasti, ali ta člen vključuje zaposlene, ki v zadnjih letih pred uveljavitvijo delovnega zakonika niso izkoristili pravic do dopusta. Naveden člen je predmet vprašanja vezano na 37. člen ustave, ki navaja, da ima vsakdo pravico do počitka. Določbe, povezane s pravico do dela, se odražajo tudi v številnih mednarodnih dokumentih, katerih pogodbenica je država. Ena izmed njih je Konvencija št. 52 Mednarodne organizacije dela (ILO), Konvencija o plačanih počitnicah, sprejeta leta 1936, ki določa »da bo vsak, ki ima dopust za celotno obdobje prejel bodisi svoje običajno plačilo, izračunano na način, ki predpišejo nacionalni zakoni ali drugi predpisi, vključno z denarno protivrednostjo njegovega nadomestila v naravi, če obstaja, ali nadomestila, določenega s kolektivno pogodbo«. Skladno z določbami ustave, mednarodnimi konvencijami ter z določbami, ki urejajo delovni čas, pogodbe o zaposlitvi, delovne standarde, plačilo dela, delovno in upravno disciplino in druge zadeve, Zakon o delovnih razmerjih ureja čas počitka in odobritev dopusta. Na podlagi le-tega, dopust pomeni čas počitka ali čas odsotnosti z dela, katerega trajanje ne sme biti krajše od navedenega v delovnem zakoniku in ga delavec po lastni presoji uporablja za namene normalen počitek, okrevanje delovne sposobnosti ter varovanje in krepitev zdravja.²²⁴

Sodišče je odločilo, da je treba v primerih odpovedi pogodb o zaposlitvi finančno nadomestilo za neizkoriščen dopust, za razmerja do 1. junija 1999 urediti z zakonodajo, ki je veljala takrat, finančno nadomestilo za neuporabljeni dopust po tem datumu pa ureja trenutno veljavni Zakon o delovnih razmerjih. V ospredju pri tej odločitvi je načelo socialne države, ki vsebuje pravno zavezo države k zagotavljanju pravičnega družbenega sistema. To načelo je zapisano v preambuli ustave, ki določa, da bodo vsi upravičeni do ustreznega življenjskega standarda, skladno s pravičnimi ekonomskimi in socialnimi normami.²²⁵

10.4 USTAVNA SKLADNOST ZAKONA O PRAVNEM STATUSU TUJCEV IN OSEB BREZ DRŽAVLJASTVA Z USTAVO BELORUSIJE

Pri izvajanju obveznega predhodnega nadzora je ustavno sodišče Belorusije presojalo ustavnost zakona o pravnem položaju tujcev in oseb brez državljanstva. Ta zakon določa tudi ustavne pravice tujih državljanov in oseb brez državljanstva. Med drugim

²²³ Odločba ustavnega sodišča Armenije, št. ARM-2014-1-002, 18. 4. 2014.

²²⁴ Odločba ustavnega sodišča Azerbajdžana, št. AZE-2002-3-007, 29. 11. 2002.

²²⁵ Prav.

določa vrstni red njihovega vstopa, bivanja in odhoda. Določa tudi način pritožbe zoper odločbe in dejanja organov in uradnikov v zvezi z izvrševanjem zakona. Nacionalna zakonodaja v zvezi s pravnim statusom tujcev temelji na ustavi in na mednarodnih pogodbah, katerih pogodbenica je država.

Ustavno sodišče ugotavlja, da se postopki za uveljavljanje pravic, svoboščin, ugodnosti, privilegijev in dolžnosti tujcev ter postopki za izvrševanje pristojnosti državnih organov za urejanje pravnega statusa tujcev lahko določijo s podzakonskimi predpisi. Po drugi strani pa je omejitev pravic in svoboščin tujcev s podzakonskimi predpisi nedopustna. Zakon, ki je bil tokrat pod drobnogledom Ustavnega sodišča in omejitve, ki jih nalagajo njegove odločbe, so v skladu z Mednarodno konvencijo o človekovih pravicah in ne krši temeljnih pravic in svoboščin. Upoštevano je tudi načelo sorazmernosti.²²⁶

10.5 VLOGA USTAVNEMU SVETU REPUBLIKE KAZAHSTAN ZA PRESOJO SKLADNOSI Z USTAVO, VEZANIM NA DOPOLNITEV USTAVE

Predsednik države je vložil vlogo na ustavni svet za preveritev skladnosti sprememb ustave s temeljnimi načeli, vrednotami in cilji, ki jih zasleduje ustava države. Pri preverjanju skladnosti je ustavni svet izhajal iz ciljev, da so dopolnitve ustave, ki jih uvajajo, namenjene zagotavljanju njegove prevlade v obstoječem sistemu in teritorialnem izvajanju, kar bo pripomoglo k izboljšanju upravljanja države, krepitvi zaščite ustavnih pravic in svoboščin državljanov in zagotovilo izpolnjevanje ustavnih obveznosti. Iz perspektive mednarodnega je pomembna sprememba 4. člena ustave, ki po novi ureditvi prednostno postavi mednarodne pogodbe, ki jih je ratificirala država pred nacionalno zakonodajo. V 10. členu ustave država uvaja, da je državljanstvo lahko odvzeto le s sodno odločbo za storitve terorističnih kaznivih dejanj in za povzročitev druge resne škode vitalnim interesom Republike Kazahstan. V 39. členu ustava uvaja protiustavnost ukrepov, s katerimi se krši etična ali verska harmonija. V 73. členu ustave država uvaja spremembo, ki izključuje pravi predsednika, da ugovarja odločitvam ustavnega sveta. S spremembo se razširijo tudi posebej zaščitenih ustavne vrednote kot je neodvisnost države, enotnost in teritorialna celovitost, pa tudi temeljna načela delovanja države, ki jih je določil ustanovitelj samostojnega Kazahstana, prvi predsednik države. S spremembo ustave je Kazahstan izvedel tudi demokratično posodobitev predsedniške oblike vlade s krepitvijo vloge, neodvisnosti in odgovornosti parlamenta in vlade. Slednje je država dosegla s prerazporeditvijo nekaterih pristojnosti med predsednikom, parlamentom in vlado na podlagi načela enotnosti in ločenosti državne oblasti. Ena izmed pomembnejši sprememb pa zajema človekove pravice in dvig institucije pooblaščenca za človekove pravice na ustavno raven, kar zapoveduje ustava v 55. členu.²²⁷

²²⁶ Odločba ustavnega sodišča Belorusije, št. BLR-2009-3-012, 24. 12. 2009.

²²⁷ Odločba ustavnega sveta Kazahstana, št. KAZ-2017-1-001, 9. 3. 2017.

To so le nekatere od sprememb, po zapisih ustavnega sveta je kazahstanska ustava, s spremembami vzpostavila uravnoteženo ravnovesje tako globalnih kot nacionalnih ustavnih vrednot. Določeni so strateške interesi države, ki se uveljavlja kot demokratična, sekularna, pravna, socialna država, katere najvišje vrednote so človek, njegovo življenje, pravice in svoboščine. Ustavni svet tako predlagane spremembe potrjuje kot ustrezne in skladne z ustavnimi načeli.²²⁸

10.6 VLOGA USTAVNEMU SENATU VRHOVNEGA SODIŠČA KIRGIŠKE REPUBLIKE NA POBUDO DRŽAVLJANA

Državljan je dne 28. marca 2013 podal na ustavni senat vrhovnega sodišča Kirgiške republike pobudo za presojo ustavnosti prvi odstavek 30. člena zakona o statusu sodnikov Kirgiške republike. Pritožnik meni, da je odločitev o uvedbi kazenskega postopka zoper sodnika, v nasprotju z neodvisnostjo sodnika. Navedeni zakon, po navedbah pritožnika omogoča poseganje v pravosodje. Tožilci določenih regij lahko začnejo kazenski postopek proti sodnikom in sodnike postavijo v njihov odvisni položaj. Neodvisnost sodnikov je zapisana v ustavi, sodniki so odvisni le od ustave in zakonov. Država mora, izhajajoč iz ustavno zapisanega načela, ta standard neodvisnosti sodnikov tudi zagotoviti.²²⁹

Skladno z ustavnimi določbami je Kirgiška republika pravna država, kjer državna oblast temelji na načelu delitve državne oblasti. Odločitev o sprožitvi kazenske zadeve proti sodniku torej sprejme generalni tožilec Kirgiške republike in tožilec, ki ga slednji pooblasti, katerega najnižji status je določen z zakonom. Po odločitvi tožilca je bil zoper predsednika Okrožnega sodišča uveden kazenski pregon. Po mnenju državljana, ki je vložil vlogo za presojo je odločba, ki je tožilcu omogočila začetek pregona, v nasprotju z ustavo, ki določa neodvisnosti sodnikov, ki je v nobenem primeru ni mogoče razveljaviti ali zmanjšati. Sodstvo je zasnovano tako, da ščiti pravne temelje javnega življenja pred vsemi kršitvami. Sodniki so odgovorni za končno odločanje o svoboščinah, pravicah, dolžnostih in premoženju državljanov in pravnih oseb. Zato je neodvisnost sodstva ključnega pomena za spoštovanje zakona in ključna za vse, ki iščejo pravičnost in zaščito človekovih pravic. Neodvisnosti sodstva in sodnikov ne bi smeli obravnavati kot privilegij sodnika, temveč kot zaščito pred zunanjimi pritiski, utemeljeno s potrebo, da se sodnikom omogoči izpolnjevanje obveznosti.²³⁰

Ustavni senat meni, da so argumenti vlagatelja napačni, saj 1 odstavek 30. člena zakona o statusu sodnikov Kirgiške republike ne določa novih nalog in odgovornosti sodnikov. Poleg tega je kazenski pregon dovoljen skladno z ustavnim zakonom.²³¹

²²⁸ Odločba ustavnega sveta Kazahstana, št. KAZ-2017-1-001, 9. 3. 2017.

²²⁹ Odločba ustavnega senata vrhovnega sodišča Kirgizistana, št. KGZ-2013-3-005, 27. 12. 2013.

²³⁰ Prav tam.

²³¹ Prav tam.

10.7 PRVA USTAVNA PRESOJA MONGOLIJE, KATERE VSEBINA SE NANAŠA NA DELITEV OBLASTI

Politično aktivni državljani, g. Lamjav je takoj po volitvah poskušal preprečiti, da bi koalicija napolnila kabinet s člani državnega velikega hurala, pri čemer se je oprl na 29. člen ustave, ki je določal, da člani parlament ne smejo imeti druge zaposlitve. Vprašanje se je nanašalo na vrsto političnega sistema, vzpostavljenega z ustavo iz leta 1992 in vloga delitve oblasti v njem. Čeprav so nekateri trdili, da je mongolska demokratična praksa že vzpostavila parlamentarni značaj političnega sistema, je ustavno sodišče ugotovilo, da parlamentarni poslanci res ne morejo opravljati funkcije v kabinetu, ki ga nadzoruje koalicija. Po odločitvi so se člani koalicije znašli v položaju kot najmočnejši voditelji in niso upravičeni do ministrskih mest.²³²

V političnem sistemu je bilo več nesoglasij med drugim strukturne napetosti med parlamentom in vlado, politične napetosti znotraj koalicije, saj so najvišji voditelji ostali brez formalnih položajev, ki bi se ujemali njihovo moč pa vse do napetosti znotraj strank. Konec leta 1999 so vse pomembne stranke sodelovale pri predlagani ustavni spremembi za vrnitev k statusu *ex ante*, v katerem bi poslanci lahko bili v vladi. Sledila je prva sprememba ustave.²³³

Vse od leta 1996 se v Mongoliji vleče problematika primarne institucije med parlamentom in predsednikom države, ali je primat predsednik države ali voditelj glavne stranke oziroma premier. Ali spada Mongolija pod parlamentarni sistem ali polpredsedniški sistem lahko odgovorimo? Predsedniški kabinet je kontroliran s strani parlamenta po drugi strani, pa je tudi parlament omejen. Režim v Mongoliji, bi tako lahko definirali kot polpredsedniški a le pred novelo ustave leta 2000.²³⁴

10.8 ZAHTEVA ZA PRESOJO USTAVNOSTI PODANA S STRANI ZAKONODAJNE SKUPŠČINE REPUBLIKE KARELIJE PODANA NA USTAVNO SODIŠČE RUSKE FEDERACIJE

Zahteva zakonodajne skupščine Republike Karelije in Državnega sveta Republike Komi, zaradi negotovosti v razumevanju pristojnosti sodišč iz členov 125, 126 in 127 ustave Ruske federacije. V praksi se namreč dogaja, da se pravnih pravil v primerih, ko normativna akta, navedena v odstavkih "a" in "b" 125. člena priznajo kot neustavni s strani sodišč, ki niso Ustavno sodišče Ruske federacije. Z enako problematiko se srečuje Republika Komi. Po mnenju prosilca je preverjanje ustavnosti teh aktov v izključni pristojnosti Ustavnega sodišča Ruske federacije. Za razlago teh členov so

²³² The Role of the Constitution of Mongolia in Consolidating Democracy: An Analysis, 2015, str. 20–21.

²³³ Ginsburg, Ganzorig, 2001, str. 310–326.

²³⁴ Munkh-Erdene, 2010, str. 311–334.

bistvene določbe ustave 15. člena v katerem je nadrejenost in neposredni učinek ustave, 18. člena, ki zagotavlja delovanje zakonodaje na področju pravic in svoboščin in 46. člena v katerem je sodno varstvo zagotovljeno vsem. Iz navedenih ustavnih norm izhaja, da je zahteva po neposredni uporabi ustave Ruske federacije naslovljena na vsa sodišča, ki skladno s 7. poglavjem ustave izvajajo sodno oblast sodno oblast, neodvisno od pristojnosti in oblikah sodnega postopka, določenih v tem poglavju. Z opredelitvijo pristojnosti Ustavnega sodišča Ruske federacije, ustava temelji na obveznosti njenega izvrševanja v posebni obliki pravičnosti, to je ustavni sodni postopek. Ustava pa ne predvideva preverjanja ustavnosti normativnih aktov, ki so v 125. členu naštetih kot predmet nadzora nad normami s strani Ustavnega sodišča Ruske federacije.²³⁵

Iz splošnega načela pravičnosti pa izhaja, da se sodišče ustanovljeno in delujoče na podlagi 6. člena Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, šteje za ustrezno sodišče. Še vedno pa velja ustava Ruske federacije za temeljno, ki služi kot osnova za opredelitev absolutne, krajevne in instančne pristojnosti primerov. Skladno z ustavo, odločbe rednih sodišč in arbitražnih sodišč niso priznane kot primerno sredstvo za odvzem normativnih aktov, omenjenih v 125. členu. Sodišče torej na ustavni ravni ugotavlja, da sklepi drugih sodišč o neustavnosti nekega zakona, nimajo pravne moči niti sami po sebi ne morejo biti uradno priznani. V primeru, da splošno ali arbitražno sodišče ugotovi neskladnost zakona, je dolžno nasloviti na Ustavno sodišče Ruske federacije zahtevo za ugotovitev ustavnosti tega zakona. Obveznost naslovitve navedene zahteve obstaja, ne glede na dejstvo ali je sodišče odločilo o zadevi, ki vključuje zakon, ki je po njegovem mnenju neustaven.« Skladno s 106. členom zveznega ustavnega Zakona o Ustavnem sodišču Ruske federacije je razlaga, ki jo je podalo Ustavno sodišče Ruske federacije v tej odločbi, uradna in zavezujoča za vse«.²³⁶

10.9 VLOGA TADŽIKISTANA USTAVNEMU SODIŠČU ZA PRESOJO SKLADNOSTI ZAKONA Z USTAVO

Predsednik Stranke islamskega preporoda je na ustavno sodišču Republike Tadžikistan vložil vlogo za presojo ustavnosti 57. člena zakona Republike Tadžikistan "O volitve v Medžlisi Oli Republike Tadžikistan "in mnenja Centralne komisije za volitve in referendum države z dne 25. maja 2009 glede na 49. člen ustave Tadžikistana-Centralna komisija za volitve in referendum Republike Tadžikistan je ob sklicevanju na parlament države s svojo resolucijo št. 122 z dne 25. maja 2009 zavrnila zahtevo stranke. Na podlagi četrtega dela 57. člena ustavnega zakona Republike Tadžikistan

²³⁵ Odločba ustavnega sodišča Ruske federacije, št. RUS-1998-X-001, 16. 6. 1998.

²³⁶ Prav tam.

"O volitvah v Medžlisi Oli Republike Tadžikistan,"²³⁷ po katerem "v primeru izstopa člana Medžlisi Milli in namestnika Medžlisi Namojandagona manj kot eno leto pred iztekom mandata Medžlisi Milli in Medžlisi Namojandagon se volitve novega člana ne izvedejo."²³⁸

Predčasne prekinitve pooblastil poslancev, izvoljenih zaradi razdelitve poslanskih mandatov med političnimi strankami, in prenosa njihovih mandatov na kandidata, ki jim sledi, na ustreznih listah strank ureja drugi del 57. člena ustavnega zakona Republike Tadžikistan "O volitvah v Medžlisi Oli Republike Tadžikistan" in določbe četrtega dela 57. člena omenjenega ustavnega zakona ne veljajo za poslance iz enega vsesplošnega republiškega volilnega okraja, izvoljene iz političnih strank, temveč za poslance, izvoljene v okrajih z enim mandatom. Skladno z normami in zakoni, ki veljajo v državi je izvolitev članov Medžlisi Milli in namestnikov Medžlisi Namojandagona izraz volje prebivalcev Tadžikistana in pomeni neposredno izvajanje ustavnih pravic državljanov Republike Tadžikistan do volitev in sodelovanja v vladi in družbe prek svojih izvoljenih predstavnikov.²³⁹

Ustavno sodišče je v predmetni zadevi ugotovilo, da 57. člen ustavnega zakona Republike Tadžikistan "O volitvah v Medžlisi Oli Republike Tadžikistan" ustreza prvemu in sedmemu delu 49. člena Ustave Republike Tadžikistan. Ustavni postopek, ki se navezuje na ugotavljanje skladnosti sklepa Centralne komisije za volitve in referendumov s sedmim delom 49. člena Ustave Republike, pa je Ustavno sodišče ustavilo zaradi pomanjkanja pristojnosti.²⁴⁰

²³⁷ »Zakonodajna oblast - parlament - Majlisi-Oli. Njegov mandat je 5 let. Leta 1999 se je enodomni parlament preoblikoval v dvodomni parlament: Majlisi Namoyandagon (predstavniški dom) in Majlisi Milli (Državni zbor).« Državna struktura in politični sistem Tadžikistana, RSRUB, 2020, e-vir.

²³⁸ Odločba Ustavnega sodišča Republike Tadžikistan, št. TJK-2009-Y-001, 8. 12. 2009.

²³⁹ Prav tam.

²⁴⁰ Prav tam.

11 PRIMERJAVA USTAV OBRAVNAVANIH DRŽAV Z VIDIKA USTAVNIH STANDARDOV DEMOKRACIJE

Da lahko obravnavane države primerjamo med seboj, moramo najprej določiti kriterije, po katerih jih bomo razvrstili. Glavne značilnosti demokratičnih držav so naslednje: Na prvem mestu, tako imenovana resnična predstavniška demokracija, kar zajema zakonitost, odgovornost tistih, ki so jih državljani zaupali izvajanje državne oblasti, zagotovljeno nadaljnje izvajanje oblasti s strani ljudstva, zagotovljena zaščita človekove pravice na ravni družbene vrednote in državljanskih pravic. Državo lahko opredelimo kot demokratično, kadar je družba zgrajena na zakonodajno prilagojenih odnosih z zajamčenimi mejami. Državo, kjer je pomemben vsak človek. Državo, kjer so osnova družbenega razvoja vzajemno urejeni interesi posameznikov in skupin. Država, ki ima jamstvo za pravno varstvo. Država v kateri celotna dejavnost temelji na zakonu, njen glavni cilj pa je ponovno zagotovljeno varstvo človekovih in državljanskih pravic. Država, kjer je osnovno načelo harmonična kombinacija subjektivnih pravic državljanov in objektivnih predpogojev za njihovo uveljavitev. Ena izmed temeljnih značilnosti je tudi prevzemanje odgovornosti za ravnanja ljudi, ki so v službi države. Za ravnanja uradnikov in funkcionarjev.²⁴¹

Med obvezne značilnosti demokratične pravne države, uvrščamo tudi delitev oblasti, zakonitost uprave, nadrejenost zakon, neodvisnost sodišč, zagotovljeno varstvo človekovih pravic in sistem ustavne presoje. Nedvomno je, da predstavlja ustava države bistveni vir za sprejemanje zakonov, njena načela pa postanejo temeljna pravila in način ravnanja.²⁴² Navedene standarde zato mora vsebovati ustava države, ki se uvršča med demokratične države.

Ker so navedeni standardi zelo široki, smo se odločili, da določimo dva standarda, ki bosta preverljivi z vidika vsebine obravnavanih ustav, zakonov i dostopne literature. Primerjali bomo dostop do organov ustavne presoje iz vidika državljana, ki želi sprožiti postopek kot tudi iz vidika neodvisnosti organa ustavne presoje in določbe, ki mu to zagotavljajo.

11.1 DOSTOP DRŽAVLJANOV DO ORGANOV PRESOJE USTAVNOSTI

Postopki pred ustavnim sodiščem sodijo med predlagane postopke ali *jurisdicción voluntaria*, zato ustavno sodišče samo, načeloma ne more začeti postopka. Izjemoma lahko postopek, kjer je pobudnik samo sodišče, zasledimo na Hrvaškem ali v Sloveniji. Postopek praviloma temelji na ustrezni vlogi, ki jo vloži zakoniti pobudniki. Tak sistem oziroma presoje imenujemo tudi objektivna presoja. Po drugi strani pa obstaja tudi subjektivno presojo ki zajema ustavne pritožbe, ali popularne tožbe oziroma *actio popularis*. Državljanu se na ta način ponudi možnost, da zahteva ustavno presojo

²⁴¹ Harutyunyan, Mavčič, 1999, str. 104–105.

²⁴² Prav tam.

zakonov, upravnih ukrepov ali sodb v posebnih postopkih. V nekaterih sistemih, npr. v Nemčiji, se je dostop posameznika do ustavnih sodišč tako razširil, da že ogroža funkcionalno sposobnost ustavnega.²⁴³

Neposredni dostopa državljanov do organov ustavne presoje je mogoč skozi *actio popularis*, ki jo lahko sproži posameznik brez izkazovanja osebne prizadetosti ali pravnega interesa. Poleg omenjene pritožbe, pa obstaja še en neposredni dostop državljanov do organov presoje ustavnosti, in sicer z normativno ustavno pritožbo. Leta je usmerjena proti določenemu pravnemu aktu. V tem primeru torej odpadejo primeri, ko pride do kršitve v konkretnih zadevi. Tak primer poznata obravnavani državi Armenija²⁴⁴ in Tadžikistan.²⁴⁵ Tretji model, pa je nekakšna kombinacija med normativno ustavno pritožbo in *actio popularis*. Gre za Quasi actio popularis ali kvazi popularno pritožbo, kjer pa mora vlagatelj dodatno izkazati pravni interes.²⁴⁶

Poseben sistem ustavne pritožbe ima Ruska federacija. Gre za neposredni dostop posameznika do ustavnega sodišča. Gre za individualno pritožbo, ki ima dve variaciji. Prva različica je bila tako neuspešna in se je izkazala za neuporabno, zato je leta 1993 postavljena nova pravna podlaga. Posamezniku omogoči ob predpostavki izčrpanja vseh pravnih sredstev in ob izkazanemu pravnemu interesu pritožbo zoper ustaljeno sodno prakso, ki mu krši ustavne pravice. Druga variacija pa je določena v 96. členu ZUSR-u, ki omogoča individualno ali kolektivno pritožbo zaradi Pravica do vložitve vloge na ustavno sodišče z individualno ali kolektivno pritožbo zaradi kršitve ustavnih pravic in svoboščin. Pritožba omogoča pritožbo neposredno proti splošnemu pravnemu aktu.²⁴⁷

Poleg Armenije, Tadžikistana in Ruske federacije ima neposredni dostop do sodišča z ustavno pritožbo, tudi Azerbajdžan²⁴⁸ in Kirgiška republika.²⁴⁹

Države, ki imajo zgolj neposredni dostop so Belorusija, Kazahstan, Turkmenistan in Uzbekistan. Kazahstan v 78. členu ustave navaja sodišče ugotovi, da se lahko sodišče na predlog obrne na ustavni svet, ki lahko zakon ali drug regulativni pravni akt, ki krši pravice in svoboščine posameznika. Ustavni svet lahko zakon razglasi za neustavni. Belorusija navaja neposredni dostop do ustavnega sodišča v 116. členu ustave, Turkmenistan v členih od 96. do 98., kjer določa redni postopek, Uzbekistan pa dostop do sodišč ureja v 109. členu ustave.

²⁴³ Harutyunyan, Mavčič, 1999, str. 168.

²⁴⁴ URAr, 1. točka 169. člena.

²⁴⁵ UZUSTa, 40. člen.

²⁴⁶ Harutyunyan, Nussberger, Paczolay, 2011, str. 20–22.

²⁴⁷ Brunner, 2001, str. 31–34.

²⁴⁸ URaz, 130. člen.

²⁴⁹ URKi, 97. člen.

Kar zadeva Mongolije, pa ni popolnoma jasno, če lahko posameznik neposredno dostopa do Ustavnega sodišča ali ne. Ustava Republike Mongolije (v nadaljevanju URMn) namreč v 66. členu določa, da lahko ustavno pritožbo vloži parlament, vrhovno sodišče in državni tožilec. Po seznamu pristojnosti ustavnega sodišča ali kot ga imenujejo v Mongolije »Tsets« je mogoče trditi, da se ta organ ukvarja tudi z ustavnimi pritožbami državljanov. Tsets je pooblaščen za odločanje o sporih o pristojnosti med različnimi državnimi organi. Pooblaščen je le za izdajo mnenja, ki ga mora nato dokončno odobriti Parlament; vendar je v nekaterih primerih njegova lahko dokončna.²⁵⁰ Skladno z 9. členom Zakona o ustavnem sodišču Republike Mongolije (v nadaljevanju ZUSMn), Tsetst pregleduje peticije ali informacije državljanov. Le-te morajo vsebovati določene informacije. Član institucije nato v štirinajstih dneh preuči peticijo in oceni ali je v njegovi pristojnosti. V kolikor je zadeva zrela za reševanje, jo odstopi ustrezni organizaciji v obravnavo o svoji odločitvi pa obvesti vlagatelja. Vsaka država ima torej poleg tipskih pravnih sredstev, še vedno možnost, da postopek, na kakšen način in pod kakšnimi pogoji, lahko posameznik dostopa do organov ustavne presoje, določi sama.²⁵¹ Menimo, da je še vedno najbolj skladno z demokratičnimi vrednotami, da ima tudi posameznik neposredni dostop do organa ustavne presoje. Lahko bi torej rekli, da ima polovica obravnavanih držav neposredni dostop, do organov ustavne presoje, polovica pa neposrednega.

11.2 NEODVISNOST ORGANOV USTAVNE PRESOJE

Predpogoja za neodvisnost sodišč, sta finančna in upravna neodvisnost.²⁵² To sta dva bistvena elementa, ki omogočata sodstvu neodvisno delovanje. Samo neodvisni sodniki, lahko varujejo temeljna načela, politične in civilne pravice, na katerih temelji demokracija. Vsako politični ali drugo vmešavanje, lahko zamaje sistem. Res pa je, da so bolj zrele demokracije, tudi bolj sodno neodvisne demokracije, pa vendar je povsod tveganje, na to bistveno institucijo in tako vpliv na demokratični režim. Toliko bolj, pa termin, neodvisno sodstvo pride do izraza, ko pogledamo države, ki prehajajo iz avtoritativnega v demokratični sistem predvsem iz vidika odnosa do prava in pravne države. Brez prava in pravne države se slednje ne more udejanjiti, za kar je potrebno v prvi vrsti, da je pravo *ubiquitous* ali vseprisotno. Naslednji pomembni standard je, da je pravo regulirano in konsistentno, temu pa sledijo odločitve sodnikov, ki ne smejo biti pod politični pritiskom in grožnjami.²⁵³

11.3 TEMELJNA NAČELA O NEODVISNOSTI SODSTVA OZN

Na sedmem kongresu OZN so bila sprejeta temeljna načela o neodvisnosti sodstva, ki določajo smernice državam:

²⁵⁰ Harutyunyan, Mavčič, 1999, str. 61–62.

²⁵¹ ZUSMn, 9. člen.

²⁵² Harutyunyan, Mavčič, 1999, str. 20.

²⁵³ Smith, 2017, str. 8–17.

»1. Neodvisnost sodstva zagotavlja država in je zapisana v ustavi oz. zakonodaja države. Dolžnost vseh vladnih in drugih institucij je, da jo spoštujejo in upoštevajo neodvisnost sodstva.

2. Sodstvo odloča o zadevah, ki so pred njimi, nepristransko, na podlagi dejstev in v skladu z zakonom brez kakršnih koli omejitev, neprimernih vplivov, spodbud, pritiskov, groženj ali motenj, neposredno ali posredno, iz katerega koli četrletja ali iz kakršnega koli razloga.

3. Sodstvo je pristojno za vse zadeve sodne narave in ima izključno pristojnost odločiti, ali je vprašanje, predloženo v odločanje, v njegovi pristojnosti, kot je opredeljeno z zakonom.

4. Prav tako ne sme priti do neprimernega ali neupravičenega vmešavanja v sodni postopek sodne odločbe sodišč se lahko revidirajo. To načelo ne posega v sodni nadzor oz. za blaženje ali zamenjavo kazni, ki jih izreče sodstvo, s strani pristojnih organov z zakonom.

5. Vsakdo ima pravico, da mu sodijo redna sodišča po uveljavljenih pravnih predpisih postopki. Sodišča, ki ne uporabljajo pravilno določenih postopkov pravnega postopka, ne bodo ustanovljena za izpodrivanje pristojnosti rednih sodišč ali sodišč.

6. Načelo neodvisnosti sodstva upravičuje in od sodstva zahteva, da to zagotovi postopke ki potekajo pošteno in da se spoštujejo pravice strank.

7. Dolžnost vsake države članice je, da zagotovi ustrezna sredstva za pravilno delovanje sodstva.«²⁵⁴

Armenija zagotavlja neodvisnost Ustavnega sodišča z 2. točko 167. člena ustave, kjer ustavno sodišče opredeljeno kot neodvisni organ.²⁵⁵ Neodvisni pa so tudi sodniki, kar zapisuje ustava v 1. točki 164. člena. Bolj podrobneje je neodvisnost sodnikov ustavnega sodišča določeno v 7. členu Zakona o ustavnem sodišču Republike Armenije (v nadaljevanju USRAR). Sodnik je pri izvrševanju pravičnosti neodvisen od organov države, lokalne samouprave, uradnikov, fizičnih in pravnih oseb. Nikomur ne pojasnjuje svojih odločitev. Sodnik Ustavnega sodišča ne sme iskati navodil glede svoje funkcije pri zunanjih virih. Nedopusten je kakršnikoli vpliv na sodnika Ustavnega sodišča vezan na njegovo funkcijo. V kolikor pride do omenjenega vplivanja se aktivnost preganja po zakonu. Sodnik Ustavnega sodišča mora predsednika ustavnega sodišča nemudoma obvesti o vsakem primeru vmešavanja v funkcijo sodnika Ustavnega sodišča ali kakršnem koli drugem vplivu nanj. Predsednik pa nato predloži zahtevo pristojnim državnim organom za sprejetje potrebnih ukrepov. Sodnik tudi ne bo zaslišan kot priča v zadevi, kjer je izvrševal svojo funkcijo sodnika, ne samo med trajanje mandata ampak tudi po prenehanju le-tega.²⁵⁶ Neodvisnost je zagotovljena tudi s trajanjem mandata. Ustavni sodniki lahko svoj mandat izjemoma služijo do 70. leta, za razliko od ostalih sodnikov, ki imajo zgornjo mejo 65 let, kar je določeno v 8. točki 166. člena USRAR.²⁵⁷

²⁵⁴ Basic Principles on the Independence of the Judiciary, OCHR, 1985, e-vir.

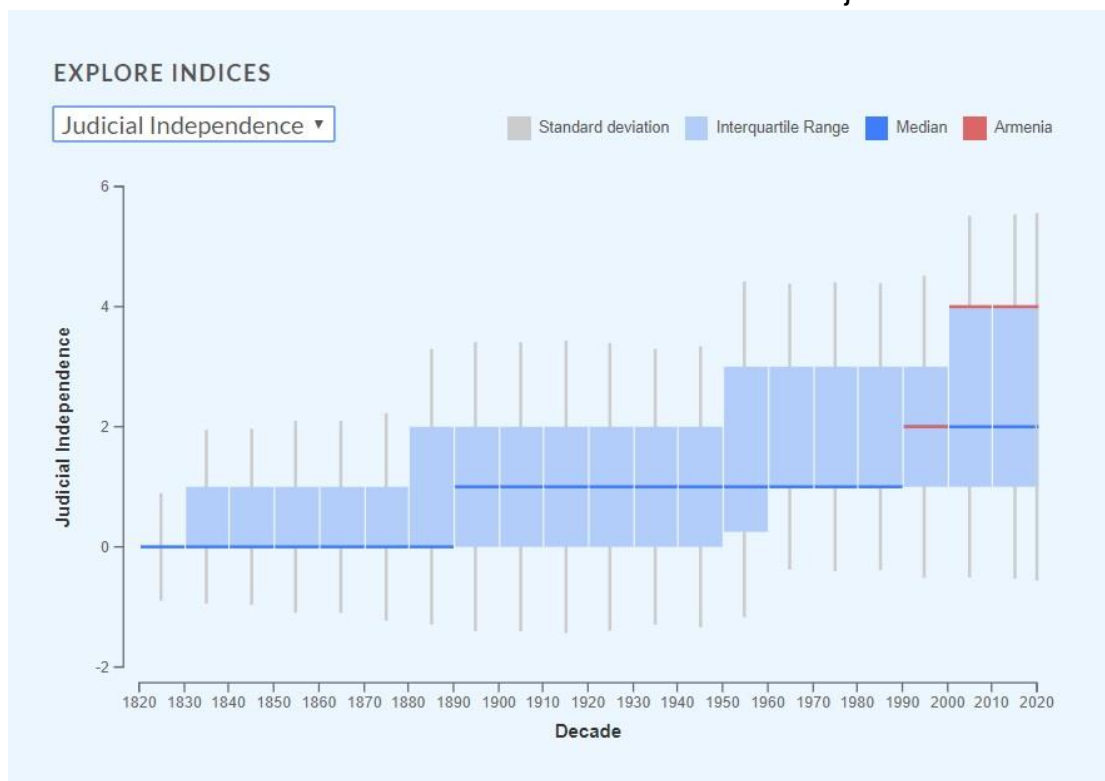
²⁵⁵ URR, 167, člen.

²⁵⁶ USRAR, 7. člen.

²⁵⁷ Prav tam, 166. člen.

Kot je prikazano v tabeli, je Armenija država, kjer je bila neodvisnost sodstva v prvih desetih letih na srednji ravni, nato pa se je v zadnjih dvajsetih letih dvignila na višjo raven.

Tabela 3: Neodvisnost sodstva v Armeniji



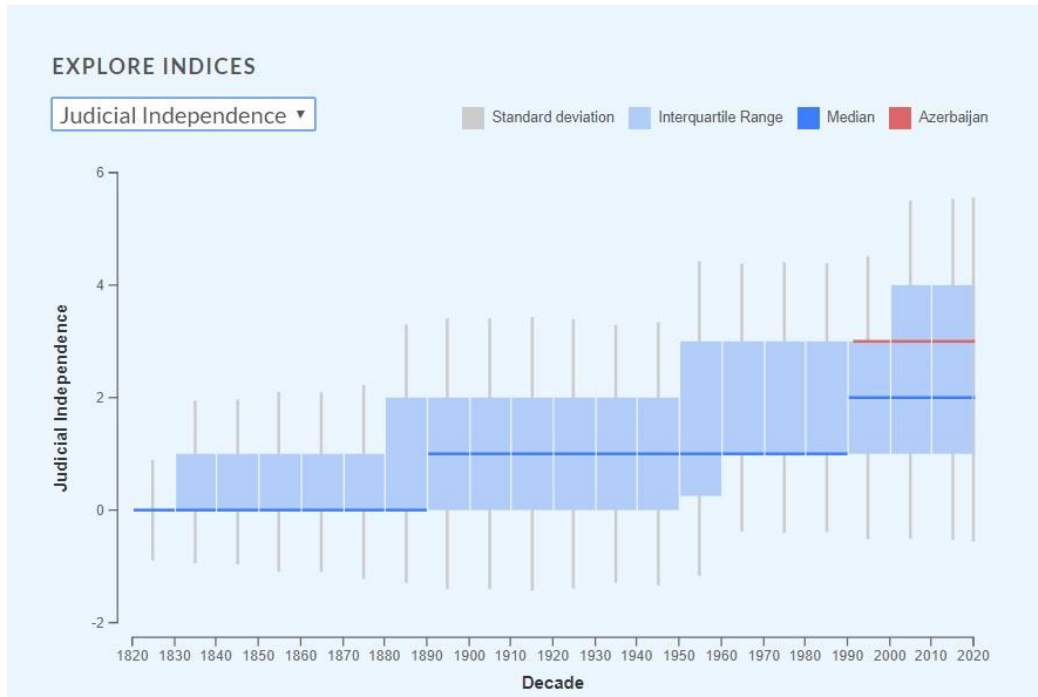
Vir: Comparative Constitutions Project, University of Texas at Austin and the University of Chicago, e-vir.

Azerbajdžan v 127. člen ustave določa, da so sodniki samostojni in podrejeni le ustavni načelom. V času njihovega mandata pa jih ni mogoče odstraniti. Čeprav ustava predvideva neodvisno sodstvo je sodni sistem v praksi vseeno pod nadzorom izvršilne oblasti. Tako za pripravo zakonodaje kot za izvajanje zakonov je za azerbajdžanski pravni sistem značilna koncentracija oblasti v rokah predsednika in izvršne veje oblasti. Sodnike Ustavnega sodišča in Vrhovnega sodišča imenuje predsednik in jih nato odobri parlament, preostale sodnike pa sam predsednik enostransko. Neodvisnost sodstva še dodatno spodkopava sposobnost predsednika, da s položaja odstrani sodnike in generalnega tožilca.²⁵⁸

Kot je prikazano v tabeli, je Azerbajdžan država, kjer je neodvisnost sodstva nekje na srednji ravni.

²⁵⁸ Gulaliyev, 2005, str. 164–165.

Tabela 4: Neodvisnost sodstva v Azerbajdžanu



Vir: Comparative Constitutions Project, University of Texas at Austin and the University of Chicago, e-vir.

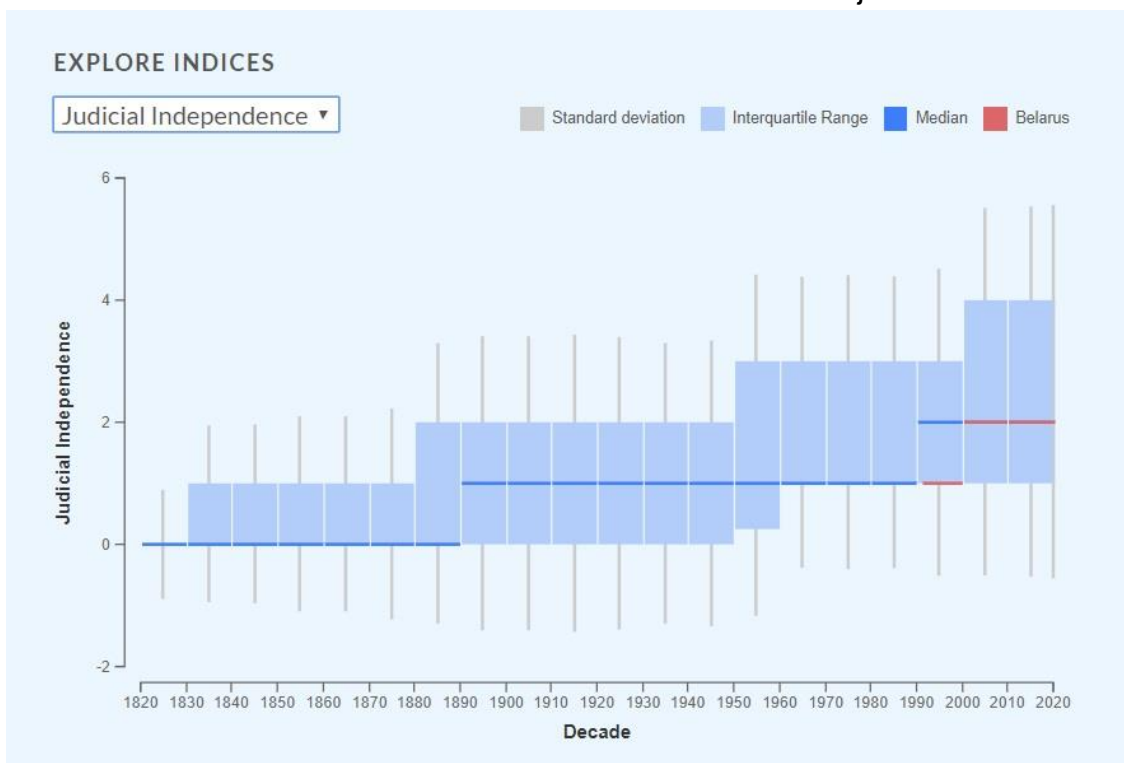
Belorusija v 110. členu ustave navaja, da so sodniki so pri izvrševanju svoje funkcije neodvisni in podrejeni samo zakonu. Vmešavanje v sodniško dejavnost je nedopustno in podvrženo pravnim sankcijam. Kljub ustavni določbi pa desetletja Belorusija ni zagotovila neodvisnosti sodstva. Sodstvo in sodni sistem sta pod nadzorom izvršilne veje. Slednje se kaže v postopku za imenovanje, mandat in razrešitev sodnikov, ki kršijo načela, ki zagotavljajo neodvisnost sodnikov. Neodvisnost pa močno omejuje svobodo izražanja odvetnikov. Izvršilna veja strogo nadzira dejavnosti odvetnikov, ki jih v primeru kritičnosti do vlade, pogosto doleti odvzema licence.²⁵⁹ Kot je zapisano v enem izmed zadnjih poročanj o stanju države »v diktaturi ni neodvisnih sodnikov«. Predsednik v državi ima največjo moč na drugi strani pa ne pozna omejitev. Svojo državo vidijo kot vladavino moči. Zakon obstaja a vendar samo za ljudi, ki niso na oblasti. Če pride do političnih sporov, je njihov razplet že vnaprej določen.²⁶⁰

Kot je prikazano v tabeli 5, je Belorusija država, kjer je neodvisnost sodstva bila na nizki ravni, v zadnjih dveh desetletji pa je nekje na srednji ravni.

²⁵⁹ Belarus: Establishing independent judicial system should top the agenda for future reforms, says UN expert, OCHR, 2020, e-vir.

²⁶⁰ Weichert, Filtenborg, 2021, e-vir.

Tabela 5: Neodvisnost sodstva v Belorusiji



Vir: Comparative Constitutions Project, University of Texas at Austin and the University of Chicago, e-vir.

Kazahstan v 77. členu ustave zapoveduje neodvisnost sodstva. Sodnik je pri izvrševanju pravice neodvisen in podrejen samo ustavi in zakonu. Vsako vmešavanje je sankcionirano z zakonskimi normami.²⁶¹ Kljub normi pa je v državi sistem, ki ščiti interese države in njenih funkcionarjev, ne pa posameznikov in šibkejšega sloja družbe. Vse varovalke, ki zagotavljajo sodno neodvisnost ne služijo svojemu namenu, če se ne upoštevajo sodne odločbe in odredbe kar je država na normativni ravni uredila tako, da neupoštevanj sodnih odločb in odredb vodi v odgovornost po zakonu, kar je zapisano v 5. točki 4. člena Ustavnega zakona o sodnem sistemu in statusu sodnikov Republike Kazahstan (v nadaljevanju UZOSSSK) V istem členu je zapisano tudi jamstvo za neodvisnost sodstva v obliki financiranja vseh sodišč iz državnega proračuna. S tem je mogoče preprečiti neupravičen pritisk lokalnih vlad.²⁶² V zvezi s tem pa je treba omeniti, da v zakonu praktično ni določb o proračunskem postopku, izkušnje pa kažejo, da gre za pomembno vprašanje z vidika avtonomije sodstva. V 25. členu UZOSSSK-a je neodvisnost sodnika zavarovana z ustavo in zakonom. Sodniki so pri izvrševanju svojega dela neodvisni in zavezani samo ustavi države in zakonu. Vmešavanje v izvrševanje pravice je strogo prepovedano in se preganja skladno z zakonom. Sodnik ni dolžan dati nobenih pojasnil o obravnavanih zadevah.²⁶³ V 26. členu UZOSSSK-a se neodvisnost zagotovi s postopkom, ki ga določa zakon,

²⁶¹ URKa, 77. člen.

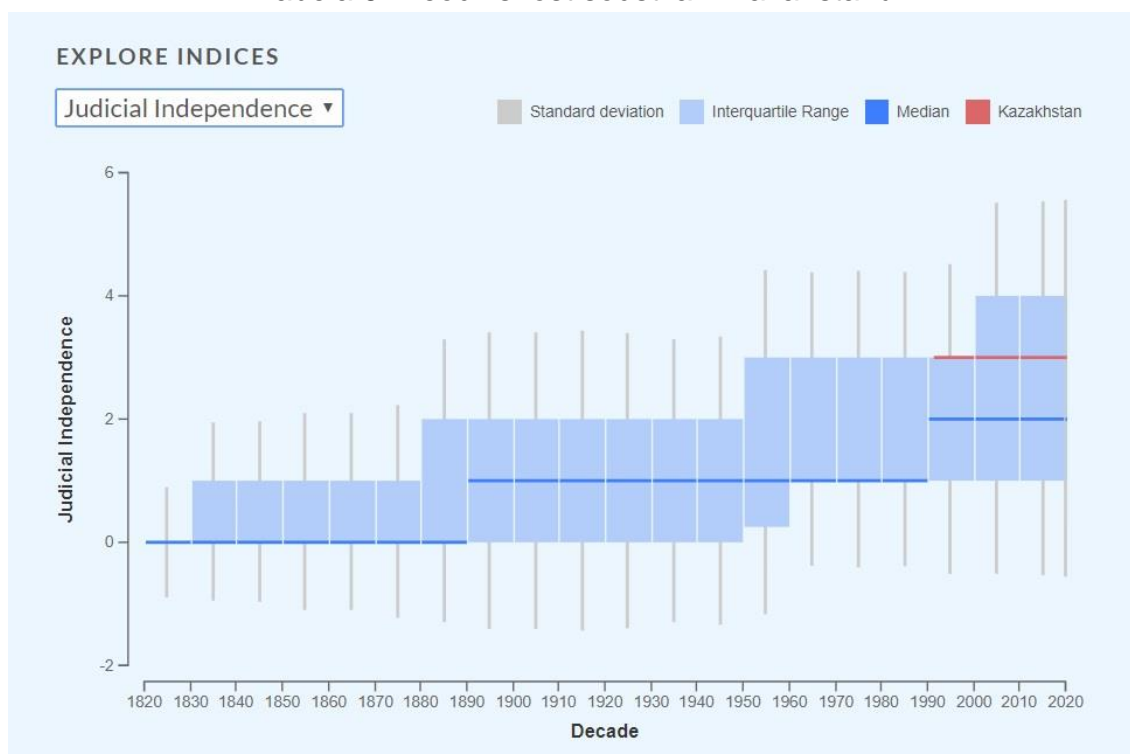
²⁶² UZOSSSK, 4. člen.

²⁶³ Prav tam, 25. člen.

odgovornostjo v primeru vmešavanja v sodniško dejavnost, nedotakljivostjo sodnikov, zagotavljanjem finančne, socialne in varnostne podpore sodnikom kot tudi njihovim družinam in premoženju. Vsa morebitna škoda, ki je povezana s sodnikovo poklicno dejavnostjo, se povrne iz državnega proračuna.²⁶⁴ Status sodnika je urejen v 4. odstavku 79. člena Ustave Republike Kazahstan (v nadaljevanju URKa), kjer je zapisano, da je sodniška služba nezdružljiva z drugimi plačljivimi službami, razen s poučevanjem, raziskovanjem ali drugo ustvarjalno dejavnostjo, vendar lahko obstajajo učne dejavnosti, ki lahko ogrozijo neodvisnost in nepristranskost sodnikov. Zato nekateri zakoni o statusu sodnikov dovoljujejo celo poučevanje pod pogojem, da to ne vpliva na neodvisnost in nepristranskost sodnika.²⁶⁵

Kot je prikazano v tabeli 6 je Kazahstan država, kjer je neodvisnost sodstva nekje na srednji ravni.

Tabela 6: Neodvisnost sodstva v Kazahstanu



Vir: Comparative Constitutions Project, University of Texas at Austin and the University of Chicago, e-vir.

Kirgizistan ureja neodvisnost sodnikov v 94. členu Ustava Republike Kirgizistan (v nadaljevanju URKi) Sodniki so neodvisni in podrejeni samo ustavi in zakonom, uživajo pravico do imunitete in ne smejo biti pridržani, aretirani, ali podvržen preiskavi, razen v primerih, ko so zasačeni pri dejanju, ki je predmet pregona. Sodniki v okviru svojega dela niso zavezani poročati o obravnavanih primerih. Prepovedano je vsakršno

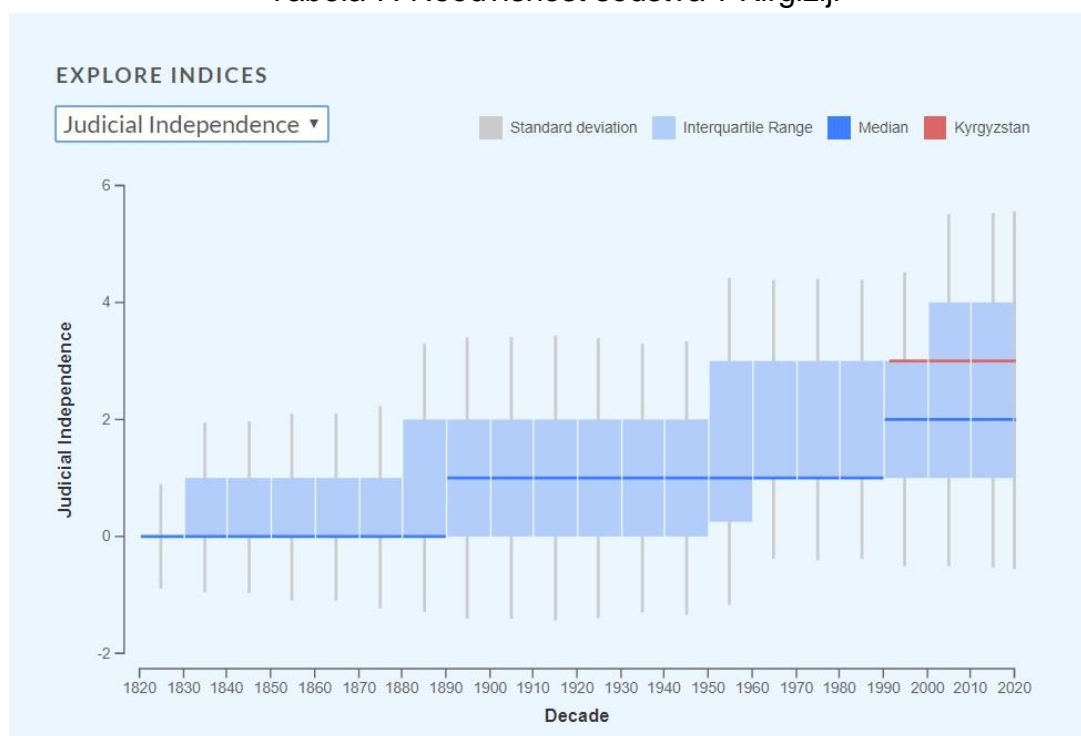
²⁶⁴ UZOSSSK, 26. člen.

²⁶⁵ URKa, 79. člen.

vmešavanje in vpliv na sodnike. Dodatno neodvisnost jim omogočajo socialna, materialna in druga jamstva, skladno z zakonom. V marcu leta 2013 je v Kirgiški republiki potekal »Biškeški forum«, kjer so sodniki iz različnih držav razpravljali, kako bi z ustreznim financiranjem sodstva izboljšati pravosodje. Kot nujno okrepitev neodvisnost sodstva kot predpogoj demokratične družbe, ki temelji na pravni državi in spoštovanju človekovih pravic. Že omenjena finančna neodvisnost sodstva, ki temelji na zakonu in predvideva, da se pravosodju zagotovi ustrezno financiranje je bistvenega pomena. V primeru, da je sodstvo neustrezno financirano, pride do nenormalnega delovanja sodstva. Na omenjenem srečanju so predstavniki držav sprejeli vrsto priporočil, ki državam omogočajo neodvisnost sodstva, predvsem s finančnega vidika.²⁶⁶ Vpliv na razvoj neodvisnega sodstva ima v Kirgiški republiki tudi mednarodna organizacija IDLO. Skupaj s ključnimi institucijami v državi so pripravili program okrepitve sodstva v obdobju od leta 2011 do 2018. Program je bil ciljno usmerjen v izboljšanje neodvisnosti, zmogljivosti in integritete kirgiškega sodstva.²⁶⁷

Kot je prikazano v tabeli, je Kirgizija država, kjer je neodvisnost sodstva nekje na srednji ravni.

Tabela 7: Neodvisnost sodstva v Kirgiziji



Vir: Comparative Constitutions Project, University of Texas at Austin and the University of Chicago, e-vir.

²⁶⁶ Bishkek recommendations on adequate financing of the judiciary and for improving judicial training, 2013.

²⁶⁷ Judicial strengthening program (2011-2018), USAID, 2018, e-vir.

Mongolija v 49. členu ustave določa nepristranskost in neodvisnost sodnikov. Določen je celo institut, imenovan splošni sodni svet oz. sodna komisija, ki vsebinsko deluje v smeri nepristranskosti in neodvisnosti sodstva. Inštitut deluje po sistemu, ki ne povzroča vmešavanja v sodne postopke in opravlja naloge, kot so npr. izbira sodnikov med odvetniki, zaščita njihovih pravic in druge zadeve v zvezi z zagotavljanjem avtonomnega delovanja sodnikov. Njihove pristojni in naloge so podrobneje določene v zakonu. Svet sestavlja 14 članov. Institucija med drugim predloži parlamentu in predsedniku predloge o ustanovitvi sodišč, o njihovih osebni prejemkih, imenovanju in odpoklicu sodnikov. Poleg tega izbira in preverja sodnike, nadgrajuje njihove spretnosti in kvalifikacije, organizira prekvalifikacije, razdeljuje proračun in nadzor nad porabo sredstev ter se ukvarja z drugimi zadevami, ki jih določa zakon.²⁶⁸ Pomemben vpliv na neodvisnost sodstva je v Mongoliji povzročil tudi načrt, ki ga je vlada sprejela 1998. Šlo je za pravno reformo, katere cilj je bil utrditev prizadevanj za nov politični in gospodarski sistem. Nato je leta 2000 sledilo še sprejetje strateškega načrta za pravosodni sistem, ki je obsegal petletno strategijo jasno začrtanih ciljev. Strategija zajema krepitev politične, gospodarske, organizacijske in sodne organe neodvisnost odločanja, kot temeljna vrednota. Država se je na ta način lotila celovitega načrtovanega procesa. Cilje so razdelili na šest skupin in v vsaki skupini oblikovali bistvena ravnanja, ki bodo ta cilj uresničila. Ti cilji so bili: neodvisnost, odzivnost, odgovornost, pravičnost, uspešnost in dostopnost. Država ima stalno podporo mednarodnih partnerjev, kar ob prizadevanju za trajnostne dosežke in predvsem dobre prakse, potrebnih mehanizmov odgovornosti in ob zadostni finančni podpori, prinaša pozitivne spremembe.²⁶⁹

Kot je prikazano v tabeli 8 je Mongolija država, kjer je neodvisnost sodstva višje kot v ostalih obravnavanih državah.

²⁶⁸ General Council of Courts, Supreme court of Mongolia, 2010, e-vir.

²⁶⁹ Gramckow, Allen, 2011, str. 2–17.

Tabela 8: Neodvisnost sodstva v Mongoliji



Vir: Comparative Constitutions Project, University of Texas at Austin and the University of Chicago, e-vir.

Ruska federacija ima določbo, ki zapoveduje neodvisnost sodstva in podrejenost le ustavi in zakonom v 1. točki 120. členu ustave. V 124. členu ustave je določeno da se sodišča financirajo izključno iz zveznega proračuna, kar bi naj zagotavljajo neodvisno sodstvo. Kljub zapisanim določbam, pa raziskave vedno znova ugotovijo da obstajajo pomembna področja sodstva, ki ostajajo ranljiva in da je polno poskusov, ki imajo namen spodkopati pozitivni vpliv zakonodaje. Politični pritiski imajo negativni vpliv na neodvisnost sodstva, povzročajo pa izrekanje določenih sodb, ki niso skladne z načeli in normami države.²⁷⁰ Nujna je neodvisnost sodstva skupaj s preglednostjo oz. transparentnostjo, kar omogoča večji nadzor nad korupcijo sodstva ali celo s strani sodstva.²⁷¹

Kot je prikazano v tabeli 9, je Ruska federacija država, kjer je neodvisnost sodstva nekje na srednji ravni.

²⁷⁰ Striving for Judicial Independence: A Report into Proposed Changes to the Judiciary in Russia, 2005, str. 6.

²⁷¹ Prav tam, str. 41.

Tabela 9: Neodvisnost sodstva v Ruski federaciji



Vir: Comparative Constitutions Project, University of Texas at Austin and the University of Chicago, e-vir.

Tadžikistan ima v 84. členu ustave zapisano, da je sodna oblast, neodvisna. 87. nadaljnjo zapoveduje, da so sodniki so pri svoji dejavnosti neodvisni in so podrejeni le ustavi in zakonom, vsako vmešavanje v njihovo dejavnost pa je prepovedano. Tadžikistan ima razmeroma dobro strukturiran sistem sodišč. Ločeno so s tremi pristojnostmi, ki jih lahko razdelimo na splošno, ekonomsko in ustavno. Zakon pa zamaja stabilno sestavo vrhovnih sodišč s tem ko predsednik države lahko samostojno spremeni število sodnikov, kar lahko vodi tudi do tveganje zlorabe in političnega vmešavanja v pravosodje.²⁷²

Po raziskavi, ki jo je v letu 2020 opravila mednarodna komisija pravnikov, je skrajno moteča nestrpnost sodnega sistema do oprostilnih sodb. To poslabšuje dejstvo, da se kazenskopравни sistem še naprej zanaša na samoobtožujoče izjave, ki ustvarjajo ugodno okolje za zlorabe sistema. Bistvenega pomena je tudi, da postanejo sodbe lahko dostopne javnosti.²⁷³ Kljub dejstvu, da je imela država več pravosodnih reform, le te še niso vzpostavile vzvoda, ki bi zaščitil sodnike, da bi le-ti lahko samostojno delovali. Potrebna bi bila celovita institucionalna sprememba, ki bi preoblikovala sistem tako, da bi posameznim sodnikom omogočal neodvisno izvrševanje pravičnosti. Odločanje brez strahu in brez formalne ali neformalne odobritve nadrejenih. Trenutna

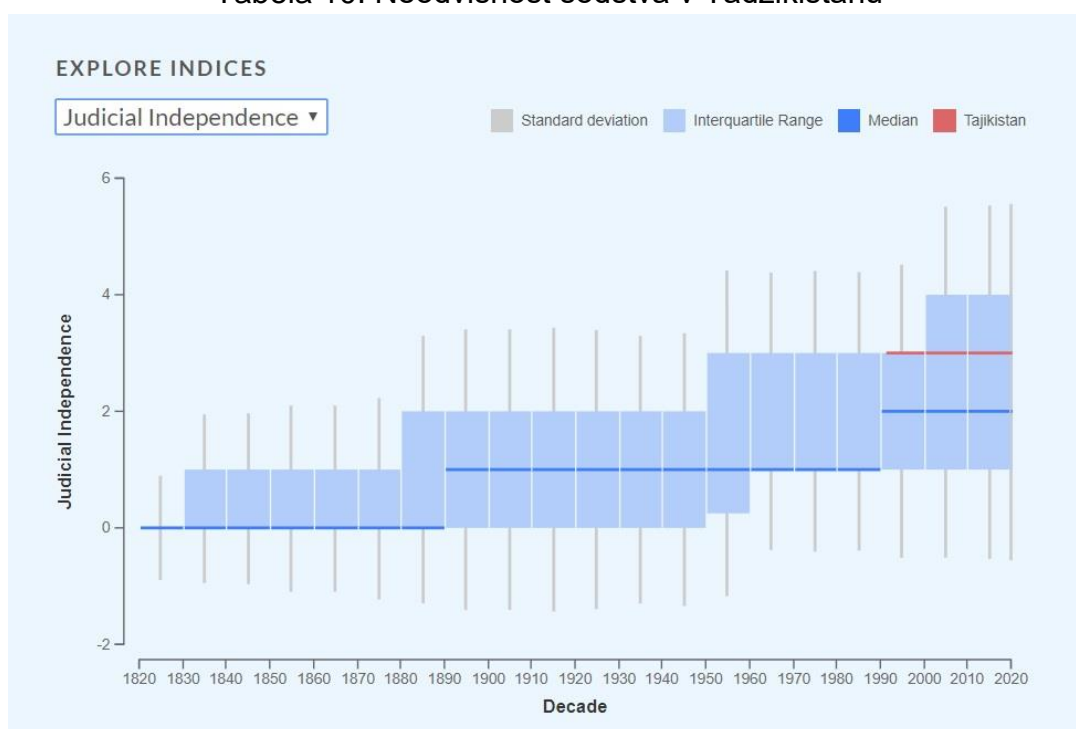
²⁷² Neither Check nor Balance: The Judiciary in Tajikistan, 2020, str. 21.

²⁷³ Prav tam, str. 66–67.

situacija je žal taka, da se sodniki pogosto znajdejo v položaju, v katerem ne morejo pravično razsojati v zadevah, brez nevarnosti negativnih posledic za neodvisne odločitve.²⁷⁴

Kot je prikazano v tabeli 10, je Tadžikistan država, kjer je neodvisnost sodstva nekje na srednji ravni.

Tabela 10: Neodvisnost sodstva v Tadžikistanu



Vir: Comparative Constitutions Project, University of Texas at Austin and the University of Chicago, e-vir.

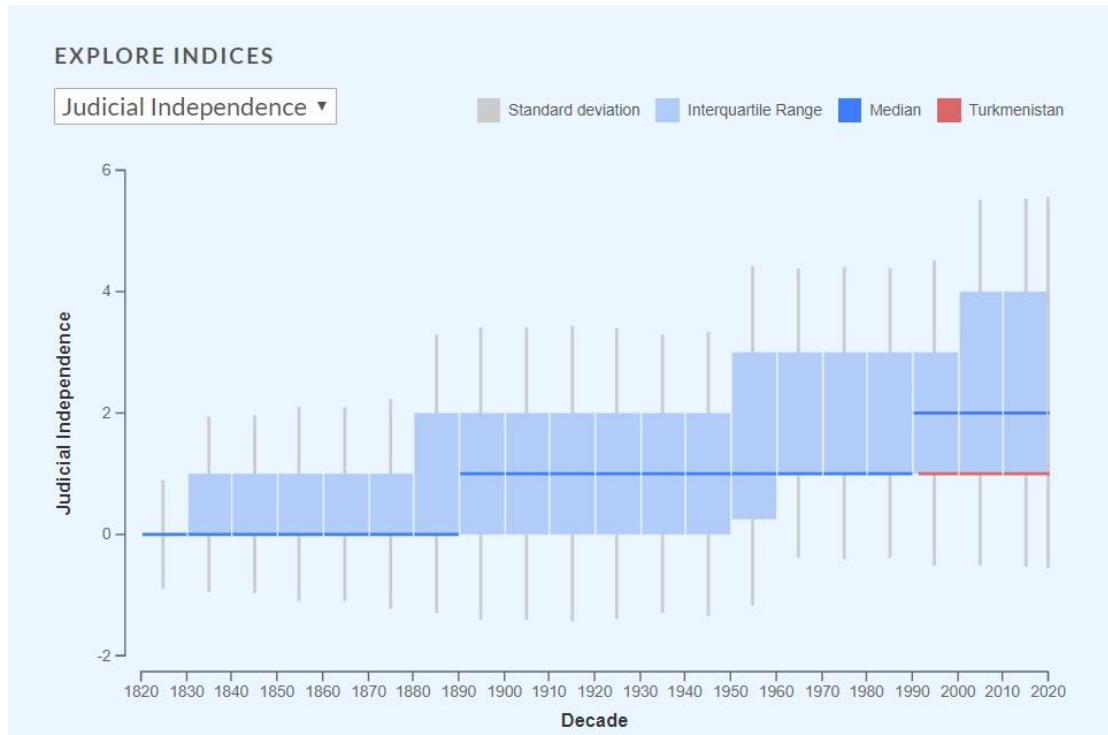
Turkmenistan ima neodvisnost sodnikov zapisano v 98. členu ustave, kjer je zapisano so le ti neodvisni, zanj pa veljajo le ustava in zakoni. Vsako vmešavanje v njihovo delo s katerekoli strani je nespremenljivo in se kaznuje po zakonu. Kljub zakonski določbi, pa je v praksi druga zgodba. Čeprav zakon predvideva neodvisno sodstvo, ga izvršilna oblast nadzira in si ga podreja. Nikoli ni bilo zakonodajne presoje predsednikovih sodniških imenovanj in razrešitev, le-ta je izključno pooblaščen za odpoklic sodnika. Sodstvo je v splošnem označeno za kot koruptivno in neučinkovito.²⁷⁵

Kot je prikazano v tabeli 11 je neodvisnost sodstva na najnižjem nivoju izmed vseh obravnavanih držav.

²⁷⁴ Prav tam, str. 68–69.

²⁷⁵ 2019 Country Reports on Human Rights Practices: Turkmenistan, United States Department of State, e-vir.

Tabela 11: Neodvisnost sodstva v Turkmenistanu



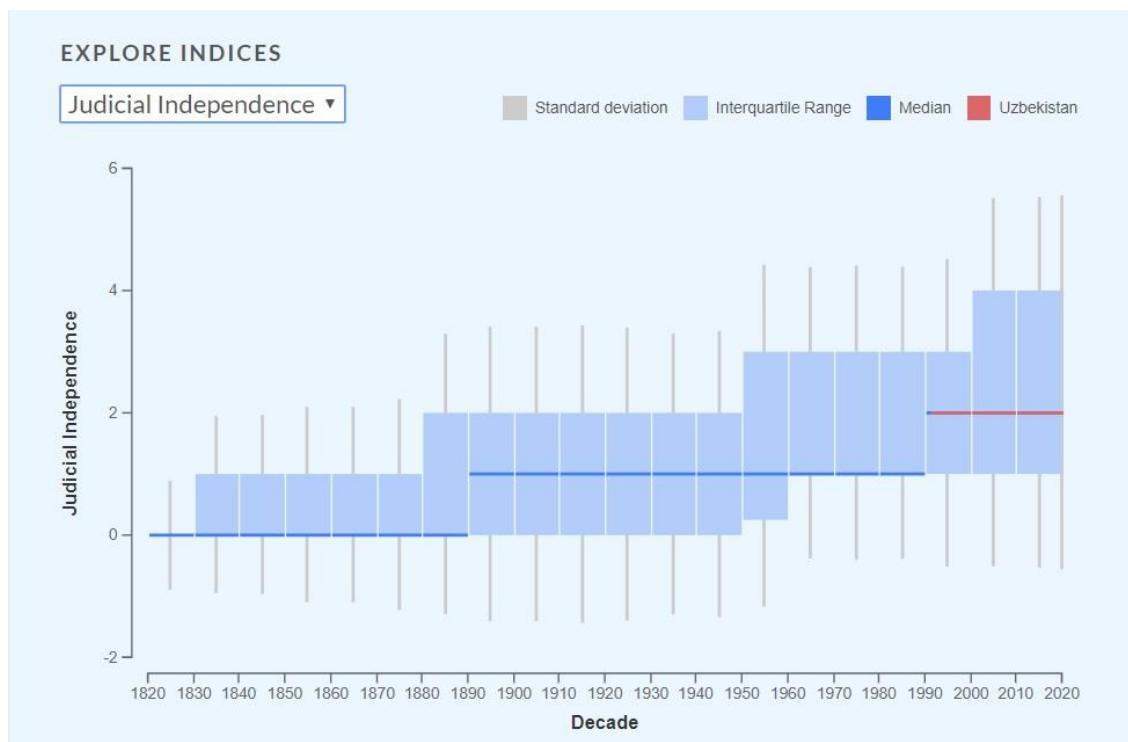
Vir: Comparative Constitutions Project, University of Texas at Austin and the University of Chicago, e-vir.

Uzbekistanska ustava v 106. členu zapoveduje, da sodni organi v državi delujejo neodvisno od zakonodajne in izvršne oblasti, političnih strank in ostalih javnih združenj. Sodstvo ne deluje popolnoma neodvisno in nepristransko. Generalno tožilstvo ali drugi organi pregona izvajajo pritisk na člane sodstva, da bi ti izrekli sodbe, ki so primerne po njihovih merilih. Sodniki in tožilci so še naprej vpleteni v korupcijo, zaradi tega, so oblasti dodatno sprejele nekatere ukrepe za pregon vpletenih ljudi. Na tiskovni konferenci po septembrskem obisku države je posebni poročevalec OZN o neodvisnosti sodnikov in odvetnikov D. G. Sayan poudaril kot ključno za neodvisnost sodstva ustanovitev vrhovnega sodnega sveta, povečanje oprostilnih sodb in vzpostavitev sistema za izboljšanje dostopa javnosti do sodnih odločb. Ob priznavanju določenega napredka je navedel področja, ki jih je treba še izboljšati, vključno s potrebo po institucionalizaciji praks, ki ščitijo delitev oblasti med tremi vejami oblasti; končati korupcijo in disciplinske sodnike; ter povečati število in neodvisnost odvetnikov.²⁷⁶

Kot je prikazano v tabeli, je kljub zakonsko določeni neodvisnosti, stanje slabše.

²⁷⁶ 2019 Country Reports on Human Rights Practices: Uzbekistan, United States Department of State, e-vir.

Tabela 12: Neodvisnost sodstva v Uzbekistanu



Vir: Comparative Constitutions Project, University of Texas at Austin and the University of Chicago, e-vir.

11.4 LOBIJI

Beseda lobiranje prihaja iz latinske besede lobium, ki se nanaša na dvorano ali preddverje v pomembni zgradbi. Ljudje, ki želijo nekaj dobiti so morali počakati v tem prostoru. Običajno je s tem namenom čakalo več ljudi. Sčasoma se je to "lobiranje" razvilo iz zgolj vedenja na hodniku do širšega in bolj dovršenega sklopa dejavnosti, od zagotavljanja informacije za organiziranje množične publicitete in dajanje politične ali celo finančne pomoči. Finančna pomoč se včasih razvije v podkupovanje za kar je lobiranju dalo slabo prizvok. Nasprotno pa je stara francoska beseda za isti kraj in dejavnosti ohranila svoj nevtralni pomen. Skratka, lobiranje je verjetno staro toliko kot tradicionalne tehnike vplivanja in morda drugi najstarejši poklic v zgodovini, če ne celo prvi.²⁷⁷

Lobiranje in s tem lobiji, pa so posledično neizogibni v sodobnih demokracijah. Sodobni pojem zajema lobiranje kot zbiranje informacij ali kot vpliv določenih skupin, ki imajo interes, na osebe, ki delujejo v funkciji političnih odločevalcev. Na eni strani, lahko s pozitivnega vidika pogledamo na lobiranje in ga vidimo v luči bolj demokratičnega in s tem bolj kvalitetna odločanja. Na drugi strani pa obstaja tudi bolj siva plat, ko se lobiranje izvaja na način zlorab in podkupovanja. Korupcija pa brez dvoma ogroža demokratično delovanje političnih sistemov. Če upoštevamo dejstvo, da v

²⁷⁷ Van Schendelen, 2009, str. 47–48.

posocialističnih državah primanjkuje demokratične politične kulture. Bistveno pa na to dejstvo vpliva tudi odnos in ravnanje ključnih akterjev, ki vzpostavljajo demokratični sistem.²⁷⁸

Lobiranje, ki je opredeljeno kot negativno, predvsem v smeri idealov demokracije, lahko izpostavimo na naslednjih točkah:

- Zaradi lobiranja pride do neenakosti, z vidika neenakega dostopa državljanov do možnosti vplivanja na politične odločitve politični predstavnikov.
- Sponzoriranje politični strank, zaradi močnejše ekonomske pozicije določenih posameznikov, lahko vpliva na usmerjenost in standarde te politične stranke.
- Sponzoriranje medijev, vpliva na vsebino v medijih, ki so glavna povezava med politiki in ljudstvom.
- Ozki interesi korporacij, ki lobirajo, so lahko v nasprotju z javnimi interesi.
- Problematika ostaja s pomanjkanjem transparentnosti, saj se lobiranje odvija za zaprtimi vrati, kar je v nasprotju z demokratičnimi ideali.²⁷⁹

11.5 POVZETEK NEODVISNOSTI SODSTVA

Na neodvisnost sodstva v pravem pomenu, vpliva več dejavnikov. Kot že omenjeno je to finančna neodvisnost, upravna neodvisnost, dolžina mandata, ponavljajoči s mandat, način izvolitve v mandat, standardi ki jih mora dosegati imenovana oseba, imuniteta sodnikov, združljivost funkcije ipd. Ugotovimo lahko torej, da vse obravnavane države neodvisnost sodstva zapovedujejo v svojih ustavah. V praksi pa je žal popolnoma drugače. Sodišča ostajajo odvisna, naj si bo to zaradi organov, ki jih imenujemo naj si bo to zaradi finančne podpore. Dejstvo je, da je neodvisnost sodstva tesno povezana tudi s spoštovanjem človekovih pravic. Zato je ta standard izrednega pomena. Najpomembnejša je na koncu vedno dejanska neodvisnost sodstva. Ni torej dovolj, da najdemo zapise v ustava, zakonih, vendar je najbolj pomembno, da neodvisnost tudi dejansko živi. Da ima sodna veja ugled in zaupanje, ki sta trdna in dosledna. Eden izmed načinov, ki bi imel vpliv na pravilno delovanje sodstva in neodvisnost posameznih sodnikov v državah je natančna opredelitev meril za napredovanje in ocenjevanje njihovega dela. To bi lahko uredili s sistemom rednega ocenjevanje sodniške uspešnosti na podlagi jasnih in objektivnih meril. Ta merila, pa bi morala biti določena na zakonski ravni.

Na tem mestu bi omenili zapis Madisona J., ki je v svojih zapisih že pred mnogimi leti zagovarjal slednje. Ustrezni temelji države morajo biti postavljeni na ločenih vladnih pooblastil. Vsak organ mora imeti lastno voljo. Da se slednje doseže bi moral biti sestavljen tako, da imajo člani vsakega organa imeti čim manj možnosti pri imenovanju

²⁷⁸ Fink Hafner, 2007, str. 9–12.

²⁷⁹ Jurjevčič, 2012, str. 26–28.

članov ostalih organov. Ločeno izvrševanje različnih vladnih pooblastil je bistveno za ohranitev svobodnega odločanja.²⁸⁰

²⁸⁰ Madison, 1788, str. 497–502.

12 ZAKLJUČEK

Na eni strani imamo torej relativno mlade države, ki so se v zgodnjih devetdesetih odločile, da bodo sledile demokratičnim standardom, na drugi strani pa državljane, ki morajo te zapisane zakone upoštevati. Kot je zapisal tudi Schwartz, lahko na tem mestu omenimo večni spor, kaj je bilo prej, kokoš ali jajce. Ko govorimo o vzpostavitvi civilne družbe z vladavino prava je realna praksa tista, ki pokaže učinke. Učinki se pokažejo, ko imajo »igralci« zaupanje v pravo. Zaupanje v pravo je bilo v komunističnih časih, predvsem zaradi korupcije, izredno nizko. Mnogi, ki so bili privilegirani s strani komunističnega režima, so se preusmerili v javni sektor, kjer so še naprej izkoriščali svojo moč. Mafija z mednarodnimi povezavami, pogosto kontrolirana s strani tajne policije je imela veliko moč. To je le nekaj dejavnikov, ki so vplivali ne le na ekonomijo, temveč tudi na pomanjkanje zaupanja v učinkovito in pravno državo.²⁸¹ V tej vlogi pa bistveno nastopi institucija, katere cilj je ohranjati standarde, ki jih oblikuje demokratična država, slediti vladavini prava in spoštovanju osnovnih človekovih pravic. Govorimo o ustavnem sodišču, oz. o drugi instituciji, ki ima status najvišjega organa sodne oblasti, je torej varuh zakonitosti in ustavnosti. Če svoje poslanstvo opravlja učinkovito, se bo pogosto zgodilo, da reče ne zakonodaji in močnim zasebni entitetam. Tukaj se postavi vprašanje, ali so odločitve, ki jih sprejema najvišje sodišče, politične? Temu seveda ne bi smeli pritrditi. Ko govorimo o političnih odločitvah, le-te ne zahtevajo pravnega temelja in pojasnil, ampak samo subjektivno zadovoljstvo, tistim, ki jim politiki odgovarjajo. Pri političnih odločitvah ne tehtamo kaj je prav in kaj ni prav v objektivnem smislu.²⁸²

Gre za tematiko, za katero bi lahko rekli, da je raziskana. Žal v nekaterih omejitvah še vedno obstajajo omejitve, saj se zatakne pri transparentnosti in dostopnosti zunanjega raziskovalca, recimo do sodnih odločb. Ker gre za države, ki so zgodovinski gledano potomke komunističnega sistema, se je totalitarna miselnost zasidrala v korenine ljudstva. Demokratične vrednote in standardi, pa lahko zaživijo le, če bodo ljudje verjeli, da jim bodo le-ti prinesli tudi boljše vsakodnevno življenje. Velik dejavnik je zagotovo tudi zaupanje v politične osebe, kar je še eno področje, na katerem je potrebno veliko dela, predvsem pa moralni, pozitivnih ravnanj, ki vedno povedo več kot le besede in obljube.

Bistveno vlogo pa na tem parketu odigrajo organi ustavne presoje. Ti so zelo pomemben vezni člen med ustavnimi določbami in spoštovanjem le-teh. V obravnavanih državah prevzema vlogo ustavnega organa ustavno sodišče, ustavni svet, ustavni senat vrhovnega sodišča ali vrhovno sodišče. Dostop do organov ustavne presoje imajo državljani posredno ali neposredno. Sigurno je najbolj skladno z demokratičnimi standardi, da gre pri ustavnih organih za neodvisen organ, do katerega imajo državljani neposredni dostop.

²⁸¹ Schwartz, 2000, str. 2–3.

²⁸² Prav tam, str. 4.

Obravnavane države pa v tem procesu tranzicije niso same. Ob strani jim stojijo številne mednarodne organizacije, ki lahko v primeru dvoma služijo kot kompas, katerega igla se vedno obrne proti demokratičnim standardom. Najbolj vidna institucija je sigurno BK. Ima orodja s katerimi omogoča pretok informacij s katerimi spodbuja konstitucionalizem. Kljub ne zavezujočim mnenjem, ki ji izdaja, gre za moralno vzpodbudo. Poleg BK je ena izmed vidnejših EACRB. Deluje za vzpostavitev sistemov za sodelovanje med ustavnimi sodišči. Samostojen nepolitičen organ je tudi AACB. Njeni člani se redno srečujejo, izmenjavajo sodno prakso in nudijo tehnično in strokovno pomoč med obravnavo pritožb.

Obravnavane države, imajo pred sabo še veliko dela v kolikor si bodo le želele sprememb. Zanimivo dejstvo, do katerega so prišli uslužbenci ustavnega sodišča Armenije, ko so opravljali raziskavo. Kar 66,6 % preučenih zakonov vsebuje določbe, ki nasprotujejo ustavi.²⁸³ Če torej država sama ne sledi vrhovnim zakonom, ki jih je sprejela, je tudi vso delo na formalni ravni nesmiselno in ne služi svojemu namenu.

12.1 PREVERITEV HIPOTEZ

12.1.1 Hipoteza H1

»Državam nove demokracije pri oblikovanju ustavnih standardov pomagajo mednarodne institucije.«

Ta hipoteza absolutno drži in je v celoti pravilna. Najbolj vidno svetovalno telo je sigurno BK. Državam zagotavlja pravno pomoč na področju ustavnega prava. Za pravno pomoč uporablja različna orodja kot so skrb za pretok informacij preko Biltena o ustavni sodni praksi, Beneškega foruma in izredno velike baze podatkov CODICES, ki vsebuje zakone o ustavnih sodiščih in sodiščih z enakovredno jurisdikcijo, sodno prakso, poročila o konferencah itd.. Kljub temu, da gre za EU institucijo, deluje na področju mednarodnega prava in tako zajame tudi svetovanje vsem obravnavanim državam. Smernice, ki jih dajejo je včasih izredno težko uskladiti s tradicionalnimi ustavnimi razumevanji. Zato BK trdi, da deluje intenzivno in večplastno na področju demokracije in vladavine prava.

V mnenjih, ki jih poda komisija, je tako mogoče zaslediti naslednje smernice:

- uskladitev predsedniških podpredsedniških in parlamentarnih režimov z demokratičnimi standardi,
- neodvisnost sodstva, kot temeljno demokratično načelo,
- omejitev izvolitve predsednika po število mandatov, je demokratični dosežek, zato je nasprotna ustavna določila, korak nazaj iz vidika demokratične države,

²⁸³ Harutyunyan, Mavčič, 1999, str. 120–121.

- varovanje in spoštovanje temeljne pravice do svobode zbiranja in svobode izražanja, ki ne sme biti oteženo z instrumentom zapletene birokracije, ki s postopkovnega vidika otežuje navedene pravice,
- porazdelitev pooblastil med predsednikom in drugimi vejami državne oblasti s katero se upoštevajo nadzorni mehanizmi, da se zagotovi demokratično ravnovesje,
- možnost predsednika, da se obrne na organ ustavne presoje in ga zaprosi za mnenje o skladnosti zakona, pravnega akta ali uredbe, z ustavo,
- ustavne določbe, ki določajo, da imajo mednarodne pogodbe, predvsem tiste, ki se navezujejo na človekove pravice, neposredni učinek in jasnost hierarhije v primeru konfliktov,
- institucija, ki ima funkcijo ustavnega organa, mora biti ločena in neodvisna,
- odprt dialog med organi ustavne presoje in ESČP z vidika izvrševanja določb EKČP,
- normativni pravni akti morajo biti javni, javno objavljeni in dostopni državljanom.

Njihova mnenja so sicer res pravno ne zavezujoča in zato ne prinašajo pravnih posledic v primeru neupoštevanja, sigurno pa drži, da je BK ugledna institucija in deluje kot nekakšen kompas, za države in institucije, ki to potrebujejo.

Za obravnavane države in oblikovanje njihovega pravnega sistema je ključna tudi EACRB, ki je bila nekajkrat preimenovana. Trenutno ji predseduje Ustavni svet Kazahstana. Oblikuje delovne skupine, razpravlja o pomembnih pravnih vprašanjih, izmenjuje mnenja in prakse na področju ustavnega prava itd.

Nadalje bi, v okviru navedene hipoteze, omenili tudi AACB, ki deluje kot samostojen, neodvisen in nepolitičen organ, ki se redno srečuje in na teh srečanjih izmenjuje ustavno sodno prakso, hkrati pa zagotavlja tehnično in strokovno pomoč med samim procesom pritožbe na ustavni organ.

Omenjene organizacije imajo tudi medsebojno urejena razmerja v obliki memorandumov. Slednje pospešuje pravno in sodno sodelovanje jim omogoča sodelovanje na institucionalni ravni.

12.1.2 Hipoteza H2

»Ustavne vrednote so tudi v praksi uresničene«.

Hipoteza zastavlja vprašanje, ki lahko ponudi zelo obsežen odgovor, zato se bomo v okviru zastavljene hipoteze osredotočili na sodno prakso, ki smo jo tekom magistrskega dela raziskali in na dostop posameznikov do ustavnosodnih organov, Trdi torej, da ustavne vrednote tudi dejansko »živijo« v praksi. Skladno z demokratičnimi enotami bi moral imeti posameznik neposredni dostop do organov ustavne presoje, ker pa države še vedno same določajo, na kakšen način in pod kakšnimi pogoji, lahko posameznik dostopa do organa ustavne presoje, pa se v praksi

pojavijo različne oblike. V obravnavanih državah poznajo sistem popularne tožbe, ki jo lahko sproži posameznik brez izkazovanja osebne prizadetosti ali pravnega interesa. Nekatere države imajo sistem normativne ustavne pritožbe, ki je usmerjena proti določenemu aktu, obstaja pa tudi tretja variacija, in sicer kvazipopularna pritožba, kjer mora vlagatelj izkazati pravni interes. To so seveda postopki, ki so opisani na grobo, še vedno ima vsaka država svoja pravila. Lahko bi rekli, da v kolikor upoštevamo standard demokratične družbe in kot dejavnik demokratičnosti, upoštevamo enostaven in predvsem dostopen pristop do organa ustavne presoje, so obravnavane države le delno opravile izpit. Nekatere bolj uspešno, druge manj uspešno.

Če kot za standard demokratične družbe na eni strani postavimo ustavo, kot temeljni akt družbe z vsemi vrednotami in načeli, na drugi strani pa pogledamo odločitve organov ustavne presoje, ugotovimo naslednje:

- omejitev svobode združevanja za namene omejevanja politične stranke, ni dopustno, če gre za poseganje v njeno delovanje, ki presega pravne cilje demokratične družbe,
- organi ustavne presoje upoštevajo načelo socialne države in skladno z njim v svojih odločitvah zagotavljajo pravični družbeni sistem,
- za protiustavne ukrepe označujejo te, ki kršijo versko in etično harmonijo,
- človekove pravice in temeljne svoboščine, so zapisane na ustavni ravni,
- neodvisnost sodstva je ključnega pomena za spoštovanje zakona in ključna za pravičnost in zaščito človekovih pravic,
- načelo delitev oblasti je ključna za ohranjanje pravičnega pravnega sistema, še posebej zaradi dejstva, da imajo obravnavane države dediščino totalitarnih sistemov.

Standard, ki smo ga dodatno podrobno raziskali v magistrskem delu je neodvisnost sodstva, kot temeljni standard demokratične države. Pri tem standardu je žal še vedno veliko odstopanja. Sodišča ostajajo odvisna, naj si bo to zaradi finančne podpore, ali zaradi organov, ki jih imenujejo. Kljub temu, da imajo vse države standard sodne neodvisnosti tudi zapisan na ustavni ravni, se v praksi še vedno kaže nasproten trend. Problematične so predvsem države, kjer je koncentracija pooblastil in s tem oblasti v rokah predsednika. Še vedno je problematična korupcija in neučinkovitost sodnih sistemov.

12.1.3 Hipoteza H3

»Ustave obravnavanih držav so si medsebojno podobne.«

Ustave imajo številne podobnosti. Lahko povemo, da imajo vse obravnavane države gibke ustave, ki se kljub »novim demokracijam«, pogosto spreminjajo. Vse ustave vsebujejo temeljne načela demokratične države, kot so zaščita človekovih pravic in temeljnih svoboščin, delitev oblasti in suverenost ljudstva. Vse ustave, imajo preambulo. Če se vprašanja lotimo v formalnem pojmu, lahko ugotovimo da je najbolj

obsežna ustava Armenije in na drugi strani najmanj obsežna ustava Turkmenistana. Ustave so splošno gledano (po obsegu) povprečne dolžine. Če jih postavimo v primerjavi z najdaljšo ustavo na svetu, so zelo kratke, če pa jim ob bok postavimo najkrajšo ustavo na svetu, pa lahko rečemo, da so le nekoliko daljše. Če podamo kriterij, kolikokrat so bile ustave do danes že spremenjene, ugotovimo, da so bile vse ustave spremenjene najmanj enkrat. Po številu sprememb izstopa Uzbekistan, ki je v ustavno vsebino posegel že šestkrat. Medsebojno ustave po tem pogoju niso enake, lahko rečemo, da so podobne.

Če pogledamo ustave z vidika njihovih preambul, lahko ponovno najdemo podobnosti. Vse ustave se namreč v preambuli sklicujejo na svoje prednike in na zgodovino svojega naroda. Sklicujejo se na odgovornost do generacij, ki so že preminule in do generacij, ki še prihajajo. V nadaljevanju navajamo nekaj ključnih značilnosti, ki so skupne obravnavanim državam:

- V vseh preambulah obravnavanih ustavah najdemo element zgodovine, sedanosti in prihodnosti.
- Obravnavane države sebe opredelijo kot narod, ljudstvo, ali kot multinacionalno ljudstvo.
- V večini preambul obravnavanih držav imajo zapisano suverenost, ki pa je poudarjena z »mi ljudstvo«.
- V večini preambul obravnavanih držav so zapisane človekove pravice in temeljne svoboščine.

Pravico do samoodločbe, formalno zapisujeta le ustava Ruske federacije in Belorusije, kljub odsotnosti naveden pravice v formalnem smislu pri ostalih ustavah obravnavanih držav, pa gre tukaj za pravico, ki pripada ljudem in ne državam, zato lahko rečemo, da gre tukaj za nepodobnost v formalnem smislu in podobnost v vsebinskem smislu.

Vse obravnavane države imajo v svojih ustavah formalizirano tudi ozemeljsko celovitost. Vse obravnavane države imajo v svojih ustavah tudi obsežna poglavja, ki so namenjena človekovim temeljnim pravicam in svoboščina.

Tudi delitev oblasti imajo kot ustavno načelo zapisane vse države, nekatere so jo sicer sprejele šele pred kratkim, druge že kar ob sprejetju ustave.

Pluralizem je še en demokratičen standard, ki pa ga nimajo zapisanega vse obravnavane države, kar pa ne pomeni, da temu načelu ne sledijo.

Ustave vseh obravnavanih držav vsebujejo tudi določbe o priznavanju mednarodnega prava in mednarodnih pogodb. Ustavna percepcija učinkovanja mednarodnih pogodb pa ostaja v nacionalnem pravnem redu države, zato so tukaj države razdeljene na dva pola. Iz vidika priznavanja mednarodnih pogodb, ostajajo na istem bregu in jih generalno priznavajo, seveda tukaj govorimo o tistih mednarodnih aktih, ki jih določena

država prizna. Dva pola pa nastaneta, ko pride do kolizije mednarodne norme in nacionalne norme, tukaj pa obravnavane države zavzemajo različna stališča.

Popolnoma vse države, imajo kot simbol, na ustavni ravni zapisano zastavo in himno. Ko je govora o uradnih jezikih, pa imajo obravnavane države en uradni jezik ali dva z izjemo Ruske federacije, ki ima več uradnih jezikov.

Hipotezo lahko potrdimo v celoti. Ustave obravnavanih držav so med seboj podobne.

12.1.4 Hipoteza H4

»Politične osebe v mladih demokracijah so bolj finančno odvisne od lobijev, kar vpliva na oblikovanje standardov demokracije«. Najbolj problematičen vidik lobiranja, po naši presoji, finančna odvisnost določevalcev od interesnih skupin ali lobijev. V kolikor je nekdo finančno odvisen, lahko hitro pride do korupcije, katera brez dvoma ogroža demokratično delovanje političnih sistemov. Če upoštevamo dejstvo, da v posocialističnih državah primanjkuje demokratične politične kulture, bistveno na to dejstvo vpliva tudi odnos in ravnanje ključnih akterjev, ki vzpostavljajo demokratični sistem, lahko rečemo, da so lobiji problem v obravnavanih državah. Najbolj problematično je dejstvo, da se lobiranje odvija za zaprtimi vrati in da v tem procesu ni transparentnosti. Lobiranje, ki je opredeljeno kot negativno, predvsem v smeri idealov demokracije, je problematično z vidika neenakega dostopa do političnih predstavnikov. Ozki interesi posameznikov so običajno tudi v nasprotju z javnimi interesi. Obravnavane države so pod vplivom lobijev. Če jih primerjamo s starejšimi demokracijami, bi lahko to hipotezo potrdili v delu, ki se nanaša natančno na »bolj finančno odvisne«. Tudi starejše demokracije imajo namreč v svojih političnih sistemih prisotno lobiranje. Zagotovo drži tudi drug del hipoteze, ki trdi, da zaradi finančne odvisnosti lobiji lahko vplivajo tudi na ustavne standarde. Lobiranje je torej področje, na katerem je potrebno še veliko dela, ne samo na nivoju obravnavanih držav, vendar tudi na globalni ravni. Veliko lahko države naredijo s transparentnostjo postopkov lobiranja, kot je v svojem diplomskem delu navedla tudi kolegica. Če bi bil celoten proces lobiranja javen in bi bilo znano, kdo lobira za koga in kakšen je njihov namen in cilj, bi bilo širši javnosti lažje razumeti, zakaj so bile sprejete določene politične odločitve. Transparentnost je torej ideal, ki bi v praksi podelil večjo kredibilnost.²⁸⁴

Kljub temu, da je lobiranje in s tem lobiji neizogibno dejstvo v sodobnih demokracijah in da v okviru tega procesa pride do zbiranja informacij in vpliv na ljudi v funkciji političnih odločevalcev, pa lahko izluščimo tudi pozitiven vidik. Lobiranje lahko vzamemo v luči bolj demokratičnega in s tem bolj kvalitetna odločanja. Če se torej osredotočimo še na pozitivne učinke lobiranja. Evropska komisija zagovarja lobiranje kot dvosmerno dejavnost, ki je nujna pridobitev kontaktov, ki omogočijo instituciji

²⁸⁴ Jurjevčič, 2012, str. 26–28.

izpolnitev njenega namena. Skladno s temi teorijami je treba interakcijo zasebnih interesov in institucij EU pojmovati kot vrsto medorganizacijskih izmenjav, ki pozitivno vpliva na delovanje institucij in splošne javne koristi. Na tem mestu je pomembno razumeti funkcionalno in hierarhično razdrobljenost znotraj nadsobnacionalne institucije, ker v veliki meri vpliva na lobiranje strategije zasebnih interesov.²⁸⁵

Drugače povedano, lobiji obstajajo v vseh obravnavanih državah, tako v pozitivnih kot v negativnih oblikah, če jim ob bok postavimo demokratične standarde, zato lahko hipotezo potrdim v celoti. Mlade države in politične osebe, so bolj finančno odvisne od lobijev, kar se odraža na oblikovanju standardov demokracije, saj imajo politične osebe vpliv na oblikovanje standardov demokracije.

12.2 SKLEP

Temo magistrskega dela smo izbrali, ker nas je od nekdaj zanimala primerjava pravnih sistemov, ki jih imajo države. Zdelo se nam je, da bi lahko izluščili dobro in slabo iz vsakega pravnega sistema, bodisi na ustavni ravni, zakonski ravni ali celo na ravni sodne prakse. Nekako smo imeli predstavo, da bi z izluščenjem dobrega in slabega, lahko napisali univerzalno ustavo, ki bi delovala v vseh sistemih in hkrati delovala kot nekakšen kompas, kako ravnati za najbolj kakovostno bivanje in sobivanje narodov. Ob tej idilični predstavi hitro naletimo na »težave«. Narodi imamo namreč dokaj različno zgodovino, vrednote, etiko itd. Naj se sliši še tako filozofsko, nekaj kaj lahko deluje in je »dobro« v določenem okolju je lahko povsem nesmiselno in »slabo«, če se postavi v nek drug geografski prostor, med ljudi z drugačno kulturo.

Povedano drugače, zavedamo se, da »univerzalna« ustava ne obstaja. Je pa v okviru te trditve izredno pomembno, da smo se skozi zgodovino in težke preizkušnje, ki so jih preživeli naši predniki naučili, da so nekateri standardi resnično temelj za kakovostno življenje.

Star afriški pregovor pravi, da ko se sloni borijo, se trava potepta.²⁸⁶ Pregovor lahko primerjamo s političnimi konflikte in demokracijo. Ko postanejo politični konflikti preostri, lahko politične institucije zgrešijo demokracijo. S preusmeritvijo političnih konfliktov v ustavni dialog lahko sodišča zmanjšajo negativni vpliv na demokracijo in ji omogočijo, da raste. Da bi sodišča lahko igrala to pomembno vlogo, ki prispeva k demokratični stabilnosti pa morajo imeti moč.²⁸⁷

Obstajati mora uravnoteženo razmerje moči in ustavno sodišče je zagotovo pomemben element tega reda, ki spodbuja konstitucionalizem. Če takega ravnovesja

²⁸⁵ Coen, Richardson, 2009, str. 22–23.

²⁸⁶ »Wapiganapo tembo nyasi humia. (Swahili)

When elephants fight the grass (reeds) gets hurt. (English)«. Graham Healey, 2001, e-vir.

²⁸⁷ Ginsburg, 2003, str. 247–264.

ne bo, bo Ustavno sodišče kmalu postalo orodje prevladujočih oblasti in s tem izgubilo svoj pomen za resnično ustavno ureditev.

13 LITERATURA IN VIRI

13.1 SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE

1. Alivizatos, N., et al. (2020). Opinion on draft amendments to the Constitution (as signed by the President of the Russian Federation on 14 March 2020) related to the execution in the Russian Federation of decisions by the European Court of Human Rights. Strasbourg: Council of Europe-Venice Commission. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)009-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)009-e), 18. 4. 2021.
2. Bartole, S., et al (2015). First Opinion on the Draft Amendments to the Constitution (Chapters 1 to 7 and 10) of the Republic of Armenia endorsed by the Venice Commission at its 104th Plenary Session (Venice, 23–24 October 2015). Strasbourg: Council of Europe-Venice Commission. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2015\)037-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2015)037-e), 29. 4.2021.
3. Bishkek recommendations on adequate financing of the judiciary and for improving judicial training. (2013). Bishkek: Supreme Court of the Kyrgyz Republic jointly with the International Development Law Organization. URL: https://www.idlo.int/sites/default/files/Bishkek%20Recommendations_0.pdf, 18. 4.2021.
4. Bohr, A. (2007). Nations in Transit 2007. From central Europe to Euroasia. New York: Freedom House Inc.
5. Bohr, A. (2016). Turkmenistan: Power, Politics and Petro-Authoritarianism. London: Royal Institute of International Affairs.
6. Brunner, G. (2001). Der Zugang des Einzelnen zur Verfassungsgerichtsbarkeit
7. Can, O., et al. (2017). Kazakhstan - Opinion on the amendments to the Constitution of Kazakhstan, adopted by the Venice Commission at its 110th Plenary Session (Venice, 10-11 March 2017). Strasbourg: Council of Europe-Venice Commission. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)010-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)010-e), 29. 4.2021
8. Coen, D., Richardson J. (2009). Lobbying the European Union: Institutions, Actors, and Issues. New York: Oxford:University of Oxford.
9. Cohen, S. B. (2003). Geopolitics of the World System. Rowman & Littlefield. United States of America: Brit Books USA.
10. Dikov, G. (2015). Judicial Systems of Central Asia. A comparative overview. Moscow: Jurisprudence.
11. Endzins, A., et al. (2010). Opinion on the Draft Constitution of the Kyrgyz Republic (version published on 21 May 2010) Adopted by the Venice Commission at its 83rd Plenary Session. Strasbourg: Council of Europe-Venice Commission. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)015-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)015-e) , 18. 4. 2021.

12. Endzins, A., et al. (2014). Opinion on the Draft Constitutional Law on the Constitutional Court of Tajikistan. Strasbourg: Council of Europe-Venice Commission. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2014\)017-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2014)017-e), 18. 4. 2021.
13. Ferjančič, A. (2013). Ustavna zgodovina Rusije (diplomsko delo). Nova Gorica: Nova Univerza, Evropska pravna fakulteta.
14. Fink Hafner, D. (2007). Lobiranje in njegova regulacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
15. Gerwien, T. (2019). Venice Commission: 18th meeting of the Joint Council on Constitutional Justice Mini-Conference Independence of the Judiciary, the Role of Constitutional Courts Rome. Italy: Council of Europe-Venice Commission. URL: <https://www.venice.coe.int/files/publications/JU-Mini-Conference-2019.pdf>, 18. 4. 2021.
16. Ginsburg, T. (2003). Judicial Review in New Democracies: Constitutional Courts in Asian Cases. Cambridge: Cambridge University Press.
17. Gramckow, H., Allen, F. (2011), Justice Sector Reform in Mongolia: Looking Back, Looking Forward. Washington DC :The World Bank.
18. Gulaliyev, M. (2005). Political reforms in Azerbaijan (1989–2004), in Arakelian, Armineh/ Nodia, Ghia (eds) Constitutional/political reform process in Georgia, in Armenia and Azerbaijan: political elite and voices of the people. Tbilisi: International IDEA and CIPDD.
19. Harutyunyan, G., Mavčič, A. (1999). The Constitutional review and its development in the modern world (a comparative constitutional analysis) . Yerevan-Ljubljana: Hayagitak.
20. Harutyunyan, G., Nussberger, A., Paczolay, P. (2011). Study on individual Access to Constitutional Justice. Council of Europe-Venice Commission, 27. 1. 2011. URL: [https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)039rev-e](https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)039rev-e), 18. 4. 2021.
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2009\)010-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2009)010-e), 18. 4. 2021.
im europäischen Raum. Strasbourg: Venice Commission.
21. Iskandarli, R. (2017). UPDATE: A Guide to the Republic of Azerbaijan Law Research. New York: University School of Law. URL: <https://www.nyulawglobal.org/globalex/Azerbaijan1.html>, 18. 4. 2021.
22. Jurjevčič, K. (2012). Lobiranje in deliberativna demokracija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
23. Juviler, P. (2010). Freedom's Ordeal: The struggle for Human Rights and Democracy in Post-Soviet States. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
24. Keefer, P. (2005). Democratization and clientelism: Why are young democracies badly governed? Washington DC: World Bank Policy Research.
25. Klajnšek, A. (2002). Beneška komisija (diplomska naloga). Ljubljana: Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani.

26. Klemen, M. (2015). Pomen božjega izročila v ustavnih ureditvah (magistrsko delo). Kranj: Fakulteta za državne in Evropske študije.
27. Košpenda, M. (2018). Ustavne ureditve nepriznanih držav na območju bivše Sovjetske zveze (magistrsko delo). Ljubljana: Evropska pravna fakulteta.
28. Kovač, M. (2010). Ustavna in državna ureditev. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije.
29. Lee, K. H., et al. (2009). Opinion on the Draft Amendments to the Constitution of the Republic of Azerbaijan adopted by the Venice Commission at its 78th Plenary Session. Strasbourg: Council of Europe- Venice Commission. URL:
30. Markert, T., et al. (2016). The Bulletin. November 2016. Strasbourg: Venice Commission. URL: <https://www.venice.coe.int/files/Bulletin/B2016-1-e.pdf>, 18. 4. 2021.
31. Mavčič, A. (2001). The constitutional review. The Netherlands: BookWorld Publications.
32. Mednarodno poročilo o verski svobodi za leto 2018. (2018). Urad za demokracijo, človekove pravice in delo: Državno ministrstvo Združenih držav.
33. Nečimer, J. (2019). Varstvo človekovih pravic v postsovjetskih družbah (magistrsko delo). Ljubljana: Nova Univerza, Evropska pravna fakulteta.
34. Neither Check nor Balance: The Judiciary in Tajikistan. (2020). Geneva: International Commission of Jurists.
35. Odonkhuu, M. (2014). Towards Better Protection of Fundamental Rights in Mongolia: Constitutional Review and Interpretation. Nagoya: The Nagoya University Consumers' Co-operative Association.
36. Online meeting of the Eurasian Association of Constitutional Review Bodies. (2020.) Kazakhstan: Constitutional Council of the Republic of Kazakhstan. URL: <http://ksrk.gov.kz/en/documentation>, 18. 4. 2021.
37. Pazdnyak, V. (2011). The Rise and Fall of Belarus Geopolitical Strategy. Litva: European Humanities University.
38. Petrič Polak, A., et al. (2015). Ustanovna listina Organizacije združenih narodov in Statut Meddržavnega sodišča. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, Ljubljana in Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije.
39. Petrič, E. (1977) Mednarodno varstvo narodnih manjšin. Ljubljana: Založba Obzorja.
40. Pišot, J. (2014). Ustavno varstvo človekovih pravic v postsovjetskih družbah vzhodne Evrope (magistrsko delo). Nova Gorica: Nova univerza, Evropska pravna fakulteta.
41. Pogačnik, M., Petrič, E. (2010). Izbrane teme mednarodnega prava. Nova Gorica: Evropska pravna fakulteta.
42. Priročnik. (2004). Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve, Projektna skupna za OVSE. URL: http://www.osce.si/docs/faq_041224.pdf, 18. 4. 2021.
43. Saunders, C. (2020). Constitution Brief. Stockholm: The International Institute for Democracy and Electoral Assistance.
44. Schwartz, H. (2000). The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe. Chicago and London: University of Chicago Press.

45. Smith, B.C. (2017). *Judges and Democratization: Judicial Independence in New Democracies*. New York: by Routledge.
46. Smrke, M. (1990). *Civilna religija v realsocializmu-konceptualizacija*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
47. *Striving for Judicial Independence: A Report into Proposed Changes to the Judiciary in Russia*. (2005.) London: International Bar Association.
48. *The Role of the Constitution of Mongolia in Consolidating Democracy: An Analysis*. (2015.) Ulaanbaatar: Munhkiin Useg LLC.
49. Thorgeirsdottir, H., et al. (2012). Joint opinion on the law on mass events of the Republic of Belarus, adopted by the Venice Commission at its 90th Plenary Session. Strasbourg: Council of Europe - Venice Commission.
50. Trtnik, A. (2005). *Civilna družba v osemdesetih letih v Sloveniji*. (diplomsko delo). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2012\)006-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2012)006-e), 18. 4. 2021.
51. Van Schendelen, R. (2009). *More Machiavelli in Brussels. The Art of Lobbying the EU*. Third, fully updated and revised edition. Amsterdam: Amsterdam University Press.
52. Venice Commission: *Cooperation with Constitutional Courts*. (2017.)
Strasbourg: Council of Europe-Venice Commission.
53. Zhussipbek, G. (2017). *History of the Central Asian Region - 1700 to 1991*. London: Equal Rights Trust.
54. Zinrajh, Z. (2005). *Človekova pravice v postsovjetskih državah centralne Azije* (magistrsko delo). Ljubljana: Nova univerza, Evropska pravna fakulteta.
55. Zorko, T. (2019). *Vloga Beneške komisije pri promociji demokracije skozi pravo* (magistrsko delo). Ljubljana: Nova univerza, Evropska pravna fakulteta.

13.2 ČLANKI V REVIJAH

1. Abramova, M. (2018). Constitutional Justice of Russia within the judicial landscape of contemporary Europe. *Rev. Derecho Estado* , 2018, no. 40, pp. 21-44. URL: <http://www.scielo.org.co/pdf/rdes/n40/0122-9893-rdes-40-00021.pdf>, 18. 4. 2021.
2. Abylassimov, M. N. (2012). The Status of member of the constitutional council of Republic Kazakstane. *Education and Science Without Borders*, vol. 4, iss. 6, pp. 51–54. URL: <https://search.proquest.com/openview/42105236afea78cfb3cde4f086478b8a/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026680>, 18. 4. 2021.
3. Cerar, M. (1994). Predpostavke pravne države. *Pravnik*, let. 49, št. 10–12, str. 433–449.
4. Christakis, T. (2015). Self-Determination, Territorial Integrity and Fait Accompli in the Case of Crimea. *Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht*

- und Völkerrecht, no. 75, pp. 75-100. URL:
https://www.zaoerv.de/75_2015/75_2015_1_a_75_100.pdf, 29. 4.2021.
5. Daeniken, F. (2003). Why and how does Switzerland care about Central Asia? Perception Journal of international affairs, vol. 8, pp. 1-13. URL:
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/816715>, 18. 4. 2021.
 6. Gaube, A. (2015). Edvard Nalbandjan, zunanji minister Armenije: Imamo tesno zavezništvo z Rusijo in dobre odnose z ZDA. Dnevnik, 11. 3.2015. URL:
<https://www.dnevnik.si/1042709088/ljudje/edvard-nalbandjan-zunanji-minister-armenije-imamo-tesno-zaveznistvo-z-rusijo-in-dobre-odnose-z-zda->, 2. 5.2021.
 7. Ginsburg, T., Ganzorig, G. (2001). When Courts and Politics Collide: Mongolia's Constitutional Crisis. Journal of Asian Law 309, pp. 310-326. URL:
https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2442&context=journal_articles, 18. 4. 2021.
 8. Hoffmann-Riem, W. (2014). The Venice Commission of the Council of Europe – Standards and Impact . European Journal of International Law, vol. 25, iss. 2, pp. 579–597. URL: <https://doi.org/10.1093/ejil/chu029>, 18. 4. 2021.
 9. Iancu, B. (2019). Quod licet Jovi non licet bovi?: The Venice Commission as Norm Entrepreneur. Hague J Rule Law 11, pp. 189–221. URL:
<https://doi.org/10.1007/s40803-019-00088-0>, 18. 4. 2021.
 10. Kalichenko, P., et al. (2019). International Law in Russia, Ukraine, and Belarus: Modern Integration Projects. Russian Law Journal , pp. 107–133 URL:
<https://eulaw.edu.ru/wp-content/uploads/2019/11/799-1381-1-SM-1.pdf>, 18. 4. 2021.
 11. Madison, J. (1788). To the People of the State of New York. The Federalist no. 51, pp. 497–502. URL: <https://founders.archives.gov/documents/Hamilton/01-04-02-0199>, 18. 4. 2021.
 12. Maksat, K. (2008). Die Verfassungsentwicklung in Kirgistan nach der „Tulpenrevolution“ von 2005. OER Osteuropa Recht, vol. 54, iss. 1-2, pp. 58–67. URL: <https://doi.org/10.5771/0030-6444-2008-1-58>, 18. 4. 2021.
 13. Mavčič, A. (2009) . Evropska komisija za demokracijo skozi pravo. Dignitas : revija za človekove pravice, št. 41/44, str. 149–174. URL:
<https://www.concourts.net/lecture/venice.pdf>, 18. 4. 2021.
 14. Munkh-Erdene, L. (2010). The Transformation of Mongolia's Political System: From Semi-Parliamentary to Parliamentary? Asian Survey, vol. 50, no. 2, pp. 311–334. URL: www.jstor.org/stable/10.1525/as.2010.50.2.311, 18. 4. 2021.
 15. Olcott, B. M. (2016). Religion and Security in Central Asia: Recommendations for the Next U. S. Administration. The Review of Faith & International Affairs, vol. 14, iss. 2, pp. 49–58. URL:
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15570274.2016.1184450?scroll=top&needAccess=true>, 18. 4. 2021.
 16. Orgad, L. (2010). The preamble in constitutional interpretation. International Journal of Constitutional Law, vol. 8, iss. 4, pp. 714–738. URL:
<https://doi.org/10.1093/icon/mor010>, 18. 4. 2021.
 17. Pavčnik, M. (2005). Pravna država. Pravna praksa, št. 24, str. 3–4.

18. Petrič, E. (2011). 20 let Ustave - čas za premislek o morebitnih spremembah. *Pravna praksa*, št. 49–50, str. 3.
19. Pfander James, E. (2001). Marbury, Original Jurisdiction, and the Supreme Court's Supervisory Powers. *Columbia Law Review*. 101, pp. 1515–1612. URL: <https://www.jstor.org/stable/1123808?origin=crossref&seq=1>, 18. 4. 2021.
20. Sokol, M. (2001). Central and Eastern Europe a Decade After the Fall of State-socialism: Regional Dimensions of Transition Processes. *Regional Studies*, vol. 35, num. 7, pp. 645–655.
21. Šinkovec, J. (1993). Načelo delitve oblasti, *Podjetje in delo*, št. 2, str. 108–119.
22. Toktogazieva, S. (2019). Constitution without Constitutionalism? Challenges to constitutionalism in the Kyrgyz Republic. *Constitutional Review*, vol. 5, num. 2, December 2019, P-ISSN: 2460-0016. URL: <https://doi.org/10.31078/consrev524>, 18. 1. 2021.
23. Tomšič, M. (2004). Dileme in zagate pri ocenjevanju demokracije. *Družboslovne razprave*, XX(2004), št. 46/47: str. 133–146.
24. Yunusov, K. (2014). The Development of Legal Systems of Central Asian States. *Studii Europene*, 2, pp. 23–34.

13.3 PRISPEVKI V ZBORNIKIH, ENCIKLOPEDIČNI SESTAVKI IN POGLAVJA V KNJIGAH

1. Mavčič, A. (2000). Razvoj ustavnega sodstva v državah nove demokracije. V: VI. dnevi javnega prava, 5. - 7. junij, Ljubljana: Inštitut za javno upravo, str. 79–92.
2. Melvyn Howe, G. Lesser Armenia. V: *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/place/Armenia/Lesser-Armenia>, 18. 4. 2021.
3. Perestrojka. (2013) V: *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika / Končar, B. A. et al (ur.)*. Ljubljana: Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. URL: https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=131&View=1&Query=*perestrojka, 18. 4. 2021.

13.4 PRAVNI VIRI

4. Memorandum of Understanding between AACC and EACRB, 2020, URL: <http://ksrk.gov.kz/en/aaks/agenda-and-other-documents>, 18. 4. 2021.
5. Nur-Sultan declaration of the fourth congress of the association of Asian Constitutional Courts and equivalent institutions (NSD), 27. 8. 2020. Kazakhstan. URL: <http://aacc-asia.org/en/72/news.aacc>, 18. 4. 2021.

6. Ustava Azerbajdžanske republike (URAz) z dne 12. 11. 1995, s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
<https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/az/az057en.pdf>, 18. 4. 2021.
7. Ustava Republike Armenije (URAr) z dne 5. 7.1995, s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
<http://parliament.am/parliament.php?id=constitution&lang=eng>, 18. 4. 2021.
8. Ustava Republike Belorusije (URBel) z dne 24. 10. 1996, s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
https://www.constituteproject.org/constitution/Belarus_2004?lang=en, 18. 4. 2021.
9. Ustava Republike Kazahstan (URKa) z dne 30. 8. 1995, s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
https://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution, 18. 4. 2021.
10. Ustava Republike Kirgizistan (URKi) z dne 27.10. 2010, s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
<http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/kyr127812E.pdf>, 18. 4. 2021.
11. Ustava Ruske federacije (URF). Rossiiskaya Gazete, št. 25/1993. URL:
<http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm>, 18. 4. 2021.
12. Ustava Turkmenistana (UTu) z dne 18.05.1992 s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
https://constituteproject.org/constitution/Turkmenistan_2016?lang=en, 18. 4. 2021.
13. Ustava Republike Mongolije. (URMn) z dne 10. 7 1992 s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
https://www.conscourt.gov.mn/?page_id=842&lang=en, 18. 4. 2021.
14. Ustava Republike Tadžikistan (URTa) z dne 6. 11. 1994, s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
https://www.constituteproject.org/constitution/Tajikistan_2016?lang=en#1, 18. 4. 2021.
15. Ustava Republike Uzbekistan (URUz) z dne 8. 12. 1992 s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
https://constituteproject.org/constitution/Uzbekistan_2011?lang=en, 18. 4. 2021.
16. Ustavni zakon o sodnem sistemu in statusu sodnikov Republike Kazahstan (UZOSSKa) z dne 25.12. 2000 s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
<https://sud.gov.kz/eng/content/constitutional-law-rk-judicial-system-and-status-judges-republic-kazakhstan>, 18. 4. 2021.
17. Ustavni zakon o ustavnem sodišču Republike Tadžikistan (UZUSTa) z dne 18. 3. 2015, s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
<http://constcourt.tj/en/hujatho/the-constitutional-law-of-the-republic-of-tajikistan-on-constitutional-court-of-the-republic-of-tajikistan/>, 18. 4. 2021.
18. Zakon o ustavnem senatu vrhovnega sodišča Republike Kirgizistan (ZUSKi) z dne 13. 6. 2011, s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:

- <http://constpalata.kg/wp-content/uploads/2018/02/Konstitutsionny-j-zakon-KR-O-Konstitutsionnoj-palate-Verhovnogo-suda-KR-.pdf>, 18. 4. 2021.
19. Zakon o ustavnem sodišču Mongolije (ZUSMn) z dne 8. 5.1992, s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
https://www.conscourt.gov.mn/?page_id=850&lang=en, 18. 4. 2021.
 20. Zakon o ustavnem sodišču Republike Armenije (ZUSRAr) z dne 20. 11. 1995 s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
http://www.concourt.am/english/law_cc/index.htm, 18. 4. 2021.
 21. Zakon o ustavnem sodišču Ruske federacije (ZUSRu) z dne 21. 7. 1994, s kasnejšimi spremembami in dopolnitvami. URL:
<http://www.ksrf.ru/en/Info/LegalBases/FCL/Documents/Law.pdf>, 18. 4. 2021.

13.5 SODNA PRAKSA

1. Odločba ustavnega senata vrhovnega sodišča Kirgizistana, št. KGZ-2013-3-005, 27. 12. 2013, [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/ASI/KGZ/RUS/KGZ-2013-3-005?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$3.0#0-0-0-73351](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/ASI/KGZ/RUS/KGZ-2013-3-005?f=templates$fn=document-frameset.htm$3.0#0-0-0-73351), 18. 4. 2021.
2. Odločba ustavnega sodišča Azerbajdžana, št. AZE-2002-3-007, 29.11. 2002, [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/EUR/AZE/ENG/AZE-2002-3-007?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$3.0#0-0-0-4397](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/EUR/AZE/ENG/AZE-2002-3-007?f=templates$fn=document-frameset.htm$3.0#0-0-0-4397), 18. 4. 2021.
3. Odločba ustavnega sodišča Azerbajdžana, št. AZE-2008-3-001, 20.11. 2008, [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/EUR/AZE/ENG/AZE-2008-3-001?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=\\$uq=\\$x=\\$up=1#0-0-0-4567](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/EUR/AZE/ENG/AZE-2008-3-001?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=$uq=$x=$up=1#0-0-0-4567), 18. 4. 2021.
4. Odločba ustavnega sodišča Ruske federacije, št. RUS-1998-X-001, 16. 6.1998, <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/full/eur/rus/fra/rus-1998-x-001>, 18. 4. 2021.
5. Odločba ustavnega sodišča Ruske federacije, št. RUS-2016-1-002, 19. 4. 2016, <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>, 1. 5.2021.
6. Odločba ustavnega sodišča Armenije, št. ARM-2002-1-001, 22. 2. 2002, [http://www.codices.coe.int/nxt/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/arm/arm-2002-1-001?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A02.02.01*%5D%20\\$x=server\\$3.0#LPHit1](http://www.codices.coe.int/nxt/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/arm/arm-2002-1-001?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A02.02.01*%5D%20$x=server$3.0#LPHit1), 18. 4. 2021.
7. Odločba ustavnega sodišča Armenije, št. ARM-2007-1-001, 22.12. 2006, [http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/arm/arm-2007-1-001?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.29*%5D%20\\$x=server\\$3.0#LPHit1](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/arm/arm-2007-1-001?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.29*%5D%20$x=server$3.0#LPHit1), 18. 4. 2021.
8. Odločba ustavnega sodišča Armenije, št. ARM-2014-1-002, 18. 4. 2014, <http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/EUR/ARM/ENG/A>

- RM-2014-1-002?f=templates\$fn=document-frameset.htm\$3.0#0-0-0-2717 ,
18. 4. 2021.
9. Odločba ustavnega sodišča Belorusije, št. BLR-2009-3-012, 24.12. 2009,
[http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/EUR/BLR/ENG/BLR-2009-3-012?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$3.0#0-0-0-5395](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/EUR/BLR/ENG/BLR-2009-3-012?f=templates$fn=document-frameset.htm$3.0#0-0-0-5395), 18. 4. 2021.
 10. Odločba ustavnega sodišča Republike Tadžikistan ,št. TJK-2009-Y-001,
8. 12. 2009,
[http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/ASI/TJK/RUS/TJK-2009-Y-001?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$3.0#0-0-0-73553](http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/Full/ASI/TJK/RUS/TJK-2009-Y-001?f=templates$fn=document-frameset.htm$3.0#0-0-0-73553), 18. 4. 2021.
 11. Odločba ustavnega sveta Kazahstana, št. KAZ-2017-1-001, 9. 3. 2017,
<http://www.codices.coe.int/NXT/gateway.dll?f=templates&fn=default.htm>, 1. 5.2021.

13.6 SPLETNI VIRI

1. 2019 Country Reports on Human Rights Practices for 2019: Turkmenistan. United States Department of State. URL: <https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/turkmenistan/>, 18. 4. 2021.
2. 2019 Country Reports on Human Rights Practices for 2019:Uzbekistan. United States Department of State. URL: <https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/uzbekistan/>, 18. 4. 2021.
3. About Association. QRKK. URL: <http://ksrk.gov.kz/index.php/en/aaks/about-association>, 18. 4. 2021.
4. Azerbaijan's identity in the South Caucasus: "geopolitical pivot" or "geostrategic actor"? . IRIS. URL: <https://www.iris-france.org/43014-azerbaijans-identity-in-the-south-caucasus-geopolitical-pivot-or-geostrategic-actor-2/>, 18. 4. 2021.
5. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. OCHR, 1985. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/independencejudiciary.aspx>, 18. 4. 2021.
6. Belarus History. Infoplease. URL: <https://www.infoplease.com/world/countries/belarus/history>, 18. 4. 2021.
7. Belarus: Establishing independent judicial system should top the agenda for future reforms, says UN expert. OCHR, 26. 11. 2020. URL: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26423&LangID=E>, 18. 4. 2021.
8. Co-operation with Central Asia : highlights. Venice Commission. URL: https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=03_Central_asia&lang=EN, 18. 4. 2021.
9. Državna struktura in politični sistem Tadžikistana. RSRUB. URL: <https://rsrub.ru/sl/elementy/etnicheskii-sostav-naseleniya-yazyk-i-religiya.html>, 18. 4. 2021.

10. General Council of Courts. Supreme court of Mongolia. 2010. URL: https://web.archive.org/web/20130915221437/http://www.supremecourt.mn/english/General_Council_of_Courts.htm, 18. 4. 2021.
11. Graham Healey, J. African Proverb of the Month. African Proverbs, Sayings and Stories , November, 2001. URL: <https://afriprov.org/nov2001/>, 18. 4. 2021.
12. History of creation and development of the Eurasian Association of constitutional review bodies. Constitutional Council of the Republic of Kazakhstan. URL: <http://ksrk.gov.kz/en/page/history-creation-and-development-eurasian-association-constitutional-review-bodies>, 18. 4. 2021.
13. Jegorov, B. Kako sta se Rusija in Kitajska spopadali za Daljni vzhod. Russia Beyond, 7. 9.2020. URL: <https://si.rbth.com/zgodovina/87201-kitajska-rusija-konflikti>, 18. 4. 2021.
14. Judicial strengthening program (2011-2018). USAID. URL: <https://www.usaid.gov/kyrgyz-republic/fact-sheets/judicial-strengthening-program>, 18. 4. 2021
15. MONGOLIA - Separation of powers and Constitutional Court – International conference. Council of Europe, 6. 6.2019- 7. 6.2019. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/events/?id=2771>, 29. 4.2021.
16. News of Constitutional Court of the Republic of Tajikistan. Constitutional Court of the Republic of Tajikistan. URL: <http://constcourt.tj/en/2020/02/02/news-of-constitutional-court-of-the-republic-of-tajikistan-3> , 18. 4. 2021.
17. Owuor, S. Which Country Has The Shortest Written Constitution In The World? World Atlas, 21.12.2018. URL: <https://www.worldatlas.com/articles/which-country-has-the-shortest-written-constitution-in-the-world.html>, 18. 4. 2021.
18. Razvoj sodne presoje ustavnosti. Concourts. URL: <https://www.concourts.net/introsi.php>, 18. 4. 2021.
19. Rossabi, M. Central Asia: A Historical Overview. Asia Society. URL: <https://asiasociety.org/central-asia-historical-overview>, 18. 4. 2021.
20. Self-determination. UNPO, 2017. Srednja Azija. Evropska Komisija. URL: https://ec.europa.eu/international-partnerships/where-we-work/central-asia_en, 21.11. 2020.
21. Support to Strengthening Democracy through Electoral Reform in the Kyrgyz Republic. Venice Commission. URL: https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=03_KYR_Elec_Reform&lang=DE, 18. 4. 2021.
22. The Comparative Constitutions Project. University of Texas at Austin and the University of Chicago. URL: <https://www.constituteproject.org/?lang=en>, 18. 4. 2021.
23. The members of the Constitutional Reform Commission will meet again, The topic of discussion is known. News Armenia, 26.08.2020. URL: <https://news.am/arm/news/598728.html>, 18. 4. 2021.
24. Timofejcev, A. Kako je perestrojka spremenila življenje Rusov. Russia Beyond. URL: <https://si.rbth.com/zgodovina/81398-kako-je-perestrojka-spremenila-zivljenje-rusom>, 18. 4. 2021.

25. Turkmenistan, Events of 2005. Human Rights Watch. URL:
<https://www.hrw.org/world-report/2006/country-chapters/turkmenistan>,
URL: <https://unpo.org/article/4957>, 18. 4. 2021.
26. Weichert, S., Filtenborg, E. 'There's no justice in a dictatorship': How a political crisis exposed Belarus' rule of law problem. Euronews, 2021. URL:
<https://www.euronews.com/2021/02/02/there-s-no-justice-in-a-dictatorship-how-a-political-crisis-exposed-belarus-rule-of-law-pr>, 18. 4. 2021.
27. What's happening in Belarus? BBC News, 8. 9.2020. URL:
<https://www.bbc.com/news/world-europe-53799065>, 18. 4. 2021.
28. World Conference on Constitutional Justice - 117 members! Council of Europe, Venice Commission. URL:
https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=02_WCCJ&lang=EN,
18. 4. 2021.